

NONPROFIT KUTATÁSOK

Sorozatszerkesztő:

Harsányi László

1 %

**„FORINTSZAVAZATOK” CIVIL SZERVEZETEKRE
TANULMÁNYOK**

**Nonprofit Kutatócsoport / Research Project on Nonprofit Organizations
Budapest, 2000**

A kötet annak a kutatásnak az eredményeit foglalja össze, amelyet Vajda Ágnes az Aspen Institute Nonprofit Sector Research Fund támogatásával végzett.

Szakmai lektor / Expert proofreader: Harsányi László
Szalai Júlia

Nyelvi lektor / Language proofreader: Haider, Paul
Mátyus Alice

Angol fordítás / English translation: Végh Zsuzsanna

© Nonprofit Kutatócsoport Egyesület, 2000

TARTALOM

A SOROZATSZERKESZTŐ ELŐSZAVA

ELŐSZÓ

AZ „1%-OS TÖRVÉNY” (1996. ÉVI CXXVI. TÖRVÉNY A SZEMÉLYI JÖVEDELEMADÓ MEGHATÁROZOTT RÉSZÉNEK AZ ADÓZÓ RENDELKEZÉSE SZERINTI KÖZCÉLÚ FELHASZNÁLÁSÁRÓL) RENDELKEZÉSEI

MÉSZÁROS GEYZA - SEBESTÉNY ISTVÁN GONDOLATOK 1 SZÁZALÉK KÖRÜL

Az adózó mint „döntéshozó”

Az APEH mint ellenérdekelt „adományosztó”

A kedvezményezett mint szorgalmas „lobbista”

KUTI ÉVA - VAJDA ÁGNES AZ ELFOGULTSÁG VÉDELMEBEN

Kinek kedvez az állampolgári döntés?

Igazságosan döntenek-e az adófizetők?

VAJDA ÁGNES - KUTI ÉVA ÁLLAMPOLGÁRI „SZAVAZÁS” KÖZPÉNZEKRŐL ÉS CIVIL SZERVEZETEKRŐL

Bevezetés

Az 1%-os törvény

Szabályozási háttér és a törvény formálódásának története

Vegyes, de viszonylag barátságos fogadtatás

Az 1%-os felajánlások gazdasági jelentősége és elosztási hatásai

A nonprofit szervezetek 1%-os felajánlásokból származó bevételei

Az adófizetői és a kormányzati döntések különbözősége

Az adófizetők attitűdje és döntései

Az 1%-os felajánlásokat befolyásoló társadalmi-demográfiai tényezők

Adófizetői érdekek, értékek és motiváció

Az adófizetők megoszlása 1%-os felajánlásaik címzettje szerint

Az adójuk 1%-áról nem nyilatkozó állampolgárok motivációja

Az 1%-os felajánlásokat gyűjtő nonprofit szervezetek stratégiája

A potenciális kedvezményezettek típusai és lehetséges stratégiái

Az 1%-os kampányok első három évének tapasztalatai

Következtetések

Elméleti tanulságok

Gyakorlati tanulságok

I. függelék: Módszertan

II. függelék: Táblázatok

**BIRO LAJOS - GERENCSÉR BALÁZS Az 1%-OS TÖRVÉNY VÉGREHAJTÁSÁVAL
ÉS MEGÍTÉLÉSÉVEL KAPCSOLATOS VÉLEMÉNYEK A CIVIL
SZERVEZETEK KÖRÉBEN**

Bevezetés

A civil szervezetek

A válaszoló szervezetek néhány jellemzője

1%

A nonprofit szervezetek 1%-os eredményei

1%-os kampányok

A „nyereségráta” és a megelégedettség

Az 1%-os törvény megítélése

Összegzés

BÓDI GYÖRGY 1% A GYAKORLATBAN

Törvény született

Civil reagálás

Milyen módszerekkel igyekeztek az elmúlt három esztendőben a szervezetek az 1%-os felajánlásokat megszerezni?

Milyen szervezetek részesültek elsősorban az 1%-os felajánlásokból?

Néhány félreértés

Lehetne másképpen is?

Összegzés

A SOROZATSZERKESZTŐ ELŐSZAVA

Kedves Olvasó!

A Nonprofit Kutatások kilencedik kötete bizonyos értelemben kilép a szűken vett nonprofit szektor keretei közül, és arra a szereplőre irányítja a figyelmet, akinek érdekében a szektor működik: az állampolgárra. A könyv azt a viszonylag új keletű lehetőséget elemzi, amely három évvel ezelőtt nyílt meg a személyi jövedelemadót fizető állampolgárok számára azzal, hogy adójuk 1%-át szabad döntésük szerint felajánlhatják valamely civil szervezetnek, alapítványnak, egyesületnek.

Kötetünkben egyaránt található empirikus elemzés és elméleti megközelítés, egyaránt sor kerül makro szintű következtetések levonására és a szervezetek szintjén jelentkező konkrét problémák áttekintésére. Ezért ez a könyv folytatása az olyan tanulmánygyűjteményeknek, mint A HARMADIK SZEKTOR, vagy a NONPROFIT SZEKTOR MAGYARORSZÁGON. Ugyanakkor folytatása egyfelől az ÁTFOGÓ NONPROFIT MENEDZSMENT című kötetünknek, másfelől az olyan gazdag adat-összeállításokat is tartalmazó könyveinknek, mint a SZEKTOR SZÜLETIK, a HÍVJUK TALÁN NONPROFITNAK... vagy a HALAK ÉS HÁLÓK.

Kedves Olvasó! Ha a könyv megerősíti abban, hogy eddig is helyesen ajánlotta fel adója 1%-át valamely nonprofit szervezetnek, vagy éppen kötetünket lapozgatva jut ilyen elhatározásra, akkor örömmel tekintjük társunknak és segítőknek.

Harsányi László

2000. január

ELŐSZÓ

Ezt a kötetet az élet szerkesztette. Úgy is mondhatnám: a halál. Amikor Vajda Ágnes a személyi jövedelemadó civil szervezetek számára felajánlható 1%-ával kapcsolatos kutatás tervét elkészítette, úgy képzelte, hogy az eredményeket „egy elemző részből és részletes táblázatokból álló füzetben” fogja publikálni. Az Aspen Institute nagyvonalú támogatása lehetővé tette, hogy átgondoltan és igényesen kialakított kutatási programját megalkuvások nélkül hajtsa végre. Minden esély megvolt a sikerre, minden nyersanyag összegyűlt, sokszorosan ellenőrzött, javított adatbázis várta az értő elemzőt. A tanulmányt azonban, amely egy kivételesen érdekes jelenség első empirikusan is megalapozott elemzésének ígérkezett, Vajda Ágnes már nem írhatta meg. A magyar nonprofit szektor egyik legjobb kutatója anélkül ment el, hogy sok-sok befektetett munkájáért valódi elismerést kapott volna.

Árnyékban élt. Nemcsak azokban a közösségeiben, ahol kivételesen tehetséges emberek vették körül, hanem számtalan más kapcsolatában is. Hányan tudják, hogy Magyarországon ő indította el (Gyulavári Antallal együtt) a nonprofit szektor statisztikai megfigyelését? Hogy az első szabad választások után ő alakította ki (Farkas Jánossal együtt) a parlamenti képviselőjelöltekre, illetve az önkormányzati képviselőkre vonatkozó felméréseket? Hogy úttörő szerepet játszott (Czakó Ágnessel és Lengyel Györggyel együtt) a kisvállalkozások kutatásában? Hosszan lehetne sorolni azokat a kutatási területeket (a munkahelyteremtéstől a háztartások közötti önkéntes munkacseréig, a lakásstatisztikától a káderelit vizsgálatáig, a nonprofit szervezetek vállalkozási tevékenységétől a mikrohitelezés gyakorlatáig), amelyek tartalmi és módszertani szempontból egyaránt magukon viselik a keze nyomát.

Akik együtt dolgozhattunk vele, tudjuk, milyen sokat jelentett, amikor egy-egy csendes kérdéssel, megjegyzéssel segített átlendülni a holtponthoz, megtalálni a választ megoldhatatlannak tűnő szakmai kérdésekre, vagy éppen árnyaltabbá tenni túl sommás és túl magabiztos megállapításainkat. Nemcsak a szakmai tudását fogjuk fájdalmasan nélkülözni, hanem kivételes érzékenységét és beleérzőképességét is. Ama kevesek közé tartozott, akik türelmetlen világunkban a türelmet és az empátiát képviselik. Nemcsak a társadalomban zajló folyamatokat értette meg, megértéssel viseltetett e folyamatok sokszor igen gyarló szereplőire is. S nagyon tudott örülni a jó jeleknek, azoknak a kutatási eredményeknek, amelyek a társadalom egészséges működésére utaltak. Sohasem fogom elfelejteni, hogy halála előtt néhány héttel milyen boldog volt, amikor először látta az összefoglalót az állampolgárok 1%-os felajánlásokkal kapcsolatos véleményéről. Személyes bajairól megfélekedve tudott örülni annak, hogy a megkérdezettek döntő többsége gondolkodó emberként és felelős állampolgárként reagált az adórendszer kínálta új lehetőségre.

Mindannyiunkat, olvasókat és munkatársakat egyaránt nagy veszteség ért azzal, hogy a kutatás zárótanulmányát már nem Vajda Ágnes írta meg. Az általa készített elemzés bizonyára árnyaltabb lett volna, megértőbb, puhább, kevésbé szikár, kevésbé kritikai. Miközben a mondatokkal és megállapításokkal birkóztam, igyekeztem az ő eredeti elképzeléseihez igazítani a szerkezetet, megpróbáltam minden olyan gondolatot beépíteni a tanulmányba, amely még az ő gondolata volt. A végeredmény természetesen nem lehet más, mint megszenvedett kudarc: a másik ember egyszerűségének és pótolhatatlanságának fájdalmas dokumentuma.

Hogy az olvasó mégis kapjon némi kárpótlást, a kötetbe - az eredeti elképzeléssel ellentétben - felvettük azokat az 1997 tavaszán született vitacikkeket is, amelyek közül a második nagyrészt Vajda Ágnes mondatait és gondolatait tartalmazza. Az ily módon tanulmánygyűj-

teménnyé alakult kötet Gerencsér Balázs nonprofit vezetőkkel készült interjúkat összegző és Bódi György gyakorlati tapasztalatokat elemző írásával zárul.

Kuti Éva
2000. január

**AZ „1%-OS TÖRVÉNY”
(1996. ÉVI CXXVI. TÖRVÉNY A SZEMÉLYI JÖVEDELEMADÓ
MEGHATÁROZOTT RÉSZÉNEK AZ ADÓZÓ RENDELKEZÉSE
SZERINTI KÖZCÉLÚ FELHASZNÁLÁSÁRÓL)
RENDELKEZÉSEI**

Az 1%-os törvény értelmében az adófizetőknek két feltételt kell teljesíteniük, illetve tudomásul venniük ahhoz, hogy joguk legyen személyi jövedelemadójuk 1%-ának felhasználásáról rendelkezni. Ezek a következők:

- az adót határidőre befizetik, illetve a befizetésre az adott év szeptember harmincadik napján túlnyúló fizetési halasztást, részletfizetési kedvezményt nem kapnak;
- a befizetett adó összege legalább 100 Ft.

Az 1%-os támogatás kedvezményezettjeként az adófizetők csak egy szervezetet jelölhetnek meg. Az összeg - bármilyen nagy legyen is - nem osztható meg több támogatott között.

A lehetséges kedvezményezettek köre meglehetősen széles. A támogatásra jogosult szervezeteknek két fő típusa különböztethető meg:

(1) Az állami intézmények politikai döntéshozók által kiválasztott csoportjai:

- országos jelentőségű kulturális intézmények, oktatási, kulturális és tudományos célú központi pénzalapok (tételes felsorolásukat a törvény 4. paragrafusa tartalmazza);
- olyan színházak, közgyűjtemények, közművelődési intézmények, amelyek a nyilatkozat évének első napját megelőző három év valamelyikében a helyi önkormányzattól vagy a központi költségvetéstől egyedi támogatást kaptak.

(2) Olyan nem-kormányzati intézmények, amelyek betegségmegelőző és gyógyító, szociális, kulturális, oktatási, tudományos, kutatási tevékenységgel, az időskorúak, a fogyatékosok, a hátrányos helyzetűek segítségével, a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek, illetve a határon túli magyarság támogatásával, környezetvédelemmel, műemlékvédelemmel, természetvédelemmel, gyermek- és ifjúságvédelemmel, közlekedésbiztonsággal, az állampolgári jogok, a közrend, közbiztonság védelmével, gyermek- és ifjúsági szabadidősporttal, valamint fogyatékosok sporttevékenységével foglalkoznak¹, amennyiben az alábbiakban felsorolt szervezettípusokba tartoznak, s eleget tesznek a működésükre vonatkozóan megfogalmazott követelményeknek:

- a legalább három évvel korábban bejegyzett egyházak szolgáltatásokat nyújtó intézményei²;

¹ A fenti felsorolást a közhasznú szervezetekről szóló törvény elfogadása után az abban foglalt bővebb tevékenységi lista váltotta fel, amely az említettek mellett tartalmazza még a fogyasztóvédelmet, a rehabilitációs foglalkoztatást, a munkanélküliség kezelését, az euroatlanti integráció elősegítését, a közhasznú szervezetek számára biztosított szolgáltatásokat, az ár- és belvízvédelmet, valamint a közforgalmú utak, hidak alagutak fejlesztéséhez, fenntartásához, üzemeltetéséhez kapcsolódó tevékenységeket.

² 1998 óta a CXXIX/1997 törvény értelmében a személyi jövedelemadó második 1%-át az egyházak számára lehet felajánlani. Ennek a rendelkezésnek a hatályba lépését követően az egyházi intézményeknek ez a csoportja kikerült az első 1% lehetséges kedvezményezettjeinek köréből.

- a közalapítványok (alapításuk évétől függetlenül);
- azok az alapítványok és az egyesülési jog hatálya alá tartozó társadalmi szervezetek (kivéve a pártokat, valamint a munkaadói és munkavállalói érdekképviselőket), amelyek
 - legalább három évesek;
 - belföldi székhelyűek;
 - a politikai pártoktól függetlenek, az országgyűlési választásokon képviselőjelöltet nem indítanak és nem támogatnak;
 - adó- és köztartozásuk nincs, illetve - amennyiben igen - hozzájárulnak ahhoz, hogy a számukra felajánlott 1%-os támogatás összegét az adóhatóság ezen tartozás kiegyenlítésére fordítsa.

Az SZJA 1%-ának felhasználásáról rendelkező nyilatkozatot az adóbevallással együtt kell benyújtani. A nyilatkozaton mindenképpen szerepelnie kell a kedvezményezett adószámának (nevének feltüntetése nem kötelező), ennek hiányában az összeg nem juthat el a címzetthez. A nyilatkozatot olyan borítékba kell tenni, amelyen kívül az adófizető feltünteti a nevét, lakcímét és adóazonosító jelét, valamint a ragasztáson átnyúló saját kezű aláírásával igazolja, hogy a borítékot személyesen zárta le. Azok az adófizetők, akiknek a bevallását a munkáltatójuk készíti el, a borítékot a munkáltatónak adják át, az önadózók maguk küldik el az adóhatóságnak.

Az 1%-os támogatások összegét az APEH utalja át a kedvezményezetteknek. Amennyiben az adófizető nem nyújt be rendelkező nyilatkozatot vagy annak elkészítése során valamilyen formai hibát vét, az 1% benn marad az állami költségvetésben. Az átutalásra akkor sem kerül sor, ha kiderül, hogy a megjelölt szervezet nem jogosult a támogatásra, az adott határidőn belül nem tudja beszerezni a szükséges igazolásokat, vagy túlságosan alacsonynak ítéli az összeget, s nem tesz lépéseket annak átvételére.

MÉSZÁROS GEYZA - SEBESTÉNY ISTVÁN

GONDOLATOK 1 SZÁZALÉK KÖRÜL³

Nemrég látott napvilágot az a heves vitákat és indulatokat kiváltó törvény, amely lehetőséget teremt az állampolgárnak arra, hogy személyi jövedelemadójának egy százalékát saját maga által meghatározott közcélra fordíthassa. Maga az elképzelés nem új keletű, számos nyugati országban bevett gyakorlatnak számít, Magyarországon is több éven át napirenden volt. Az 1996-os SZJA törvény tartalmazta, elfogadásakor azonban a képviselők úgy rendelkeztek, hogy az 1% kérdését külön törvényben kell majd szabályozni, amelyet végül az Országgyűlés az 1996. december 19-i ülésnapján fogadott el.

A törvény megszületését megelőzően heves, politikai felhangoktól sem mentes vita folyt, összemosva az egyházak állami finanszírozását az egyházak által létrehozott karitatív és egyéb közhasznú szervezetek lakosság által történő támogatásával. Mivel a történelmi egyházak attól tartottak, hogy korábbi központi támogatásuk az 1%-os törvény bevezetésével megszűnik, vagy legalábbis rájuk nézve hátrányosan változik, a tervezetet heves bírálattal illették. A kormánnyal történt egyeztetések során azonban kikristályosodott, hogy az egyház-finanszírozás - mint valós állami feladat - önálló törvényi szabályozást igényel, amelynek előkészítése folyamatban van. Így a nagyegyházak - a katolikus egyház kivételével - fenntartásaik hangsúlyozása mellett elfogadták a törvény által nyújtott lehetőségeket, és híveiket is felszólították, hogy éljenek vele.

A törvény megjelenését mindenképpen üdvözölni kell, hiszen mérföldkőnek tekinthető a magyar jogalkotás történetében. Első ízben van lehetőség arra, hogy az adófizető állampolgár közvetlen is beleszólhasson a központosított javak újraelosztásába, vagyis maga dönthesse befizetett adójának - ha még oly csekély részének is - felhasználásáról. Másrészt a szervezeteknek alkalma nyílik, illetve késztetést érezhetnek arra, hogy személyes kapcsolatot építsenek ki a lakossággal. Hisz olyan szervezetek is hozzájuthatnak némi anyagi támogatáshoz, melyek korábban méretüknél vagy elszigeteltségüknél fogva kimaradtak az elosztási vagy pályázati rendszerből.

Vázzuk fel a rendszer működési mechanizmusát, illetve határozzuk meg a résztvevőket és a rájuk osztott szerepeket! Három főszereplő kerül kapcsolatba egymással. Az adózó rendelkezik, az APEH - mint az állam képviselője - végrehajt, a kedvezményezett szervezet részesedik. Ugyanakkor az adózó mind a saját, mind a kedvezményezett szervezet szemében tévesen „adományozóként” is megjelenik. Hiszen a rendszer azt sugallja, hogy az adózó állampolgár saját jövedelméből enged át egy részt - adóbefizetés helyett - egy szervezetnek. Ebbéli meggyőződését az is erősíti, hogy várományosok ebben a minőségében próbálják meg befolyásolni különböző felhívások és hirdetések útján. Valójában az adózó csak arról dönthet, hogy az állam kinek adjon - az őáltala jövedelemadóként befizetett összeg egy százalékaival megegyező mértékű - támogatást. Vagyis a szervezetek nem adományt kérnek az adózótól, hanem azért „lobbizznak” nála, hogy számukra kedvező döntést hozzon a közpénzek odaítélésénél. Nézzük tehát végig a résztvevők tényleges és vélt szerepét, érdekeiket és motivációikat!

³ A tanulmány először a Beszélő 1997. márciusi számában jelent meg. Köszönjük a Szerkesztőségnek, hogy az utánközléshez hozzájárult.

Az adózó mint „döntéshozó”

Az adózónak anyagi érdekeltsége a rendszerben nincsen, az 1%-ról - ugyanúgy, mint a 99-ről - mindenképp le kell mondania, legfeljebb közvetve részesülhet belőle, ha olyan szervezet javára dönt, amelynek szolgáltatásait önmaga vagy családja is igénybe veszi. „Pártatlan állami döntéshozói” szerepe szerint felül kellene emelkednie saját személyes kötődésein, és a várományosok körének ismeretében, befolyásoltság nélkül, hideg fejjel odaítélni a támogatást az arra leginkább érdemes szervezetnek. Ehelyett mi történhet a gyakorlatban? Tudjuk, hogy a kérdéses összeg csak a legritkább esetekben haladja meg a néhány ezer forintot, emellett a jelentkező szervezetek száma tízezrekben mérhető. Nem várható el tehát az állampolgártól, hogy kiérlelt döntést hozzon, elhatározásában inkább emóciói vezérlik. Nagy részük még az űrlap kitöltésének fáradalmait - hozzá a preferált szervezet adószámának megszerzését - sem fogja vállalni. Az ő 1%-aik továbbra is az államkasszában maradnak. A többiek - mégiscsak szerény adományként kezelve - a hozzájuk közelálló vagy pillanatnyi benyomásaik által kiválasztott szervezet javára döntenek. Így az egészségügyi vagy szociális problémákkal együtt élő személyek az ezek kezelésével foglalkozó szervezeteket, a szülők a gyermekük óvodáját, iskoláját támogató alapítványt vagy diáksport-egyesületet, a szakmai elkötelezettségűek saját szakterületükön működő egyesületeket, a mozgást kedvelők saját szabadidős klubjaikat stb. részesítik előnyben. Emellett a reklámhadjáratokon és választási kampányokon edzett adózónak újabb média- és postaláda-offenzíván kell átesnie. Közülük a legkitartóbbak is néhány napon belül feladják, és ötletszerűen választják ki kedvezményezettjüket. Az adománygyűjtési kampánynak tűnő akció után a döntéshozó állampolgár azzal a jóleső érzéssel dőlhet hátra székében, hogy mégiscsak jótékonykodott, és részéről a szerep véget ért.

Az APEH mint ellenérdekelt „adományoztó”

Az APEH, mint ebben a körben az állam képviselője és az adományok szétosztója, abban érdekelt, hogy minél kevesebb adóforint kerüljön ki a szervezetekhez. Először is minden megtakarított 1% az államkasszát gyarapítja, másrészt minél több adózó él rendelkezési jogával, annál több lesz az adminisztratív teendő, illetve annál nagyobb átutalási költség hárul rá. A szerepzavart csak tetézi, hogy a Hivatalnak kell döntenie a rendelkező nyilatkozat elfogadásáról. „Érvénytelen rendelkezésnek minősül a téves vagy olvashatatlan adószám feltüntetése a rendelkező nyilatkozatban. Valamennyi, az e törvény szerint érvénytelen rendelkezés szerinti összeg a központi költségvetés személyi jövedelemadó bevételét képezi.” [7.§ (1) bekezdés] Mivel az adóhatóság nem tájékoztatja döntéséről az adózót, az csak hosszas utánjárással szerezhet tudomást rendelkezése elfogadásáról vagy elutasításáról. Erről a kedvezményezett sem tud értesítést küldeni, hiszen nála az összeg nem azonosíthatóan jelenik meg. Mindezek után nehezen tételezhető fel a Hivatalról, hogy a kétségesnek minősíthető rendelkezéseknél ne az állam javára döntsön. Még a jogosan elutasított rendelkezések - találkozhatunk olyan újságokban közzétett felhívásokkal, melyben sportszervezetek vagy csak egy éve bejegyzett alapítványok kérnek támogatást - is kínos támadások okozói lehetnek. Az APEH-re osztott szerep semmiképpen nem fog hozzájárulni népszerűsége emelkedéséhez.

A kedvezményezett mint szorgalmas „lobbista”

A kedvezményezettként szóba jöhető szervezet érdekeltsége - a minél több rendelkező adózó megnyerése - világos. Ehhez mindenféleképpen meg kell felelnie a törvényi feltételeknek. Elsőként át kell tekintenie - több mint három éve született - alapszabályát. Amennyiben munkájukat közhasznúnak tekinti, ám a törvényi előírásban felsorolt tevékenységek

alapszabályában mégsem szerepelnek (pl. település- vagy gazdaságfejlesztés), módosítására kényszerül. Ezt azonban a támogatásban nem részesíthető, versenysportra szakosodott egyesület is megteheti, ha kiegészítésképpen „felvállal” más, elfogadott kategóriákat. Pótolnia kell a korábban nem igényelt abszolút politikamentességet rögzítő kitélt is. Ennek következtében az eljáró bíróságokon az ügyforgalom erőteljes növekedése várható. Igazolásokot kell beszereznie az APEH-től és az önkormányzati adóhatóságtól, valamint a vámhatóságtól, hogy köztartozása nincs. E tortúrát mindannak reményében vállalja, hogy jelentős támogatáshoz juthat. Valószínűsíthető, hogy a szervezetek többsége a szükséges okmányokat csak az adóhatóságtól érkező felhívást követően szerzi be, így a 30 napos jogvesztő határidőn belül az említett intézmények leterheltsége szintén nőni fog.

Mindezt azonban megelőzi a verseny az adózók megnyeréséért. A piaci eszközöket és reklámfogásokat sem nélkülöző kampány kényszerű velejárója az általában nemes célokhoz (pl. jótékonykodás, oktatás) méltatlan vetélkedés. A „kinek a szegénye szegényebb”, vagy „kinek a betege betegbb” gyakorlatba való átültetése nem járul hozzá sem a szektor egészének társadalmi elismertségéhez, sem a szervezetek egymás közötti, kialakulófélben lévő kooperációjához. A piaci törvényeknek megfelelően, az amúgy is nagyobb tőkével rendelkező szervezetek hatásosabb és feltehetően eredményesebb pénzgyűjtő stratégiát tudnak alkalmazni. A versenyben való lemaradástól féltő kisebb szervezetek egy része esetleg szerény bevételéből is fizetett hirdetésekben próbál támogatókra szert tenni, miközben eredeti céljától vonja el a forrást, és lehet, hogy meg sem fog térülni a befektetése. A kedvezményezett tehát szerepe szerint átalakul, ügyintéző, reklámoz, versenyez, lobbizik és legfőképpen reménykedik.

Az idei év tanulóidőnek tekinthető valamennyi szereplő számára. A kialakulatlanság, a gyakorlatlanság, a szerepzavarok okozta negatív jelenségek feltehetőleg hamarabb fognak felszínre kerülni, mint a rendszerben rejlő lehetőségek. A szektor egészének anyagi háttérét jelentősen nem fogja befolyásolni az az optimális esetben 3-4 milliárd forintnyi kiegészítés, hiszen a 100 milliárdos nagyságrendű bevételhez képest - aminek hozzávetőlegesen 20-20 százalékát eddig is az állami és magántámogatások tették ki - elenyészőnek tűnik. Minél több szervezet jut hozzá, annál inkább elaprózódik a juttatás. A kis szervezetek számára ugyan mentőövet is jelenthet az a néhány ezer forint, ám a nagyoknál ugyanekkora összeg „fel sem tűnik”. Ha viszont az amúgy is jobban támogatott nagy szervezetekhez jut a nagyobb hányad - és ez látszik valószínűbbnek -, akkor a közöttük lévő esélyegyenlőtlenséget növeljük. Kik nyerhetnek tehát?

Az *adózó* közvetlen anyagi ráfordítás nélkül „adományozóvá lép elő” és megnyugtathatja lelkiismeretét. Az *APEH* (az állam) mint tényleges támogató, minimális befektetéssel juttatta külön bevételhez az egész szektort, hisz az elosztást már az állampolgár intézte. A *kedvezményezett* körön belül azonban már nem ilyen egyöntetű a kép. A jól szervezett, tőkeerős, jó piaci pozícióban lévő mamutszervezetek és - remélhetőleg - a helyi kis közösségekben vagy kistelepüléseken működő, környezetüket személyesen is ismerő kis egyesületek, alapítványok súlyukhoz mérten is nagyobb szeletet tudnak lehasítani a tortából, míg a többieknek csak a morzsa jut. Ez utóbbiak között szerepelhetnek olyan fontos és közhasznú tevékenységet folytató szervezetek is, amelyek személyes érdekeltég hiányában csekélyebb társadalmi szolidaritásra számíthatnak (pl. alkoholisták, drogbetegek, hajléktalanok, munkanélküliek problémáival foglalkozó szerveződések).

A civil társadalmon belül, a szervezetek és az állampolgárok kapcsolatteremtése szempontjából ugyan öröndetes ennek a sokszor egyoldalú párbeszédnek a kialakulása, azonban féltő, hogy ez leszűkül az anyagi támogatások kérdéskörére. A szervezetek „adománygyűjtői” szerepének és az adózó „adományozói” szerepének megtanulása nagyon hasznos lehet a társadalom egészére nézve. Ám szerencsésebb lenne, ha ez nem a közpénzek - még ha jelképesnek is tekinthető - csekély hányadának újraelosztására szorítkozna, hanem a

társadalom tagjainak tényleges, felhasználható jövedelméből történő, önkéntes anyagi támogatások formájában megjelenő szolidaritásában teljesebben ki.

Az egész rendszer tehát felfogható úgy is, mint egy társasjáték, amelyben az állam a bankos, az adózók gazdálkodhatnak a nekik osztott zsetonokkal, a szervezetek pedig egymással versengve próbálják tőlük elnyerni. Az ügyes szervezetek végül a pénztárban aprópénzre válthatják nyereségüket.

Komolyra fordítva a szót, írásunkkal nem arra törekedtünk, hogy e számunkra is fontos témát elbagatellizáljunk, hanem hozzá kívánunk járulni egy építő jellegű vita elindításához, hogy a nonprofit szektor támogatási rendszerében megjelenő új elem hatékonyabb, nagyobb közmegelegedéssel találkozható alakítására minél több javaslat érkezzen.

Mi magunk is felvázolnánk egy lehetséges megoldást. Mindenképpen fontosnak tartjuk azt a már többek által is hangoztatott alapelvet, hogy az állam a személyi jövedelemadó 1%-áról mondjon le akkor is, ha az adózó erről külön nem rendelkezik. Ezzel megszüntethető az adóhivatal ellenérdekeltsége. Az így összegyűlt összeg felhasználására még visszatérünk.

Mint már említettük, az adózó rendelkezési joga nem vitatható, ő döntheti el, hogy kíván-e élni ezzel a jogával. Az viszont már más kérdés, hogy milyen mélységig határozhatja meg a kérdéses pénzüsszeg útját. Hiszen az adózó nem egy kiválasztott közhasznú tevékenységen keresztül, az ott működő szervezetek feltérképezése után választja ki kedvezményezettjét, hanem közvetlenül egy bizonyos általa személyesen ismert szervezetet részesít előnyben. Nem tudja és nem tudhatja, hogy valóban a kérdéses alapítványnak vagy egyesületnek van-e a legnagyobb szüksége erre a juttatásra. Így igazságosnak nevezhető elosztás nem valósulhat meg, a hasznossági kritérium helyett az ismertség dominál, és szubjektív döntés meghozatalát eredményezi. Ami elfogadható és dícséretes, ha az állampolgár valóban adakozni akar, ez azonban nem keverhető össze a közpénzek újraelosztásával. Fontosnak tartjuk, hogy ez utóbbiba az állampolgár beleszólhasson, ha csak ilyen mértékben is, de akkor olyan helyzetbe kell hozni, hogy szavazatát az összes lehetséges cél mérlegelése után adhassa le. Ahogy a politikai életben korlátozzák a választható jelöltek, pártok, stb. körét, itt is szükségét érezzük annak, hogy ésszerű kereteken belül történjék a döntéshozatal. Ezzel ugyan látszólag csorbítjuk az egyén döntési szuverenitását, ám a rendszer működőképessége érdekében ez elkerülhetetlen. Biztos, hogy sokaknak nem tetszik a pártlisták összeállítása, mégis ezekre tudja csak voksát leadni. A mi esetünkben is hasonló „orientálásra” lenne szükség, melyben meg kellene határozni a nonprofit szektor résztvevőinek azon elkülönített csoportjait, amelyek között már az állampolgár is különbséget tud tenni. Más szóval nem a szervezetek közül választanák ki kedvezményezettjüket, hanem egy magasabb szinten. Mi tehát magukat a közhasznú tevékenységeket csoportosítanánk, az adózó csak ezen célok valamelyikét jelölhetné meg a rendelkezési szelvényén. Ezek lehetnének például kultúra, hitélet, oktatás, kutatás, sport és szabadidő, egészségügy, szociális ellátás, környezetvédelem, településfejlesztés, jogvédelem, közbiztonság, stb. Felmerülhet a kérdés, hogy az egyén mi módon rangsorolhatja ezeket a csoportokat. Még mindig könnyebb ezek közül megnevezni azt a célt, amelyet az adott időszakban legfontosabbnak ítél, mint az egyszerre jelentkező - és látómezejébe került - több száz szervezet egyikét megnevezni.

A különböző tevékenységekre befolyó 1%-okból elkülönített pénzalapokat kellene létrehozni, amelyeket csak az adott területen működő szervezetek támogatására lehetne felhasználni. A pénzek elosztását olyan bizottságok végeznék, melyekben biztosítva lenne a valamennyi kisebb és nagyobb, fővárosi, vidéki és falusi, stb. szervezet képviselője, illetve helyet kapnának a terület hozzáértő szakemberei is. Az alap nagyobbik részét projektek, pályázatok útján kerülnének felosztásra, melyeken belül biztosítani lehet a különböző feladatokat ellátó és körülmények között munkálkodó szervezetek közötti arányosabb támogatást. A

fennmaradó kisebbik részből támogatási tartalék-alapot képeznének, a rászoruló, krízishelyzetbe került szerveződések számára. A pályázatok benyújtása ugyan adminisztratív terheket róna a pályázókra, azonban nem feltétlenül többet, mint jelenleg a kedvezményezett címet elnyerése. Nyilvánvaló, hogy ennek a rendszernek a kiépítése - főleg a képviseleti rendszer létrehozása - nagy összefogást és kooperációt igényel a szervezetek részéről, ám ez a szektor egészének jobban hasznára válna, mint a most folyó versengés. Előnye lenne még, hogy a projekteket több évre előre is meg lehetne határozni, biztosítható lenne egymásra épültségük, nyilvánosságra hozataluk esetén az állampolgárok figyelme is jobban ráirányulna a szervezetek tényleges munkájára. Ezzel a rendszerrel sem lehet biztosítani, és nem is lehet cél, hogy mindenki részesedjen a támogatásokból, mégis úgy véljük, ezáltal közelebb kerülnénk egy hatékonyabb finanszírozási mechanizmushoz. Ezek az alapok ugyan évenként egyszer képződnének, de sikeres működésük vonzerőt jelenthetnének más, bel-, és külföldi, magán és nem magán személyek támogatásainak megnyerésére is.

Ha az állampolgár nem tud, vagy nem akar kedvezményezettet megnevezni, az úgy értékelhető, hogy lemond, illetve másra ruházza át döntési jogkörét. Nem tartanánk elképzelhetetlennek, hogy ez esetben az illetékes helyi önkormányzat rendelkezhesse az ilyen 1%-ok felett a következő módon. Ezekből elkülönített pénzalapot hozna létre, melyeket belátása szerint meghatározott közcélokra használhatna fel. Ezekből támogathatná például a szociális ellátást, a település fejlesztését, vagy a helyi egyesületeket, alapítványokat. Az önkormányzatok ilyen formájú külön „jövedelme” a helyi adók kivetésének kényszerét is mérsékelheti.

Nem képzeljük azt, hogy elképzelésünknek a gyakorlatba való átültetése minden gondot megoldana, illetve hogy ennél jobb megoldások nem létezhetnek. A még ki nem próbált jelenleg érvényes szisztéma elvi bírálatát is könnyen megingathatja majd a tapasztalat. Bízunk abban, hogy a közös gondolkodás jobb megoldások kimunkálására ad lehetőséget.

KUTI ÉVA - VAJDA ÁGNES **AZ ELFOGULTSÁG VÉDELMEBEN⁴**

Fontos írás jelent meg a *Beszélő* márciusi számában arról a törvényről, amely az adófizetőkre bízta a döntést a személyi jövedelemadó 1%-ának felhasználásáról. A törvény körül támadt indulatos hangzavar kellős közepén Mészáros Geyza és Sebestény István tárgyilagos hanggal, az előnyök és hátrányok érzelmentes mérlegelésével próbálkozott. Az általuk megfogalmazott aggályok és érvek kivétel nélkül átgondolásra érdemesek, a belőlük levont következtetések ugyanakkor valósággal provokálják a vitát. A tanulmányban olyan átütő erővel érvényesülnek a gazdasági és politikai racionalitás szempontjai, hogy mellettük nélkülözhetetlennek tűnik a társadalmi racionalitás ellenpontjának elhelyezése.

A szerzők okkal bírálják a törvény rendelkezései nyomán előálló „szerep zavart”, az egyesületeket és alapítványokat sújtó terhes adminisztrációt, a végrehajtás tetemes költségeit.

Joggal teszik fel azt a kérdést is, mi legyen az 1% sorsa, ha az adófizető nem rendelkezik róla, miért marad ez a pénz a központi költségvetés zsebében. Magunk is úgy gondoljuk, helyesebb lett volna, ha a törvény úgy rendelkezik, hogy az 1% mindenképpen a civil szférát gazdagítsa, feltöltve egy erre a célra létesített közös alapot, melyből aztán pályázati úton részesedhetnek az erre jogosult szervezetek.

Nem tudjuk azonban elfogadni Mészáros és Sebestény érvelését, mely szerint hatékonyabb elosztás valósulhatna meg, ha az adózók nem meghatározott szervezetet, hanem tevékenységi kört jelölhetnének meg kedvezményezettként. Javaslatuk szerint az így összegyűlt forrást aztán pártatlan döntéshozók osztanák el az állampolgárok által megjelölt tevékenységet végző szervezetek között. Az elosztás pályázati rendszerben, a tevékenység hasznosságának és a szervezetek rászorultságának mérlegelésével történne.

A vita köztünk arról szól, hogy mi a tényleges szerepe ennek a bizonyos 1%-nak. Egyszerű forrásbővítésről, -elosztásról van-e szó, amelyet a lehető legracionálisabban kell megoldani, vagy másról, ha úgy tetszik, többről. Miért harcolnak, lobbiznak érte a szervezetek, és milyen megfontolások vezetnek felajánlásaikban az adófizetőket. Ma még csak bizonytalan adatok, inkább becslések látnak napvilágot arról, hogy az adófizetők milyen arányban töltötték ki a nyilatkozatot, és tették borítékba a kedvezményezett intézmény adószámát, nevét. Mi azt borítékolnánk, hogy ez az arány, ha a feltételek nem változnak, az évek során növekedni fog. A törvénytől ugyanis elsősorban a civil szervezetek és az állampolgárok közötti kapcsolat erősödését várjuk.

Úgy véljük, a civil szervezetek többsége nem elsősorban pénzügyi forrásai bővítéséért száll harcba, amikor az adófizetők adójának 1%-át kéri, hanem társadalmi támogatottságáról szeretne megbizonyosodni. Visszajelzésre vár. Az adófizetők sem pártatlan állami döntéshozóként kívánnak viselkedni, hanem éppenséggel elfogult állampolgárként olyan szervezeteknek ajánlják fel adójuk 1%-át, melyhez érzelmi vagy/és racionális megfontolásból kötődnek. Annak a bizonyos 1%-nak, mely csak a legkisebb nonprofitok számára jelenthet érzékelhető forrásbővülést, elsősorban a gesztusértéke fontos. Láncszem az állampolgár és az egyesület, alapítvány kapcsolatának erősítésében. Kételkedünk abban is, hogy a szervezetek

⁴ A tanulmány először a *Beszélő* 1997. májusi számában jelent meg. Köszönjük a Szerkesztőségnek, hogy az utánközlésre engedélyt adott.

reklámhadjárata - melytől a szerzők a „szektor társadalmi elismertségét és kialakulófélben lévő kooperációját” is féltik - valóban a tőkeerősebbek pozíciójának megerősödését hozza.

Kinek kedvez az állampolgári döntés?

Feltevésünk szerint nem „az amúgy is jobban támogatott nagy szervezetek”-nek, ahogy a szerzőpáros véli, hanem a „polgárközei” egyesületeknek, alapítványoknak, amelyek rendszeres kapcsolatban vannak tagjaikkal, támogatóikkal és a szolgáltatásaikat igénybe vevő emberekkel. Azt hisszük, hogy az egyes emberek meggyőzésében a személyes kapcsolatoké és az informális hálóa a döntő szerep, ami kivételes esélyt ad az egyébként gyengébb, professzionális adománygyűjtésre kevésbé felkészült, kisebb szervezeteknek.

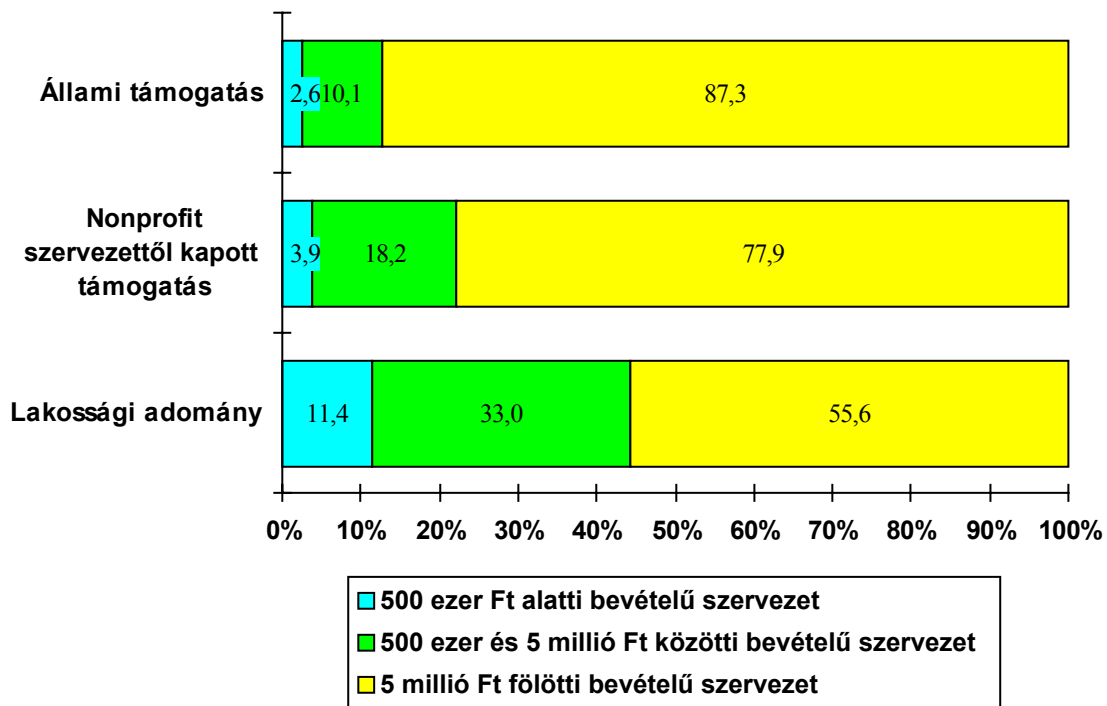
Adónk 99 százalékát „pártatlan állami döntéshozók” osztják el. Többek között nonprofit szervezetek is részesülnek belőle, normatív támogatás formájában vagy/és pályázati pénzek elnyerésével.

Az állami támogatások és a nagyobb részt kuratóriumok által elosztott pályázati pénzek megszerzéséhez azonban speciális szakértelem és felkészültség szükséges. Tudni kell, hogy kihez lehet fordulni, ki hozza az állami döntéseket, mikor és hol jelennek meg a pályázati kiírások. Nem árt ismerni a kuratóriumok összetételét, ízlését, értékrendjét, szakmai és politikai szimpátiáit. A pályázatok elkészítése komoly munka- és időráfordítást igényel, nem elég „írastudónak” lenni hozzá, a költségvetés elkészítéséhez igencsak szükségesek gazdasági, pénzügyi ismeretek is. A támogatásra javasolt programnak egyszerre kell mutatónak, megalapozottnak és jól dokumentáltnak lennie. Mindez természetesen az erősebb, pénzügyileg megalapozottabb, képzett szakemberekkel dolgozó, a pénzosztókhoz és az információs központokhoz földrajzilag is közelebb, tehát a nagyobb településeken s főleg a fővárosban működő szervezeteknek kedvez.

Ehhez a központosított elosztáshoz képest az egyes állampolgárok döntése minden valószínűség szerint egyenletesebben, a kisebb vidéki nonprofitok számára előnyösebben „teríti” a támogatásokat. A sok kis iskolai alapítvány, hagyományörző, faluszépítő, egészségkárosodottakat segítő egyesület könnyebben talál utat a magánemberekhez, mint az intézményesült adományosztókhoz. A kis szervezetek vezetői és aktivistái nem mindig képesek profi pályázatokat készíteni, de az általuk személyesen is ismert, szervezeteik tevékenységében sokszor közvetlenül is érintett helyi polgárok támogatását meg tudják szerezni. Ábráinkon jól látszik, hogy mindez nemcsak feltételezés, hanem adatokkal alátámasztható tény.

1. sz. ábra

A különböző forrásokból származó támogatások összegének megoszlása a támogatott nonprofit szervezet nagysága szerint, 1994

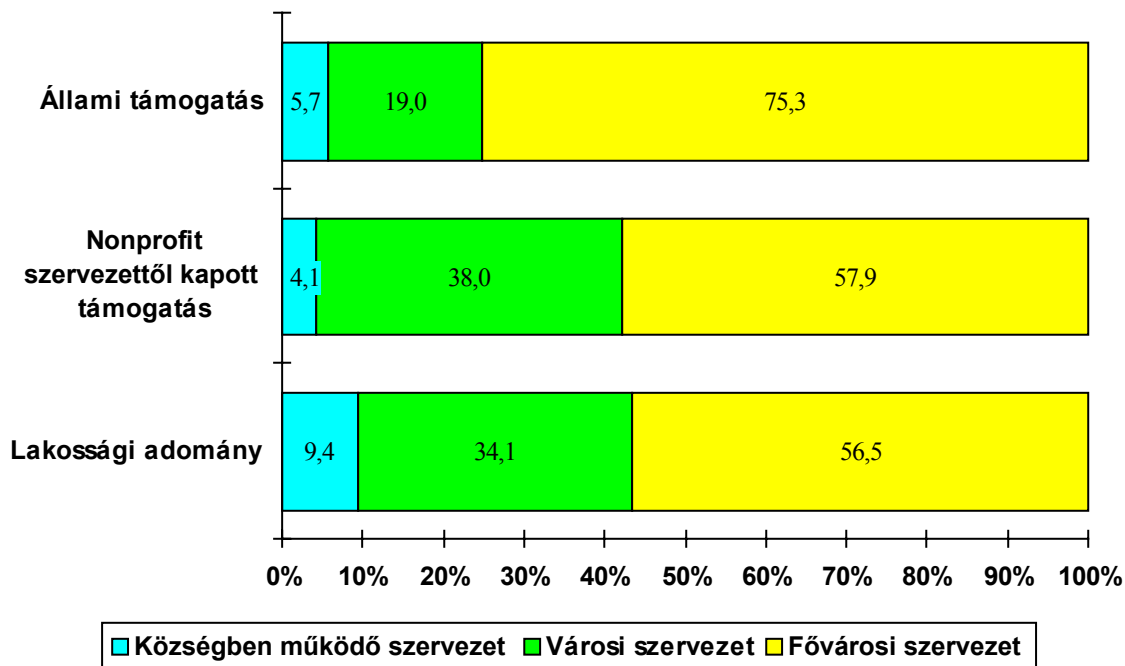
Forrás: Bocz és szerzőtársai (1996).

Az alapítványoknak és egyesületeknek nyújtott lakossági adományok közel fele a viszonylag kisebb, 5 millió forintnál alacsonyabb éves bevétellel rendelkező szervezeteknek jut. Az állami támogatásokból ugyanezek a szervezetek alig több mint tíz százalékban részesednek, az adományosztó nonprofit szervezetek által kiosztott támogatásoknak is mindössze egyötödét tudják megszerezni. Kisebb méretűek, de hasonló irányúak a településtípus szerinti különbségek. Az egyéni adományozók szemlátomást több jóindulattal viseltetnek a községek és vidéki városok civil kezdeményezései iránt, mint az állami adományosztók.

Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy itt valódi pénzádományokról van szó, amelyeket az állampolgárok a saját, szabad rendelkezésű jövedelmükből, jórészt adókedvezmények igénybevétele nélkül juttatnak civil formáknak.

2. sz. ábra

A különböző forrásokból származó támogatások összegének megoszlása a támogatott nonprofit szervezet székhelye szerint, 1994

Forrás: Bocz és szerzőtársai (1996).

Az adományok adókedvezményeiről folytatott vitákban a fejlett országokban gyakran merül fel az aggály, hogy az adómentesség társadalmi igazságtalanságok forrása. A módosabb polgárok magától értetődően sokkal több pénzt szánhatnak az alapítványok támogatására, mint a szegények, így természetesen az az összeg is sokkal magasabb, amelyet valójában már nem a saját zsebükből, hanem az állami adóbevételek terhére fizetnek ki; tehát a társadalompolitikára gyakorolt befolyásuk messze nagyobb, mint az ennek érdekében hozott anyagi áldozat. Adományaikon keresztül számottevő hatást gyakorolnak a közpénzek elosztására is.

A mindennapi szóhasználatban csak 1%-osnak „becézett” törvény azért tekinthető mérföldkönek, mert számottevő mértékben kiszélesíti ezt a beleszólási jogot; elvben valamennyi adófizető számára lehetővé teszi akarátának, preferenciáinak kinyilvánítását. Annak is, aki nem engedheti meg magának, hogy csekély jövedelméből adománnyal támogassa a számára fontos civil kezdeményezést. A döntésnek ez a „demokratizálása” a szóban forgó 3-4 milliárd forint esetében egészen más típusú elosztást eredményez, mint ami a központosított mechanizmusok során alakulna ki. Mészáros Gézával és Sebestény Istvánnal ellentétben úgy érezzük, hogy ez a „másság” már önmagában érték, s ugyanakkor - hosszabb távon - mindenképp pozitív az a magatartás-formáló hatás, amelyet az állampolgároknak a civil szervezetek támogatásába való közvetlen bevonása az érintettekre gyakorolhat.

Igazságosan döntenek-e az adófizetők?

Végül pedig nem hisszük, hogy éppen a civil szervezetek állampolgári támogatásának kérdésében kellene ragaszkodni az „igazságos elosztás”-hoz. Hasznosabb-e a nagyobb, diverzifikáltabb szolgáltatást nyújtó, avagy a súlyosabb társadalmi problémák felvállalására szerveződő egyesületek, alapítványok tevékenysége? Társadalmi megítélés tekintetében, a

szociális gondok enyhítésében bizonyára, de az 1% esetében az állampolgár nem köteles a társadalmi hasznosság kritériumait mérlegelni. Ha nem a hajléktalan-ellátást vagy a munkanélküliség megoldására tett kísérleteket tekinti a legfontosabbnak, hanem azt, hogy lakókörnyezete elviselhetőbbé váljék, vagy hogy gyermekei iskolájának ne kelljen a legalapvetőbb működési gondokkal küszködni, akkor legyen joga azt a bizonyos 1%-ot ilyen kevésbé „fontos és közhasznú” célok megvalósítására felajánlani.

A szerzők megoldási javaslatának legfőbb gyengéje, hogy a szóban forgó 1%-ot úgy kezeli, mintha annak elosztásán múlna a társadalom összes problémájának megoldása. A közszolgáltatások finanszírozásában érvényesülő belső arányok meghatározását természetesen nem lehet az egyes emberek szubjektív döntésére bízni.⁵ Civilizált országban az oktatás, az egészségügyi és a szociális ellátás általános és magas szintű biztosítása közfeladat, az ezzel kapcsolatos döntéseket nyilvánvalóan nem „népszavazás” formájában kell meghozni. Kár lenne az SZJA 1%-áról rendelkező állampolgári nyilatkozatokat ilyen „szavazatként” értelmezni, s ugyanakkor a tényleges döntéseket - a szerzők javaslata szerint - visszaterelni egy erősen centralizált pályázati rendszerbe.

Ezzel az 1%-kal más a cél: a civil társadalom fejlődésének segítése.

A civil, öntevékeny, állampolgári szervezetek - többnyire inkább csak jelképes - támogatásának kérdésében védenénk tehát az adózónak, állampolgárnak, egyénnek azt a törvény adta lehetőségét, hogy kifejezze, érzelmileg is köze van a kedvezményezett szervezethez, vállalja „befolyásoltságát”, érintettségét vagy, ahogy mi neveznénk, elfogultságát. Az elfogultság nincs távol az elkötelezettségtől, márpedig, ha a civil szervezetek támogatásáról szólnak, nem felejtkezhetünk meg arról, hogy a tét a civil társadalom kibontakozása, stabilizálódása. A civil társadalom legfőbb mozgatója pedig az érdekeit, igényeit artikulálni kívánó, ebben elkötelezett állampolgár és nem a „pártatlan állami döntéshozó”.

⁵Történelmileg ez a felismerés vezetett előbb a jótékony szervezetek, majd a nagy állami ellátó rendszerek, utóbb pedig az ezek együttműködésén alapuló egyes megoldások kialakulásához.

VAJDA ÁGNES - KUTI ÉVA
ÁLLAMPOLGÁRI „SZAVAZÁS”
KÖZPÉNZEKRŐL ÉS CIVIL SZERVEZETEKRŐL

Bevezetés

A személyi jövedelemadó civil szervezeteknek felajánlható 1%-a nem tekinthető klasszikus adókedvezménynek. Bár az adórendszerhez kötődik, valójában nem más, mint a közvetett állami támogatások egy speciális formája. Forrása a központi költségvetés adóbevétele, elosztása azonban nem központilag, hanem az adófizetők döntéseinek megfelelően történik.

Ez az új támogatási forma több szempontból is elemzést érdemel. Szükség van természetesen gazdasági hatásainak mérésére. Tudnunk kell, hogy mekkorák és milyen megoszlásúak a nonprofit szektor 1%-os felajánlásokból származó bevételei. Fontos kérdés, hogy ezek megjelenése valóban forrásbővülést jelentett-e, vagy működésbe lépett az a mechanizmus, amelyet a közgazdászok „kiszorítási hatásnak” neveznek; magyarul, mind az állam, mind a magánmecenások úgy érzik, hogy az 1%-os támogatással minden kötelezettségüknek eleget tettek.

Még a közgazdasági elemzést sem célszerű azonban a mennyiségi összefüggések vizsgálatára leszűkíteni. Az 1%-os felajánlások ugyanis nemcsak a nonprofit szektor finanszírozásában játszanak szerepet, hanem a civil szervezetek támogatására szánt közpénzek elosztásának decentralizálásában és demokratikusabbá tételében is. Kézenfekvőnek látszik az a feltételezés, hogy az adófizetők 1%-os felajánlásai és a magánadományozók támogatási döntései hasonló megfontolások alapján születnek. Az egyetlen komoly különbség az, hogy a személyi jövedelemadó 1%-ának felhasználásáról rendelkező adófizetőknek nem kell mérlegelniük, vajon megengedhetik-e maguknak a civil szervezetek támogatását, így jövedelmi színvonaluk nincs közvetlen hatással döntéseikre. Amit mérlegelnek, az feltehetőleg a lehetséges kedvezményezett céljainak, tevékenységének vonzereje, hasznossága és fontossága. Ennek megfelelően az 1%-os döntéseket olyan „szavazásnak” tekinthetjük, melynek eredményei híven tükrözik az állampolgárok civil szervezetekről alkotott véleményét. Ez a vélemény természetesen szoros összefüggésben lehet az adófizetők korával, nemével, iskolázottságával, lakóhelyével és társadalmi helyzetével. Hipotézisünk szerint az 1%-os döntések mögött rejlő indítékok legalább két, egymástól markánsan különböző csoportra oszthatók. Az elsőbe tartoznak a támogatott szervezettel fenntartott személyes kapcsolatok, az irántuk érzett bizalom és/vagy a helyi civil társadalom erősítésének szándéka. A második csoportot olyan motívumok alkotják, mint a szolidaritás, az értékelkötelezettség, a szükségét szenvedők iránti részvét és/vagy a társadalmi és gazdasági problémák enyhítésének szándéka. Okkal remélhetjük, hogy az 1%-kal kapcsolatos adófizetői magatartás vizsgálata egyúttal a magánjótékonykodás és a nonprofit szervezetek iránti attitűdök megértéséhez is közelebb visz bennünket.

Az 1%-os felajánlás lehetősége azért számít kivételesnek, mert az adófizetőt felhatalmazza arra, hogy a legcsekélyebb anyagi áldozatvállalás nélkül támogassa a nonprofit szervezeteket. Ez - a társadalomtudományokban ritkaságszámba menő - „laboratóriumi” kísérleti szituációt teremt: megvizsgálhatjuk, hogyan viselkednének az állampolgárok, ha jövedelmi helyzetük egyáltalán nem akadályozná őket a jótékonykodásban. Ebben az értelemben kutatásunk azoknak az elemzéseknek a sorába tartozik, amelyek az adókedvezmények magánadományokra gyakorolt hatását próbálják feltárni.

Választ keres a tanulmányunk arra a kérdésre is, hogy mi jellemzi a másik szereplő, az 1%-os támogatás megszerzésére törekvő nonprofit szervezetek magatartását. Az alapítványok és egyesületek szemléletét tisztában vannak azzal, hogy az 1%-os felajánlás tényleges jelentősége nagyobb a pénzben kifejezhető értékénél. Amikor az adófizetők a kedvezményezettet kiválasztják, ezzel az adott szervezet iránti megbecsülésüket, bizalmukat vagy elkötelezettségüket is kifejezésre juttatják. Ez az erkölcsi támogatás növeli a civil szervezetek presztízsét és legitimitását, vagyis azt a társadalmi tőkét, amely életképességük szempontjából semmivel sem kevésbé fontos az anyagiaknál.

Írásunkban részletes áttekintést adunk az alapítványok és egyesületek által alkalmazott kampánystratégiákról és az adófizetők meggyőzésében legsikeresebbnek látszó módszerekről. A nyilatkozók és a kedvezményezettek attitűdjeinek és választásainak elemzésével igyekszünk minél világosabb képet adni azokról a kapcsolatokról, amelyek az állampolgárok és az elmúlt tíz év során igen gyors fejlődésen átesett nonprofit szervezetek között kialakultak. Egyúttal megpróbáljuk kideríteni, hogy az 1%-os felajánlások rendszere hozzájárult-e az érési folyamatok kibontakozásához, egy átláthatóbb, nagyobb bizalomnak és megbecsülésnek örvendő nonprofit szektor kialakulásához.

A tanulmányunkban ismertetett eredmények alapjául szolgáló kutatás több, módszertanilag⁶ igen különböző elemből tevődött össze. Az empirikus adatok legfontosabb forrása egy reprezentatív lakossági adatgyűjtés volt, de támaszkodtunk azokra az információkra is, amelyek az Adóhivatal 1%-os felajánlásokra vonatkozó összefoglalóiból és a Statisztikai Hivatal nonprofit szervezetekkel kapcsolatos adataiból nyerhetők. Az elemzés során felhasznált „puhább” információk forrásai a következők voltak: (1) mélyinterjúk az 1%-os felajánlások megszerzésére jogosult nonprofit szervezetek vezetőivel; (2) rövid telefonos interjúk a Nonprofit Információs és Oktatási Központ zöld számát hívó adófizetőkkel, akik ezen az úton kívántak információkat szerezni a támogatni kívánt szervezetekről; (3) szakértői anyag a nonprofit szervezetek által alkalmazott támogatás-gyűjtési módszerekről; (4) a témához kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalom; (5) az 1%-os kampányról szóló sajtójelentések; (6) a nonprofit szervezetek sajtóban megjelentetett beszámolóit a kapott 1%-os támogatások felhasználásáról.

A sok különböző forrás és a változatos elemzési módszerek felhasználásával, valamint a kutatók és a gyakorlati szakemberek közötti szoros együttműködéssel az volt a célunk, hogy az 1%-os törvény valamennyi hatásáról és következményéről a lehető legátfogóbb képet, a tőlünk telhető legmélyebb elemzést adjuk. Szándékaink és reményeink szerint kutatásunk nemcsak a nonprofit szektorral foglalkozó szakirodalom gyarapodásához járul hozzá, hanem gyakorlati tanulságokkal is szolgál, s így segíteni tudja a civil társadalom erősödéséért dolgozó politikai döntéshozók és nonprofit vezetők, adományozók és adománygyűjtők, önkéntes segítők és nonprofit szakemberek munkáját.

Az 1%-os törvény

Szabályozási háttér és a törvény formálódásának története

A mai szóhasználatban nonprofit szervezeteknek nevezett alapítványok és egyesületek sok évszázados magyarországi történetének van két olyan általános jellemzője⁷, amelyet - legalább érintőlegesen - ismernünk kell ahhoz, hogy az 1%-os törvény születése körüli konfliktusokat és a hatályba lépését követő első évek tapasztalatait nagyobb

⁶ A módszertan részletesebb leírását a I. számú melléklet tartalmazza.

⁷ Részletesebben lásd Kuti (1996, 1998).

összefüggéseikben tudjuk elhelyezni. Az egyik ilyen vonás a világi egyesületek és alapítványok viszonylagos függetlensége az egyházaktól, a másik a központi hatalommal való erősen ambivalens viszonyuk, amely a konfliktusok és az együttműködés sajátos vegyülete.

A magyarországi egyházak hagyományosan szoros kapcsolatokat ápolnak a mindenkori politikai hatalommal, még az államszocialista időszak kormányaival is szót tudtak érteni. Ennek megfelelően természetesen nem tölthették be azt az „ellenzéki” szerepet, nem folytathattak olyan értékmegőrző tevékenységet, s nem nyújthattak olyan erkölcsi támogatást híveiknek, mint például a lengyel egyház. Több tér nyílt tehát a világi önkéntes szerveződések számára, sokkal nagyobb szükség volt az állampolgárok valódi aspirációit kifejező, számukra a valódi közösség élményét megteremteni képes civil szervezetekre.

Az egyházakhoz hasonlóan a magyarországi kormányok is igen ritkán élvezték az állampolgárok teljes bizalmát. Az állam és társadalom közötti konfliktusok száma és mélysége a különböző történelmi periódusokban igen eltérő volt ugyan, de a független állampolgári kezdeményezések iránti szükséglet és az ilyen kezdeményezések lehetősége teljesen sohasem szűnt meg, bár időnként igen szűk korlátok közé szorult. A kormányzat és a nonprofit szervezetek viszonyának a kölcsönös bizalmatlanság és az együttműködés egyaránt fontos jellemzője volt és maradt, csak arányaik és megnyilvánulási formáik változtak. A kapcsolatok az évszázadok során hol fejlődtek, hol minimálisra zsugorodtak, alakulásuk az éppen uralkodó kormányoktól és ideológiáktól függően, de tevékenységi szférák szerint is erősen különböző volt.

Az államszocialista időszakban a hatalom és a civil szerveződések viszonyát a kölcsönös gyanakvás jellemezte, a szabályozás elsősorban a civil társadalom korlátozását szolgálta. A jogi háttér átalakulása nagyjából a rendszerváltással egyidejűleg kezdődött meg, s lényegében ma is tart. Az 1%-os törvény szabályozási környezetét így összességében az egyenlenség, a belső ellentmondásosság és a gyors, nem mindig teljesen konzisztens változások jellemzik.

A jogi rendezés folyamata az alapítványi forma 1987-es „rehabilitációjával” kezdődött. Két évvel később hatályba lépett az egyesülési törvény, amely valamennyi állampolgár számára garantálta az egyesülés szabadságát. 1990-ben megszűnt az alapítványtétel kormányzati engedélyeztetésének kényszere, s olyan adókedvezmények kerültek bevezetésre, amelyek nemzetközi összehasonlításban (Weisbrod, 1991) is rendkívül nagyvonalúnak számítottak. Nőtt a nonprofit szektor közvetlen állami támogatása, s a szabályozási környezet összességében igen kedvező feltételeket teremtett a civil szféra fejlődéséhez.⁸

A következő években a nonprofit szektor adópolitikai kezelése fokozatosan szigorodott és egyre kedvezőtlenebbé vált. A költségvetési egyensúlyi problémákkal küszködő pénzügyi kormányzat számára, amely amúgy is hajlott az adókedvezmények megnyirbálására, kapóra jöttek az alapítványi botrányok. Ezekre hivatkozva 1992-től - több hullámban - komolyan csökkentették a nonprofit szervezetek illetve az adományozók által igénybe vehető adókedvezményeket, ugyanakkor számottevően növelték az adminisztratív kötıtségeket. A kedvezmények igénybevételét előbb a tevékenységi körhöz, utóbb a közhasznúsági státushoz kötıtték. A vállalkozási tevékenységek ma már csak akkor élveznek adómentességet, ha

⁸ Ennek megfelelően a nonprofit szektor fejlődése a kilencvenes évek elején rendkívül gyors volt. Az alapítványok és egyesületek ezrei jöttek létre, köztük a nagy adományosztó, szolgáltatásokat nyújtó szervezetek éppúgy jelen voltak, mint a legkisebb adománygyűjtő alapítványok és a közösségi együttlétet minden infrastruktúra nélkül szervező egyesületek. Számuk már 1992-re jócskán meghaladta a II. világháború előtti szervezetszámot, s azóta több mint megháromszorozódott. A szektor 1998-ban már körülbelül 47 ezer szervezetet számlált.

arányuk nem haladja meg az összbevétel 10 (kiemelkedően közhasznú szervezetek esetében 15) százalékát. A lakossági adományoknak az évtized elején még a teljes összegét le lehetett írni az adóalapból, most már csak 30 (kiemelkedően közhasznú szervezetek esetében 35) százalékkal csökkenthető a befizetett adó összege, de legfeljebb annak 15 (illetve 30) százalékáig (Csizmár és Bíró, 1998).

Miközben a fenti megszorítások fokozatosan életbe léptek, a személyi jövedelemadó 1%-ának átengedésére alapozott támogatások gondolata is megjelent. A történet kezdete 1991-re vezethető vissza. Az egyházi ingatlanok visszaadásáról szóló törvény parlamenti vitája során „az SZDSZ előállt az egyszázalékos adó-önrendelkezés javaslatával” (Bossányi, 1997. 99. old.). Bár a kezdeményezés célja elsősorban az egyház-finanszírozás átalakítása volt, nem pedig az, hogy a civil szervezetek számára pótlólagos forrásokat teremtsenek, a rendszert nem csupán az egyházakra kívánták kiterjeszteni, hanem a társadalmi szervezetekre is. Az akkori parlamenti pártok (a KDNP kivételével) egyetértettek azzal, hogy az állami támogatások mértékének az egyházak tényleges állampolgári elfogadottságához kellene igazodnia, s támogatták az SZDSZ javaslatát. A történelmi egyházak viszont élesen tiltakoztak, s mivel a kormány nem akart velük konfliktusba keveredni, a törvényjavaslat az 1994-es választásokig nem született meg.

Az 1%-os adó-önrendelkezés gondolata fontos eleme volt az SZDSZ választási programjának, majd része lett az 1994-ben elfogadott kormányprogramnak is: „A kormány lehetőséget kíván biztosítani arra, hogy az adófizetők a személyi jövedelemadó meghatározott hányadával szabadon támogathassanak egyházi, kulturális, szociális és más társadalmi szervezeteket, amelyek azonban sem politikai, sem érdekképviselői szervek nem lehetnek” (Kormányprogram, 1994. 1. old.). Ennek ellenére működésének első évében a kormány egyetlen konkrét lépést sem tett az új támogatási forma bevezetése érdekében. Az 1%-os javaslat 1995 nyarán jelent meg újra annak a kampánynak a részeként, amelyet a Művelődési Minisztérium indított, hogy kivívja a kultúrafinanszírozás feltételeinek javítását. A kulturális lobbis és néhány szabaddemokrata képviselő erőfeszítései végül is eredménnyel jártak: az 1996-ra vonatkozó, 1995. december 12-én elfogadott (CXVII/1995) SZJA törvény - ha meglehetősen bizonytalan megfogalmazásban is - tartalmazta az 1%-os felajánlásokra vonatkozó rendelkezést. A 45. paragrafus kimondta, hogy

(1) „A magánszemély nyilatkozatban rendelkezhet az összevont adóalapja adójának az adókedvezmények levonása után fennmaradó része (befizetett adó) egy százalékáról, amelyet az APEH a nyilatkozatban megjelölt kedvezményezett javára utal át.

(2) Az (1) bekezdésben említett kedvezményezett a közcélú tevékenységet folytató vagy támogató szervezet, intézmény, alap, alapítvány lehet.

(3) Az e paragrafusban foglalt rendelkezést megvalósító eljárást és a kedvezményezettek körét külön törvény szabályozza.”

Mivel az 1996-os jövedelemadó 1%-ának felhasználásáról az adófizetőknek csak 1997 tavaszán kellett rendelkezniük, a kormánynak majdnem egy éve volt rá, hogy ezt a „külön törvényt” kidolgozza. Az első törvényjavaslat 1996 nyarán látott napvilágot, s azonnal éles vitákat szított a kedvezményezettként szóbaeső érdekcsoportok között. Furcsa módon, az egyházak és a világi szervezetek törekvései teljesen ellentétesek voltak. Az egyesületek, alapítványok, kulturális intézmények, egészségügyi és szociális szolgáltatásokat nyújtó szervezetek, az Akadémia, a társadalomtudományok, a műszaki élet képviselői „mind azt szerették volna, ha előjogokat kapnak a többi szervezettel szemben” (Bossányi, 1997, 101. old.). Ugyanakkor az egyházak mereven elutasították, hogy az 1%-os rendszer rájuk is

kiterjedjen, azaz hogy ugyanúgy kezeljék őket, mint a „közönséges” nonprofit szervezeteket.⁹ A kormány hajlott rá, hogy engedjen az egyházi nyomásnak, s lemondjon az adóönrendelkezés gondolatáról, vagy legalább késleltesse annak bevezetését, de a koalíciós pártok parlamenti képviselőinek zöme ragaszkodott az eredeti menetrend betartásához, s az 1996. október 15-i parlamenti vitában leszavazta a késleltetésre vonatkozó javaslatot. (A szavazás eredménye 183 nem volt 91 igen ellenében. Az MSZP és az FKGP frakció zöme, valamint a teljes SZDSZ frakció a javaslat ellen, a többi pártok képviselői szinte egyhangúlag a halasztás mellett szavaztak.)

A következő két hónap rendkívül éles és viharos viták közepette telt. Szinte minden hét hozott valamilyen fordulatot, több különböző törvényjavaslat készült, s a lehetséges kedvezményezettek köre folyamatosan változott. Korántsem csak az egyházak ellenállása okozott gondot, számos más ponton is hiányzott az egyetértés. A pénzügyi szakértők, valamint az Adóhivatal és a Pénzügyminisztérium képviselői korlátozni szerették volna a potenciális kedvezményezettek számát, s egy rövid lista összeállítását javasolták, amelyre csak néhány kiemelkedő jelentőségű nemzeti intézmény és közalapítvány került volna fel. Számos szocialista politikus és a szabaddemokraták többsége amellet érvelt, hogy az 1%-os támogatás a nonprofit szervezetek széles köre számára váljon elérhetővé. A sportklubok, a szakszervezetek, a munkáltatói érdekképviseletek és a politikailag elkötelezett nonprofit szervezetek kizárása szintén erősen vitatott kérdés volt.

A parlament végül 1996. december 19-én fogadta el az „1%-os törvényt”. A lehetséges kedvezményezettek körébe a kiemelt közintézmények és a nonprofit szervezetek viszonylag nagy része mellett az egyházi működtetésű szolgáltató intézmények is bekerültek, de maguk az egyházak nem. A törvény 1997 januárjában lépett hatályba.

A történetnek azonban ezzel még nincs vége. A következő évben a kormánynak sikerült kompromisszumot kötnie az egyházakkal, amelyek az 1%-os felajánlások elfogadásáról folytatott viták során maguk is megosztottá váltak. A történelmi egyházak (közülük is elsősorban a legnagyobb, a Katolikus Egyház) továbbra is úgy gondolták, hogy számukra a kormánnyal kötött kétoldalú egyezmények kedvezőbb finanszírozási helyzetet teremtenek, mint az állampolgárok döntései. Ugyanakkor a kisegyházak egyre inkább arra a meggyőződésre jutottak, hogy az 1%-os felajánlások alkalmat kínálnak bevételeik növelésére. Hosszas tárgyalások után végül is megszületett a megállapodás, s az 1997. évi CXXIX. törvény úgy rendelkezett, hogy az adófizetők személyi jövedelemadójuk további 1%-át az egyházaknak ajánlhatják fel.

A két nyilatkozat független egymástól, így az egyházaknak nem kell a világi nonprofit szervezetekkel versenyezniük az „állampolgárok kegyeiért”. A második 1% semmiképpen nem irányítható az első 1%-ra jogosult szervezetekhez. Azok az adófizetők, akik nem akarják az egyházakat támogatni, a második 1%-ot az éves adótörvényben megnevezett (1998-ban a rászoruló gyermekeket és fiatalokat segítő, 1999-ben a millennium megünneplését finanszírozó) állami alap számára ajánlhatják fel, vagy egyszerűen bent hagyhatják az állami költségvetésben.

⁹ Azzal érveltek, hogy az 1%-os rendszer veszélyeztetné az egyházak autonómiáját és állami ellenőrzéstől való függetlenségét, sőt, a lelkiismereti és vallásszabadságot is. Ugyancsak hivatkoztak arra a veszélyre, hogy az adófizetői nyilatkozatok nyomán regisztrálhatóvá válna a hívek és támogatók vallási hovatartozása. Nem említették viszont annak a közvélemény-kutatásnak az eredményeit, amely kimutatta, hogy „az egyházak támogatására mindössze a megkérdezettek négy százaléka adná adójának egy százalékát” (Bossányi, 1997. 102. old.).

Amilyen nehéz lett volna az 1%-os törvény kialakulását az egyház-finanszírozásról folytatott vita ismertetése nélkül áttekinteni, olyan kevésbé releváns kutatási témánk szempontjából a második 1% további sorsa. Éppen ezért a következő fejezetekben - néhány elszórt utalástól eltekintve - nem foglalkozunk az adófizetők egyház-támogatási döntéseivel, figyelmünket a világi 1%-kal kapcsolatos tapasztalatokra összpontosítjuk.

Vegyes, de viszonylag barátságos fogadtatás

Bár az 1%-os törvényt az érintettek többsége örömmel fogadta, hatályba lépése szakmai körökben éles vitákat is keltett. Számos olyan nonprofit szervezetünk van, amely - bevallva vagy bevallatlanul - szorosabb kapcsolatokat ápol a politikai döntéshozókkal, mint az állampolgárokkal. Ezek számára természetesen jóval könnyebb feladatnak számít, hogy informális kapcsolataik felhasználásával jussanak kormányzati vagy parlamenti támogatáshoz, mint hogy az adófizetők győzzék meg tevékenységük fontosságáról és hasznosságáról. Ezeknek a szervezeteknek a vezetőit érthető módon aggodalommal töltötte el az 1%-os rendszer bevezetése, annál is inkább, mert együtt járt a közvetlenül a parlament által a civil szervezeteknek kiosztott összegek csökkenésével. Meg is próbálkoztak vele, hogy kampányt szervezzenek az új támogatási forma ellen, de kezdeményezésük (hiába sikerült tiltakozó nagygyűlésüket igen látványosan a parlament falai között megrendezniük) nagyon csekély visszhangra talált, s rövidesen teljesen elhalt.

A kutatók és elemzők között szintén nem volt teljes az egyetértés, néhányan¹⁰ nyilvánosan is hangot adtak aggályaiknak. Főleg azzal érveltek, hogy az új támogatási forma bevezetése és működtetése túlságosan bonyolult és költséges, az adófizetőknek pedig nincs elegendő információjuk és háttérismeretük a racionális elosztási döntések meghozatalához. Azt is kimutatták, hogy az Adóhivatalnak érdeke fűződik az 1% lehető legnagyobb részének visszatartásához, s ugyanakkor az adófizetői akarat tényleges érvényesülését semmilyen ellenőrzési mechanizmus nem garantálja.

Más kutatók, köztük mi magunk is¹¹ inkább az új rendelkezés pozitív vonásait hangsúlyoztuk. Ebben az érvrendszerben fontos szerephez jutottak az elosztási szempontok. Azt feltételeztük, hogy a nonprofit szervezetek 1%-os felajánlásokból származó bevételeinek szektoron belüli megoszlása számottevően különbözik majd a többi központi állami támogatásától, mivel az adófizetők számtalan kis helyi alapítvánnyal és egyesülettel vannak közvetlen kapcsolatban, míg a kormányzat és a nagy állami alapok döntéshozói szükségképpen a szervezetek sokkal szűkebb körét (főleg a legnagyobb, központi szerepkört betöltő, a döntési centrumok közelében működő alapítványokat és egyesületeket) ismerik és támogatják. Megkockáztattuk azt a jóslatot, hogy az adófizetői döntések a magánadományozói döntésekhez hasonlóan fognak alakulni, s ennek megfelelően az 1%-os támogatás a kis helyi szervezetek számára is viszonylag könnyen elérhető lesz. Ugyanakkor azt a reményünket is megfogalmazzuk, hogy az 1%-os felajánlások megszerzése érdekében tett civil erőfeszítések intenzívebbé teszik a kommunikációt, s bővítik a kapcsolatokat a nonprofit szektor és a társadalom között.

A törvény lakossági fogadtatásáról jóval kevesebb dokumentum maradt fenn, mint a nonprofit aktivisták és a kutatók első reakcióiról. „Kemény adatok” csak abból a már említett közvélemény-kutatásból állnak rendelkezésünkre, amelyre 1996-ban került sor. Ezekből az derül ki, hogy akkoriban a felnőtt lakosság 56 százaléka támogatta az 1%-os felajánlások rendszerének bevezetését. 20 százalékuk úgy gondolta, hogy túl kevés pénzt túl

¹⁰ Lásd Mészáros és Sebestény kötetünkbe is felvett, eredetileg 1997. márciusában megjelent tanulmányát.

¹¹ Lásd Kuti és Vajda kötetünkben is szereplő, 1997. májusában megjelent írását.

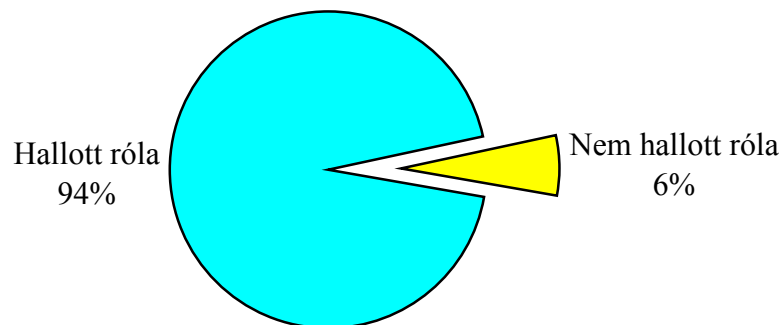
körülményesen lehet ily módon elosztani, 24 százalékuk pedig közömbösnek mondta magát, vagy egyáltalán nem volt véleménye (Bossányi, 1997. 102. old.).

Az 1999 tavaszán általunk végrehajtott vizsgálat sokkal frissebb és lényegesen részletesebb információkkal szolgál. Ezek az adatok 1839 felnőtt (18 éves és idősebb) állampolgár személyes megkérdezésen alapuló felméréséből származnak. A reprezentatív felvétel során három almintát használtunk fel. Az első egy véletlenszerűen kiválasztott 1000 fős általános lakossági minta volt, a másik kettőbe azonban csak az adófizetők kerültek be.¹² A felnőtt lakosság egészét jellemző becslések úgy készültek, hogy a mintából nyert adatokat a népesség társadalmi-demográfiai szerkezetét leíró statisztikai mutatók segítségével teljeskörűsítettük. A tanulmányban szereplő valamennyi tábla és ábra ezeket a felszorzott adatokat és a belőlük számított mutatókat tartalmazza.

A felmérés eredményei egyértelműen bizonyítják az 1%-os lehetőség általános ismertségét. Mint az *I. ábrán és a II. melléklet II/1-3-as tábláiban*¹³ látható, a felnőtt lakosság 94 százaléka hallott arról, hogy a személyi jövedelemadó 1%-át civil szervezetek számára lehet felajánlani. Még magasabb (98 százalékos) ez az arány a valódi érintettek, az adófizetők körében, akiknek módjuk van arra, hogy éljenek a 1%-os törvény nyújtotta lehetőséggel. (Adófizetőknek azokat a válaszadókat tekintjük, akik 1997 és 1999 között legalább egy évben fizettek személyi jövedelemadót.)

1. ábra

A felnőtt lakosság információi az SZJA civil szervezeteknek felajánlható 1%-áról

Lényegesen kevesebben vannak tudatában annak, hogy a személyi jövedelemadó további 1%-át az egyházak számára lehet felajánlani. A felnőtt lakosság egyötöde (az adófizetők 16 százaléka) egyáltalán nem hallott az eredeti törvény ilyen értelmű kiegészítéséről. A világi alternatíva, az elkülönített állami alap javára történő rendelkezés lehetősége még kevésbé ismert. Az 1%-os felajánlások teljes rendszeréről csak a felnőttek háromnegyedének vannak minden részletre kiterjedő információi.

¹² Az alminták használatát részben technikai (adatgyűjtésünk a Szonda Ipsos rendszeres „omnibusz felvételének” része volt), részben módszertani megfontolások indokolták. Mivel az adófizetők magatartásának vizsgálatát tekintettük legfőbb célunknak, érdekünkben állt, hogy a mintán belül megnöveljük ennek a csoportnak az arányát. Ugyanakkor azoknak az állampolgároknak a véleményét is meg akartuk tudni, akik már, még vagy éppen nem fizettek adót, így tehát általános lakossági almintára is szükségünk volt.

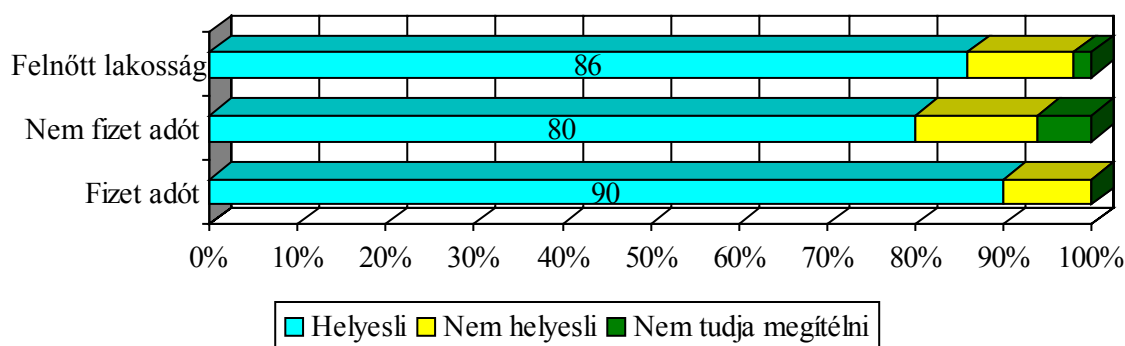
¹³ A külön forrásmegjelölés nélkül közölt táblák és ábrák adatai a reprezentatív felvételből származnak.

Hasonló különbségek mutathatók ki a világi és az egyházi 1%-kal kapcsolatos attitűdök között is (II/4-8. tábla). Míg a civil szervezetek 1%-os támogatásának lehetőségével a felnőtt lakosság 86 százaléka egyetért, addig ugyanez az arány az egyházi 1% esetében a kétharmadot sem éri el (62 százalék).¹⁴ Ezek az eredmények utólag igazolják és magyarázzák az egyházak félelmeit. A stabil költségvetési támogatást élvező nagy egyházaknak nyilvánvalóan jó okuk volt a tiltakozásra, amikor felmerült a javaslat, hogy állami finanszírozásuk arányos legyen a lakossági támogatottságukkal.

Az 1%-os felajánlások rendszere nagyobb népszerűségnek örvend az adófizetők között, mint azok körében, akik nem adóznak, s így nincs módjuk rá, hogy közvetlen befolyást gyakoroljanak az elosztási folyamatokra (2. ábra), de a rendelkezéssel egyetértők aránya még ez utóbbi csoportban is eléri a 80 százalékot.

2. ábra

A felnőtt lakosság véleménye az 1%-os felajánlás lehetőségéről

A fenti eredmények megerősíteni látszanak azoknak a korábbi lakossági adatgyűjtéseknek (Czakó és szerzőtársai, 1995; Csontos és szerzőtársai, 1996) a következtetéseit, amelyek kimutatták, hogy a magyar állampolgárok az állami és a piaci dominanciával jellemezhető jóléti modellek helyett inkább a vegyes modellt látják szívesen; ezen belül elfogadják saját felelősségüket és hajlandók rá, hogy a rászorultakon ne csak adófizetőként, hanem adományokkal és önkéntes munkával is segítsenek. Nem kívánják ugyan átvállalni az államtól a felelősséget, de azt sem szeretnék, ha a kormánynak teljesen szabad keze lenne, s állampolgári ellenőrzés és beleszólás nélkül alakíthatná társadalompolitikáját. Nem látnak feloldhatatlan ellentmondást a jóléti modell, a civil kezdeményezések, az állampolgári részvétel és a szolgáltatások magánszektorának fejlődése, illetve az állam azon kötelezettsége között, hogy megoldást keressen a szociális problémákra és maga is működtessen jóléti intézményeket. Az 1%-os szisztéma tökéletes összhangban van a felelősség megosztására és a partneri viszony kialakítására irányuló állampolgári törekvésekkel, legalábbis ez derül ki azokból a válaszokból, amelyeket az 1%-os felajánlások mögött rejlő megfontolásokat firtató kérdéseinkre kaptunk.

Az 1%-os felajánlás lehetőségét helyeslő válaszadók általános attitűdjének mélyebb és alaposabb feltárása érdekében úgy döntöttünk, hogy nem előre megfogalmazott állítások

¹⁴ Az egyházi 1%-ot elutasító válaszadókat arról is megkérdeztük, hogy a világi alternatíváról mit gondolnak. Egyharmaduk általában egyetértett azzal, hogy a második 1%-ot speciális állami alapokba lehessen irányítani, de a konkrét kedvezményezettjeiről erősen megosztott a véleményük. A rászoruló fiatalokat támogató állami alapba való átutalással 82 százalékuk, a millennium megünneplésének támogatásával mindössze 18 százalékuk értett egyet.

közötti választásra kérjük őket, hanem nyitott kérdést teszünk fel nekik. Kérésünk az volt, hogy önállóan fogalmazzák meg, véleményük szerint milyen szempontokat érvényesítenek az adófizetők, amikor személyi jövedelemadójuk 1%-ának címzettjéről rendelkeznek.

A kapott válaszok igen nagy változatosságot mutatnak (1. és II/9. tábla). A két leggyakrabban említett feltevés az, hogy az emberek a rászorultakon, azon belül is elsősorban a szegényeken, a betegeken, a fogyatékkal élőkön és a természeti csapások áldozatain akarnak segíteni (22,8 százalék), illetve konkrét tevékenységi területek, főleg az egészségügy, a szociális ellátás és az oktatás anyagi helyzetét kívánják javítani (22,6 százalék). Szintén közkeletű az a feltételezés, hogy az adófizetők döntéseit a szolidaritás és különböző értékkelkötelezettségek, valamint a (beteg és egészséges) gyermekek érdekei motiválják. Az egyik megkérdezett szerint például a cél az, hogy „minél több kiművelt állampolgár tudja irányítani saját és az ország sorsának jobbra fordulását”.

1. tábla

*Lakossági feltevések az 1%-os felajánlások mögött rejlő megfontolásokról**

Szándékok, megfontolások	Az összes említés százalékában		
	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Rászorulóknak segítése	20,5	26,1	22,8
Konkrét tevékenységi terület támogatása	23,0	22,1	22,6
Értékek védelme, szolidaritás kifejezése	19,0	16,1	17,9
Gyermekek támogatása	10,4	9,7	10,1
Speciális intézménytípusok támogatása	5,8	9,1	7,2
Személyes érdekek vagy érintettség	8,9	5,0	7,2
Társadalmi és gazdasági problémák kezelése	6,4	6,1	6,3
A támogatott szervezet kiválósága	6,0	5,8	5,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* Az 1%-os felajánlás lehetőségét helyeslő megkérdezettektől kapott válaszok alapján.

A megkérdezettek jelentékeny része gondolja azt, hogy az emberek nagy jelentőséget tulajdonítanak az általuk támogatott tevékenységek közhasznúságának, s hozzá kívánnak járulni a társadalmi problémák (többek között az elégtelen állami finanszírozásból adódó nehézségek) enyhítéséhez. Mintegy felerészben az állami fenntartású intézményeket (iskolákat, kórházakat, színházakat, könyvtárakat) említik azok az adatszolgáltatók is, akik szerint az adófizetők döntései célja speciális intézmények vagy intézménycsoportok működőképességének javítása. (Bár a felsorolt állami intézmények többsége saját jogon nem részesülhetne az 1%-os támogatásból, a hozzájuk kapcsolódó alapítványok jóvoltából zömüknek nem okoz nehézséget a felajánlások fogadása.)

Viszonylag ritkán (7,2 százalék) említik a válaszadók a közvetlen személyes érdekeket és személyes kapcsolatokat mint az adófizetők döntéseinek feltételezett indítékát. A kedvezményezett szervezet kiválósága, hatékony működése, megbízhatósága és átlátható gazdálkodása szintén nem tartozik a sűrűn emlegetett kritériumok sorába.

Az adófizetőktől kapott válaszok meglepő mértékben hasonlítanak azoknak a megkérdezetteknek a véleményére, akik 1997 és 1999 között nem fizettek adót, tehát nincs személyes

tapasztalatuk az 1%-os döntésekről, legfeljebb rokonaiktól, ismerőseiktől hallhattak az ezzel kapcsolatos dilemmákról. A különbség a két csoport között árnyalatnyi: az adófizetők valamivel nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a szolidaritásnak, az értékelkötelezettségnek, továbbá a személyes kapcsolatoknak és érdekeknek, míg a többiek inkább a rászorultak megsegítésének motívumát hangsúlyozzák.

Eredményeink összességükben azt sugallják, hogy a megkérdezettek alapvetően jóhiszeműen vélekednek az adófizetői döntésekről. Többségük felelős állampolgári magatartást feltételez az SZJA 1%-áról nyilatkozókról. Furcsa módon - ha visszajára fordítva is - az 1%-os szisztémát elutasító megkérdezettektől kapott válaszok (2. és II/10. tábla) szintén magas fokú állampolgári tudatosságot tükröznek.

2. tábla

*Az elutasítás indokai az 1%-os felajánlás lehetőségét ellenzők körében**

Indok	Az összes említés százalékában		
	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Etikai problémák, a potenciális kedvezményezettek megbízhatatlansága	45,0	47,2	45,9
A folyamatok átláthatatlansága, bonyolultsága, magas költségei	38,8	29,1	34,7
A célok megkérdőjelezése, az állami felelősség átvállalásának elutasítása	16,2	23,7	19,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

- Az 1%-os felajánlás lehetőségét elutasító megkérdezettektől kapott válaszok alapján.

Arra a kérdésre, hogy miért nem ért egyet az alapítványok és egyesületek javára történő átutalással, az 1%-os rendszert ellenzők igen nagy része ad a potenciális kedvezményezettek működésének visszasságaira utaló választ. Az elutasítás magyarázataként felsorakoztatott indokok közel felét a morális problémák és gazdasági visszaélések teszik ki. A kijelentések nyelvi és gondolati színvonala, indulati töltete erősen különböző (például: „*Bizonytalan a meglevő pénzek befektetése és elszámolása. Nem arra fordítják a pénzeket, amire kellene. Sok az adminisztrátor. Sok az új autó.*”; „*Sok a fal alapítvány*”; „*Elsinkófálják, sok a visszaélés. Csak amiről hallunk...*”), de egyértelműen azt tükrözik, hogy az utóbbi évek nagy nyilvánosságot kapott botrányai komoly hatással voltak a nonprofit szervezetek lakossági megítélésére. Jól érzékelhető a média meghatározó szerepe. A csalásokra és az alapítványi gazdálkodás átláthatatlanságára hivatkozó válaszadók között csak elvétve akad olyan, akinek elutasító attitűdje közvetlen személyes tapasztalatok nyomán alakult volna ki.

Az elutasítás második legfontosabb indoka maga a mechanizmus, az 1%-os felajánlások rendszerének átláthatatlansága, nehézkessége, bonyolultsága. A válaszadók jelentős része azt teszi szóvá, hogy az állampolgároknak valójában nincs áttekintésük a felajánlott összegek felhasználásáról. Érdekes itt idézni egy, a maga rezignáltságában igen jellemző megfogalmazást: „*Nem látom az átutalt pénz útját, ezért nem utalok át. Maradjon az állami költségvetésben inkább. Igaz, ott se látom az útját.*”

Számos megkérdezett ad konkrét magyarázatot arra, hogy miért nem bízik meg a hatóságokban, miért nem hisz a kormányzati döntések befolyásolásának lehetőségében. Például: „*A Nemzeti Színház sem épült meg.*”; „*Én a gyerekeim iskolájának ajánlottam, és mégis megszüntetik az*

iskolát.” Az ilyen és hasonló válaszok - bármennyire keserűek is, bármennyi frusztráció rejlik is a háttérükben - világosan kifejezik azt az igényt, hogy az állampolgárok beleszólhassanak a közösség egészét érintő döntésekbe, aktívan befolyásolhassák a közpénzek felhasználását. Szintén bizonyos felelősségérzetről tesznek tanúbizonyságot azok a válaszadók, akik az 1%-os szisztéma működtetésének magas költségeit és az eljárás fölösleges bürokratizmusát kifogásolják.

Megjelennek ugyanakkor olyan vélemények is (az elutasításra adott magyarázatok körülbelül egyötöde), amelyek azt mutatják, hogy a lakosság egy kisebb csoportja mereven ellenzi a civil szervezetek adórendszeren keresztül történő támogatását. Egy részük szívesebben látna más kedvezményezetteket („Azok kapnak pénzt másfelől is. Csinálnak pénzt, ahogy akarnak. Az egyház csak adományokból van.”), mások jobb szeretnék, ha az állam vállalná magára a szociális problémák kezelését, s a lakosságnak nem kellene a segítségre szorulóknak kéréseivel szembesülnie („Az államnak fizetett adón kívül ne vonogassanak másra!”).

A lehetséges kedvezményezettek megbízhatatlanságát és az 1%-os konstrukció egészével szembeni ellenérzéseket azok a megkérdezettek említik gyakrabban, akik az elmúlt három évben nem fizettek adót. Az adófizetők inkább a pénzáramlások átláthatatlanságával és az eljárás bonyolultságával indokolják elutasító álláspontjukat.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy felmérésünk eredményei szerint a felnőtt lakosság döntő többsége elvben egyetért az 1%-os felajánlások rendszerének bevezetésével. A következő fejezetben arra teszünk kísérletet, hogy áttekintsük az első három év tapasztalatait, felmérjük, hogy az új támogatási forma bevezetése gyakorolt-e valamilyen hatást a nonprofit szektor működési feltételeinek alakulására.

Az 1%-os felajánlások gazdasági jelentősége és elosztási hatásai

A nonprofit szervezetek 1%-os felajánlásokból származó bevételei

Működésének első évében az 1%-os felajánlások rendszere szinte kizárólag a nonprofit szervezetek számára hozott érzékelhető bevétel-növekedést. Mint Vámosi Nagy Szabolcs (1998) kimutatta, a személyi jövedelemadójuk 1%-ának felhasználásáról rendelkező adófizetők óriási többsége alapítványokat és egyesületeket jelölt meg kedvezményezettként, így 1997-ben az 1%-os támogatások kilenc tizede a nonprofit szektorba áramlott. (Ez az arány az 1+1%-os rendszer 1998-as bevezetése nyomán számottevően csökkent. Mindazonáltal az elvben immár kétszer 1%-os támogatás ténylegesen átutalt részének kétharmadát még 1998-ban és 1999-ben is a civil szervezetek kapták.)

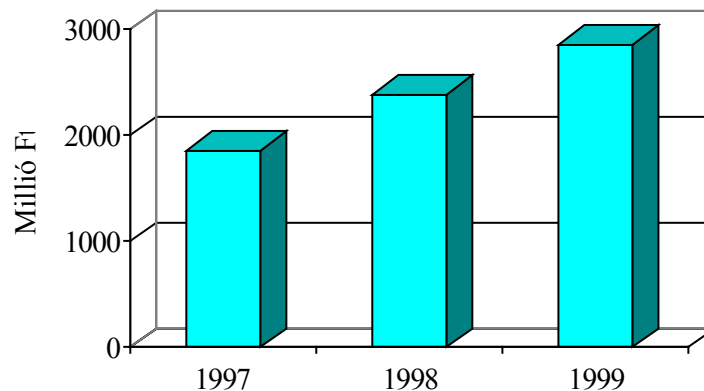
A fenti arány nem feltétlenül jelenti azt, hogy állami intézmények nem részesülnek az 1%-os felajánlásokból. Mivel legtöbbjüknek van „saját” alapítványa, fölöttébb valószínű, hogy még a törvényben nevesített közintézmények egy része is inkább ezeken az alapítványokon keresztül gyűjti be az 1%-os támogatásokat. (Erre ösztönzi őket az a tény is, hogy az alapítványok gazdálkodási szabályai kevésbé merevek, tehát a kapott támogatás felhasználása során is előnyösebb igénybe venni a közvetítésüket.) Az Adóhivatal és a Statisztikai Hivatal adataiban a nonprofit szektor bevételeként regisztrált összegek jelentős része végső soron az állami kórházak, mentőszolgálatok, iskolák, egyetemek, szociális otthonok és kulturális intézmények finanszírozását szolgálja.

Ezzel együtt is igaz azonban, hogy az 1%-os támogatások fontos új bevételi forrást jelentenek a nonprofit szektor számára, bár növekedésük (3. ábra és II/11-12. tábla) korántsem bizonyult olyan gyorsnak, mint ahogy azt a szakértők várták és a nonprofit szervezetek vezetői remélték.

A 3. ábra kiválóan mutatja, hogy az 1997-ben elért áttörést követően, amikor a nonprofit szervezeteknek sikerült a számukra maximálisan elérhető támogatási összeg közel felét megszerezniük, a növekedés - különösen, ha az inflációt is figyelembe vesszük - igen mérsékelt volt. Ennek a várakozásokhoz képest igen lassú fejlődésnek számos, köztük jónéhány szociológiai, szervezetszociológiai oka is van, ezek tárgyalására a következő fejezetekben térünk vissza. Figyelmünket itt a jelenség gazdasági összefüggéseinek vizsgálatára összpontosítjuk.

3. ábra

A nonprofit szervezeteknek felajánlott összeg növekedése

Forrás: APEH adatok

A magyarországi adómorál közismerten meglehetősen gyenge, ennek a közeli és a távolabbi múltban egyaránt megvannak a maga előzményei. A szabályok kijátszásának második gazdaságban és második társadalomban (Hankiss, 1986) szerzett képessége nemcsak hogy túlélte a rendszerváltást, hanem a „szabadságnyerés - biztonságvesztés” körülményei között (Ferge, 1994) még bővült is, s egyre változatosabb formákat öltött. A rendkívül magas adókulcsok hatására a gazdasági szereplők az „adótakarékos” megoldások egész sorát alakították ki, a szimpla csaláson és jövedelem-eltitkoláson kezdve egészen a legbonyolultabb, s formálisan teljesen legális adóelkerülési technikákig. (A kormányzati intézkedések és parlamenti döntések jelentős része valójában nem volt más, mint utólagos - s gyakran jócskán elkésett - válasz azokra az adófizetői törekvésekre, amelyek a szabályozási rendszer gyenge pontjainak és kiskapuinak megkeresésére irányultak.) A gazdaságnak számos olyan területe van (például a mezőgazdasági kistermelés, az egészségügy, a háztartási szolgáltatások stb.), ahol mind az alkalmazottak, mind a vállalkozók jövedelmeinek jelentős része láthatatlan marad az adóhatóság számára (Keszthelyiné Rédei és szerzőtársai, 1999; Sik és Tóth, 1998).

Ennek fényében nem különösebben meglepő, hogy rendkívül magas (körülbelül 40 százalék) azoknak az adófizetőknek az aránya, akik azért nem rendelkezhetnek az SZJA 1%-áról, mert befizetett adójuk éves összege alatta marad a 10 ezer Ft-os határnak. Közöttük szép számban vannak kifejezetten tehetős, magas életszínvonalú egyének is, akik minden valószínűség szerint számos nonprofit szervezettől kapnak - szükségképpen kárba vesztett - támogatási kérelmeket. Ráadásul nem is minden érintett van tisztában azzal, hogy az 1% átutalására csak akkor kerül sor, ha annak összege eléri a 100 Ft-ot. Így minden évben körülbelül százezer¹⁵ olyan rendelkező nyilatkozat érkezik az APEH-hez, amelyet a 10 ezer Ft alatti SZJA befizetés

¹⁵ Körülbelül ugyanannyi, mint ahány nyilatkozatot formai okok miatt minősítenek érvénytelennek.

miatt érvénytelennek kell tekinteni. Történik ez annak ellenére, hogy számos hasonló okból érvénytelen nyilatkozat valószínűleg már a munkáltatók bérosztályainak¹⁶ szűrőjén fennakad. Ezen a ponton azt is érdemes megemlíteni, hogy a munkahelyi bérelszámolók magatartásának komoly hatása lehet az 1%-os felajánlások alakulására. Sok múlhat azon, hogy az adóbevallások elkészítésekor megfelelően tájékoztatják-e a munkavállalókat és ellátják-e őket a szükséges nyomtatványokkal. A munkáltatói befolyás különösen az olyan alkalmazottak esetében lehet meghatározó, akik nem elég autonómak, elkötelezettek és jólinformáltak, s akiknek ilyenformán nincsenek határozott elképzeléseik arról, hogy milyen szervezetet kívánnak támogatni.

Bármilyen legyen is az ok, a tény mindenesetre az, hogy az APEH által érvényesnek minősített rendelkező nyilatkozatoknak¹⁷ a nyilatkozatra jogosult adófizetők számához viszonyított aránya eddig még egyetlen évben sem haladta meg a 40 százalékot. Mi több, végül még a jóváhagyott felajánlásokban szereplő összegnek is csak kilenc tizede jutott el a címzettekhez (3. tábla).

3. tábla

Az érvényes nyilatkozatokban nonprofit szervezeteknek felajánlott összegek megoszlása

%

Az összeg sorsa	1997	1998
A nyilatkozatokban megjelölt szervezeteknek átutalt összeg	90,9	88,2
Az összeg a költségvetésben maradt, mert a megjelölt kedvezményezett nem nonprofit szervezet volt, illetve nem folytatott a törvényben nevesített tevékenységet	0,1	6,3
Az összeg a költségvetésben maradt, mert a megjelölt kedvezményezett nem felelt meg a törvényben felsorolt feltételeknek	4,0	1,9
Az összeg a költségvetésben maradt, mert a megjelölt kedvezményezett nem jelentkezett a támogatásért	4,3	3,0
A megjelölt kedvezményezett nyilatkozatban utasította vissza az összeg átvételét	0,7	0,6
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: APEH adatok

Az adófizetők által megjelölt kedvezményezettek egy része eleve nem jogosult az 1%-os támogatásra, mivel nem „fér bele” a törvényben meghatározott tevékenységi kategóriákba, vagy a többi feltétel (3 évnél régebbi alapítás, politikai függetlenség, kiegyenlített köztartozásokról szóló igazolások beszerzése) valamelyikének nem felel meg. Az adófizetők tájékoztatlanságát mutatja, hogy némelyek még piaci szektorba tartozó vállalkozások javára is megpróbálnak rendelkezni. Az is előfordul, hogy a kedvezményezett egyszerűen nem válaszol

¹⁶ Azok a munkavállalók, akiknek a főfoglalkozású munka az egyetlen jövedelemforrásuk, többnyire a munkáltatóra bízzák adóbevallásuk elkészítését.

¹⁷ Az egyházi 1%-ra vonatkozó nyilatkozatok nélkül.

az APEH értesítésére, vagy hivatalosan közli (főleg csekély összegű felajánlások esetében), hogy a támogatást nem kívánja felvenni.

Végső összesítésben a személyi jövedelemadó teljes összegének nem egy, hanem kevesebb mint fél százaléka jut el a nonprofit szervezetekhez. Az 1%-os támogatás aránya (a nevével ellentétben) a nonprofit szektoron belül is jócskán alatta marad az összes bevétel egy százalékának (II/13. tábla), ugyanakkor az összes központi költségvetésből származó támogatásnak 3,5 százalékát teszi ki.

Az 1,8 milliárd Ft, amely 1997-ben pótlólagos támogatásként jelent meg, természetesen számottevő mértékben járult hozzá a nonprofit szektor fejlődéséhez, de még ebben az első évben sem bizonyult a növekedés legfontosabb tényezőjének. Mint a 4. tábla adatai mutatják, bevezetésük évében az 1%-os felajánlások a nonprofit szektor bevételnövekményének 4 százalékát tették ki. A táblából az is jól látszik, hogy az 1%-os támogatás megjelenése semmiféle „kiszorító hatással” nem járt, hiszen egyidejűleg a központi állami támogatás egyéb formái és a magántámogatások is növekedtek. A bevételek egyetlen csökkenő tétele, a külföldi támogatás egész biztosan független volt a magyarországi adórendszerben bekövetkezett változásoktól.

4. tábla

A nonprofit szektor bevételeinek változása 1996 és 1997 között

Millió Ft

Bevételi forrás	Növekedés vagy csökkenés
A személyi jövedelemadó 1%-a	+ 1 770,1
Egyéb központi költségvetés támogatás	+ 3 548,5
Helyi önkormányzati támogatás	+ 5 300,1
Vállalati támogatás	+ 2 987,0
Lakossági támogatás	+ 545,1
Külföldi támogatás	- 2 737,9
Nonprofit szervezetektől kapott támogatás	+ 481,9
Tagdíjak és alaptevékenységből származó bevételek	+ 27 287,6
Pénzbefektetések hozama és vállalkozási bevételek	+ 4 563,2
Egyéb bevételek	+ 1 578,7
<i>Összesen</i>	<i>+ 45 324,3</i>

Forrás: Bocz és szerzőtársai, 1999

Az 1%-os felajánlások jelentőségét nem az összeg nagysága adja, még csak nem is az, hogy a nonprofit szervezetek hozzáférhetnek egy az adórendszeren belül számukra elkülönített összeghez. Sokkal fontosabb ennél a hozzáférés módja, vagyis az, hogy az 1%-os támogatás egészen más döntési mechanizmus közvetítésével jut el a kedvezményezettekhez, mint a hagyományos formájú központi támogatások. Ennek megfelelően az elosztás függetlenedik a kormányzati szervezetektől, amelyek általában meghatározó szerepet játszanak a közpénzek allokációjában. A sajátos döntéshozatali mechanizmus minden valószínűség szerint a szokásostól gyökeresen eltérő elosztási arányokat eredményez.

Ha az adófizetői aktivitás és az 1%-os felajánlások növekedése el is maradt a várakozásainktól, a tapasztalatok igazolni látszanak viszont azt az évekkal ezelőtt megfogalmazott hipotézisünket,

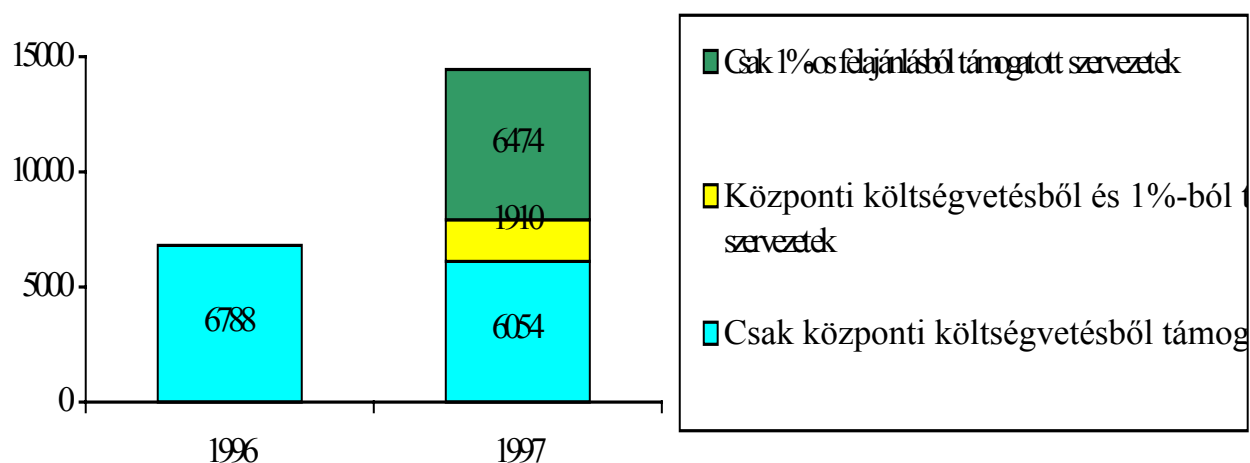
mely szerint az állampolgárok által hozott redistribúciós döntések számottevően különböznek a kormányzati döntésektől.¹⁸

Az adófizetői és a kormányzati döntések különbözősége

A hagyományos módon elosztott állami támogatásból a nonprofit szervezeteknek csak egy szűk köre részesedik. Az állampolgári döntések bekapcsolása kitágítja ezt a kört, így a közpénzek a civil szerveződések sokkal népesebb csoportja számára válnak elérhetővé (4. ábra).

4. ábra

A központi költségvetési támogatásban részesülő nonprofit szervezetek száma

Forrás: Bocz és szerzőtársai, 1999

Az 1%-os felajánlások rendszerének bevezetése majdnem megkétszerezte azoknak a nonprofit szervezeteknek a számát, amelyek a központi költségvetésből támogatáshoz jutnak. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a kormányzati támogatások olyan alapítványok és egyesületek ezrei számára váltak elérhetővé, amelyek a döntési központoktól meglehetősen távol működnek, s 1997 előtt semmi esélyük nem lett volna rá, hogy az ezek által kezelt forrásokhoz hozzáférjenek. A lakossági döntések bekapcsolása a kedvezményezetteknek természetesen nemcsak a számát növelte meg, hanem az összetételét is alaposan megváltoztatta.

Mint a korábbiakban már láttuk, az állampolgárok nemesak a társadalmi problémákkal vannak tisztában, hanem azokkal a pénzügyi nehézségekkel is, amelyekkel az e problémák kezelésére hivatott szolgáltató intézmények küszködnek. Mi több, érznek bizonyos mértékű felelősséget is, és feltételezik, hogy az adófizetők 1%-os felajánlásokról hozott döntéseit is hasonló felelősségérzet és szolidaritás hatja át. A statisztikai adatok (5. tábla) határozottan visszaigazolják ezeket a feltételezéseket, hiszen azt mutatják, hogy az 1%-os támogatások zömét azok a nonprofit szervezetek kapják, amelyek a társadalmi szolgáltatások fejlődését segítik.

¹⁸ Ez a megállapítás az 1997-es évre vonatkozó statisztikai adatokon alapszik. Az 1998-as információk sajnos még nem hozzáférhetőek, de az előzetes adatok alapján úgy tűnik, hogy számottevő elmozdulás nem következett be.

5. tábla

A nonprofit szektor 1%-os felajánlásokból és az egyéb központi állami támogatásból származó bevételeinek megoszlása tevékenységi területek szerint, 1997

%

Tevékenységi terület	1%-os felajánlások	Egyéb központi támogatás
Oktatás	40,6	16,7
Egészségügy	20,9	3,7
Szociális ellátás	15,2	23,0
Kultúra, tudomány, vallási tevékenység	10,4	12,9
Egyéb	12,9	43,7
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Bocz és szerzőtársai, 1999

A nonprofit szektor 1%-os bevételeinek több mint háromnegyede három fő tevékenységi területre (az oktatásba, az egészségügybe és a szociális szolgáltatásokba) áramlik.¹⁹ Ugyanakkor az ezeken a területeken működő nonprofit szervezetek a hagyományos mechanizmusok útján elosztott központi állami támogatásoknak kevesebb mint a feléhez jutnak hozzá. Ez a különbség azt jelzi, hogy az adófizetői és a kormányzati döntések mögött nagyon különböző megfontolások rejlenek. Az adófizetők nyilvánvalóan az általuk fontosnak ítélt társadalmi szolgáltatások támogatására használják fel az 1%-os szisztéma kínálta lehetőséget. A kormányzati döntéseket viszont mintha a vegyes gazdaság valamiféle (nem túl pontosan definiált) koncepciója irányítaná. Ennek értelmében a szociális szolgáltatások jelentős részét és az oktatás egyes szegmenseit az állam a nonprofit szervezeteknek kívánja átengedni, s e feladatok ellátásához bizonyos támogatásokat is folyósít. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy az egészségügyi ellátás területén rendkívül csekély szerepet szán a nonprofit szolgáltatóknak.

Mint a fentiekben már kimutattuk, a nonprofit szektor teljes bevételeéhez viszonyítva az 1%-os felajánlások pénzügyi súlya nem számottevő. Más a helyzet az egyes nonprofit szervezetek szintjén, ahol az adófizetőktől érkező támogatások gazdasági szempontból is létfontosságúak lehetnek. Két vagy három milliárd Ft a szektor számára nem meghatározó jelentőségű összeg, de két vagy három millió Ft (hogy az 1999-ben egyetlen szervezet által kapott 100 millió Ft-os támogatást már ne is említsük) igen nagy segítséget jelenthet egy-egy konkrét alapítvány vagy egyesület éppen aktuális problémáinak megoldásához (például a közösségi háztetőszerkezetének javítása, a tartós munkanélküliek gyermekeivel foglalkozó pszichológus alkalmazása), egy-egy helyi közösség égető szükségleteinek kielégítéséhez (például hajléktalan szálló létrehozása, környezetszennyezés felszámolása).

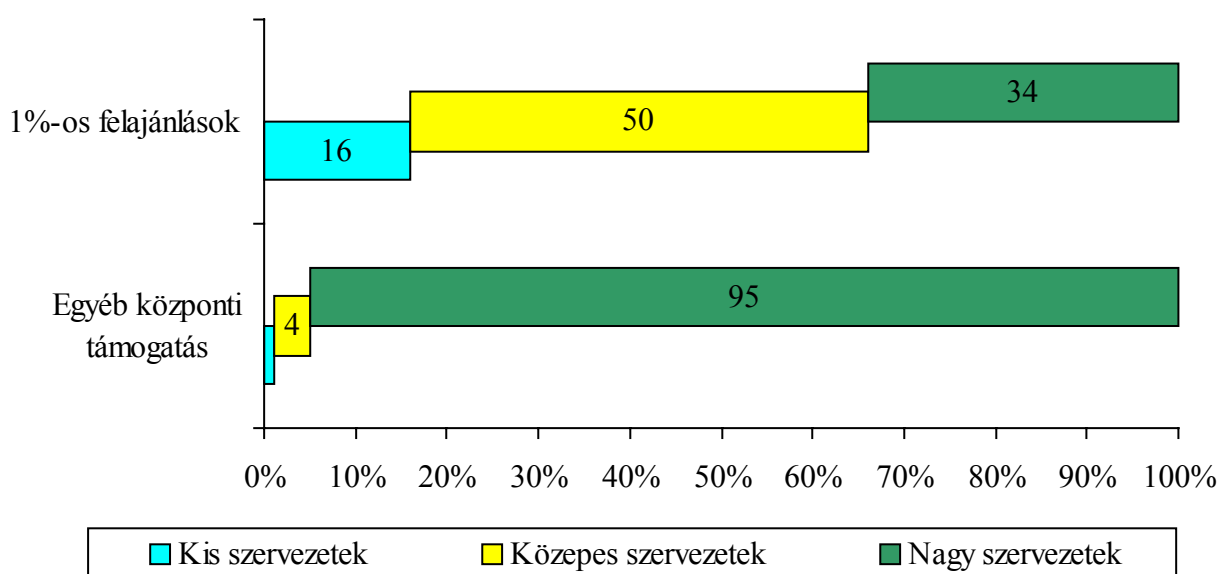
¹⁹ Ezek az adatok a legteljesebb összhangban vannak a lakossági felvétel eredményeivel (II/16. tábla). Ez utóbbiak azt mutatják, hogy az oktatási, az egészségügyi és a szociális célú nonprofit szervezetek javára beadott rendelkező nyilatkozatok aránya 1997-ben 37,6; 21,8 illetve 18,1 százalék volt. A 1%-os felajánlások és a nonprofit szektorban ténylegesen jelentkező 1%-os támogatás szerkezetének ez a hasonlósága két különböző szempontból is nagyon fontos. Egyrészt azért, mert bizonyítja, hogy nincs számottevő különbség a magas és az alacsony jövedelmű adófizetők preferenciái között. Másrészt pedig azért, mert ezek az összecsengő adatok egyfajta „keresztellenőrzés” eredményének is tekinthetők, s mint ilyenek azt bizonyítják, hogy a két, szervezeti és módszertani szempontból nagyon különböző felmérés egyaránt megbízható adatokat eredményezett.

Az 1%-os támogatás nem egyszerűen a pótlólagos bevételek egy összetevője, ezen kívül még két igen fontos jellegzetessége van. Az egyik az, hogy felhasználása során nem érvényesülnek olyan kötöttségek, mint amilyenek a többnyire programfinanszírozás keretében nyújtott központi támogatásokat általában jellemzik. Az 1%-os bevételek minden korlátozás nélkül használhatók fel, akár a teljes összegüket is a szervezet működtetésére és szakmai fejlesztésére lehet költeni. A másik jellegzetességük az, hogy megszerzésükhöz nem szükséges a kormányzati döntéshozók meggyőzése és a központi elosztási mechanizmusok ismerete, ami jelentősen javítja a kis helyi egyesületek és alapítványok esélyeit.

Az 5. ábrában és a II/14-es táblában bemutatott statisztikai adatok arról tanúskodnak, hogy a kisebb szervezetek sokkal sikeresebbek az adófizetők jóindulatának megnyerésében, mint a központi állami támogatásokért folytatott lobbizásban. A legkisebb alapítványok és egyesületek, amelyek a központi költségvetésből gyakorlatilag semmit nem kapnak, az 1%-os támogatásból 16 százalékban részesednek. Ugyanakkor a legnagyobb nonprofit szervezetek, amelyek a központi költségvetési támogatások 95 százalékát mondhatják magukénak, az 1 százalékos felajánlásoknak csak egyharmad részét tudják megszerezni.

5. ábra

Az 1%-os felajánlások és az egyéb központi költségvetési támogatások megoszlása a támogatott szervezetek mérete szerint

Forrás: Bocz és szerzőtársai, 1999

Lényegében ugyanez érvényes a támogatások területi eloszlására is. Az 1%-os felajánlásokból származó bevételek regionális „terítése” jóval egyenletesebb, mint a többi központi állami támogatásé (II/15. tábla). A főváros a költségvetésből folyósított összegeknek majdnem háromnegyedét megszerzi, de az 1%-os bevételekből „csak” 41 százalékban részesedik. Az adófizetők az SZJA 1%-ának több mint felét a városi nonprofit szervezetekhez irányítják. A községek részesedése nagyon alacsony ugyan, de még mindig majdnem háromszorosa a központi elosztású forrásokból kapott támogatásoknak.

A fentiekben bemutatott statisztikai adatokból levonható következtetések közül valószínűleg az a legfontosabb, hogy az 1%-os felajánlások rendszerének bevezetése valamivel egyenletesebbé és lényegesen demokratikusabbá tette a központi források elosztását. Vizsgálatra vár ugyanakkor az a kérdés, hogy ebben a demokratikus „társasjátékban” a különböző társadalmi csoportok milyen mértékben vesznek (vehetnek) részt.

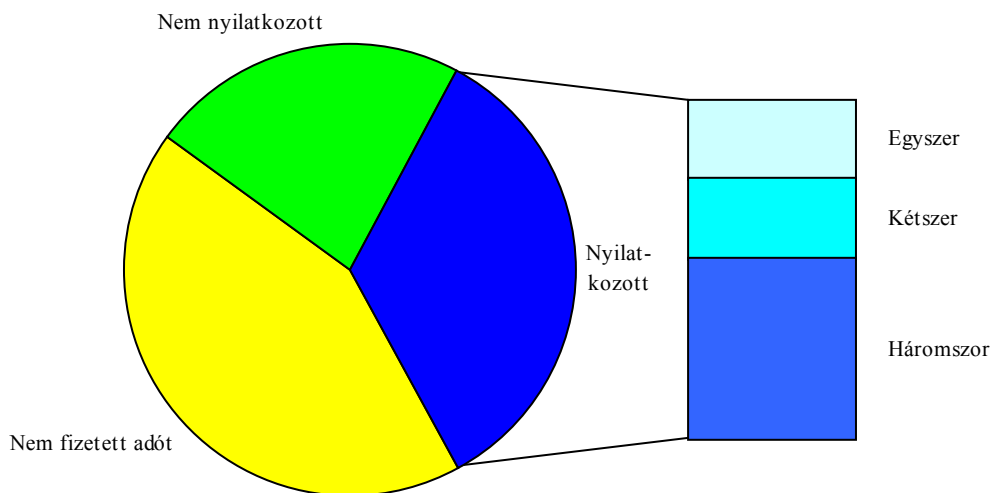
Az adófizetők attitűdje és döntései

Az 1%-os felajánlásokat befolyásoló társadalmi-demográfiai tényezők

Ha az elosztási döntések demokratizálásának eszközeként értelmezzük is az 1%-os rendszert, természetesen nem tagadhatjuk, hogy ilyen irányú hatásainak megvannak a beépített belső korlátai. Azok az állampolgárok, akik nem fizetnek adót (vagy nem eleget ahhoz, hogy elérjék a 10 ezer Ft-os határt), eleve nem vehetnek részt az 1%-os döntésekben. Ebben az összefüggésben is megfogalmazhatók tehát azok az aggályok, amelyeket Simon (1987. 86. old.) az adókedvezményekkel kapcsolatban fejtett ki: „ez a technika még tovább erősíti azt a befolyást, amelyet a gazdagok egyébként is gyakorolnak a társadalom céljait szolgáló anyagi eszközök elosztására... Minél gazdagabb az adófizető, annál magasabb az az összeg, amelyet valójában már nem a saját zsebéből, hanem az állami adóbevételek terhére fizet ki.”

6. ábra

A felnőtt lakosság megoszlása adófizetői státus és az 1997-1999 között tett 1%-os nyilatkozatok szerint

Tagadhatatlan, hogy az 1%-os felajánlások rendszerének a magas jövedelműek a legbefolyásosabb szereplői (feltéve, hogy becsülettel fizetik a jövedelemadójukat). Ugyanakkor automatikusan kimaradnak a rendszerből a nappali tagozatokon tanulók, a nyugdíjasok, a szegények, a munkanélküliek, a tartós egészségkárosodottak és mindazok, akiknek valami más okból nincs adóköteles jövedelmük. (A felnőtt lakosságon belüli arányuk, mint azt a 6. ábra és a II/16. tábla mutatja, eléri a 43 százalékot.) Az 1%-os rendszerben még inkább érvényes az, amit fent idézett írásában John Simon szavá tette, hiszen - szemben a magánadományozókkal, akik legalább részben a saját pénzükből jótékonykodnak - a személyi jövedelemadójuk 1%-áról rendelkező adófizetők anélkül dönthetnek a közpénzek allokációjáról, hogy maguk bármilyen anyagi áldozatot vállalnának.

Ez kétségkívül igazságtalan, a probléma súlyát azonban valamelyest csökkenti két, a korábbiakban már elemzett tény. Az egyik az, hogy az adófizetők preferenciái nem különböznek számottevően az adóköteles jövedelemmel nem rendelkező állampolgárok támogatási

elképzeléseitől. A másik az, hogy az 1%-os támogatások elosztása még így is sokkal egyenletesebb, mint a központi állami támogatásoké.

Mint a 6. ábrából kiderül, 1997 és 1999 között a felnőtt lakosságnak csak egyharmada élt azzal a kivételes lehetőséggel, hogy közvetlenül befolyásolja a közpénzek egy részének elosztását. A döntésekből tehát nemcsak azok maradtak ki, akik nem fizettek adót, hanem az adófizetők jelentős része is. Mi több, az 1%-os nyilatkozatok meglehetősen rendszertelennek bizonyultak, úgy tűnik, egyelőre még nem váltak az adóbevallási procedúra rutinszerű részévé. A felnőtt lakosságnak mindössze egyötöde (az adófizetők 30 százaléka) készített mindhárom évben rendelkező nyilatkozatot.

Az 1%-os szisztéma jóvoltából tehát az állampolgárok kisebbik, s azon belül is a magasabb jövedelmű része vált az elosztási döntések aktív szereplőjévé. Adataink (6. tábla) világosan mutatják, hogy milyen fontos befolyásoló tényezője a jövedelemszint az adófizetők 1%-kal kapcsolatos magatartásának.

6. tábla

A személyi jövedelemadó 1%-áról hozott döntések az adófizetők jövedelme szerint, 1997-1999

%

Havi nettó jövedelem, Ft	A személyi jövedelemadó 1%-áról		
	egyszer vagy kétszer	mindhárom évben	egyik évben sem
	nyilatkozó adófizetők aránya		
- 19 000	26,6	10,2	63,2
20 000 - 29 000	29,9	22,4	47,7
30 000 - 39 000	30,2	29,7	40,1
40 000 -	28,4	43,6	28,0

Ennek részben természetesen az a magyarázata, hogy a magasabb jövedelem általában nagyobb összegű adó befizetésére kötelez, így a magasabb jövedelműeknek nagyobb része tartozik az adófizetőknek abba a csoportjába, amelyik jogosult az 1% fölötti rendelkezésre. Mindazonáltal úgy gondoljuk, hogy a jelenség ennél árnyaltabb magyarázatot érdemel. Először is, a viszonylagos jómódban élő emberek (hogy az igazán gazdagokat már ne is említsük) a támogatási kérelmek valóságos kereszttüzeiben élnek, szinte naponta keresik meg őket a legkülönbözőbb adománygyűjtő szervezetek képviselői, tehát akarva-akaratlanul értesülniük kell szűkebb és tágabb környezetük gondjairól és szükségleteiről. (Aligha tévedünk, ha azt feltételezzük, hogy a nonprofit szervezetek 1%-os kampányának is ők alkotják az egyik legfontosabb célcsoportját.) Akár éreznek felelősséget és részvétet a rászorulókat iránt, akár nem, társadalmi státusuk mindenképpen kötelezheti őket a segítségnyújtásra.²⁰ Ugyancsak a társadalmi-gazdasági pozíciójukból és társadalmi státusuk stabilizálására irányuló törekvésükből (Collins és Hickman, 1991) következik, hogy a

²⁰ Ezen a ponton érdemes emlékeztetni arra az évekkel ezelőtti lezajlott kutatásra (Czakó és szerzőtársai, 1995), amely a lakossági adományok feltérképezésére vállalkozott. A lakossági felvétel eredményei már akkor is azt mutatták, hogy a magasabb jövedelmű rétegekben magasabb volt az adományozók aránya.

tehetősebbek az átlagosnál nagyobb valószínűséggel kerülnek be az alapítványi kuratóriumokba és az egyesületek vezetőségébe. Az ilyen tagság természetesen elég szoros kapcsolatot teremt ahhoz, hogy az adott szervezetek eséllyel pályázhassanak vezetőségi tagjaik 1%-os felajánlásaira. Másodsor, a magas jövedelmű rétegek gyakran veszik igénybe olyan nonprofit szervezetek (például alapítványi iskolák, alternatív egészségügyi intézmények stb.) szolgáltatásait, amelyek jogosultak az 1%-os támogatásra. Ilyen esetben a nonprofit szolgáltatók magától értetődőnek tekintik, hogy számíthatnak az általuk ellátottak jóindulatára. Harmadsor (s valószínűleg ez a magyarázat legfontosabb eleme), a viszonylag magas jövedelem többnyire együtt jelentkezik más társadalmi-gazdasági jellemzőkkel, amelyek önmagukban is komolyan befolyásolják az adófizetői döntéseket.

Reprezentatív felvételünk eredményei (7. tábla) nem hagynak kétséget afelől, hogy az iskolázottsági szint meghatározó hatással van az 1%-os döntésekre. Minél magasabban képzettek az adófizetők, annál nagyobb valószínűséggel élnek azzal a jogukkal, hogy személyi jövedelemadójuk 1%-ának kedvezményezettjét kijelöljék. Az elmúlt három év során a felsőfokú végzettséggel rendelkezőknek közel négyötöde legalább egyszer, több mint fele mind a három évben elkészítette a rendelkező nyilatkozatot. A másik véglelet azok az adófizetők képviselik, akik nem fejezték be általános iskolai tanulmányaikat. Közülük mindössze 4 százalék rendelkezett mindhárom évben az SZJA 1%-áról, s további 37 százalék volt azoknak az aránya, akik egyszer vagy kétszer nyilatkoztak.

7. tábla

*A személyi jövedelemadó 1%-áról hozott döntések
az adófizetők iskolázottsága szerint, 1997-1999*

%

Iskolázottsági szint	A személyi jövedelemadó 1%-áról		
	egyszer vagy kétszer	mindhárom évben	egyik évben sem
	nyilatkozó adófizetők aránya		
8 osztálynál kevesebb	36,8	4,0	59,2
Általános iskola	29,1	19,8	51,1
Szakmunkásképző intézet	25,9	25,0	49,1
Középiskola	31,3	31,8	36,9
Egyetem, főiskola	26,2	52,9	20,9

Az iskolázottsági szintnek ez a kitüntetett szerepe - legalábbis részben - azzal magyarázható, hogy az oktatás nemcsak bizonyos ismereteket közvetít és intellektuális készségeket fejleszt ki, hanem az eligazodás, az információk megszerzésének és feldolgozásának képességét is. Ezek birtokában a magasabban képzettek nyilvánvalóan jobban ismerik a jogaikat és lehetőségeiket, könnyebben megértik a környezetükben zajló eseményeket, mint a kevésbé iskolázottak. Ugyanakkor az iskolázottsági szint - természetesen - szoros összefüggésben van a társadalmi hierarchiában elfoglalt hellyel is.

8. tábla

A személyi jövedelemadó 1%-áról hozott döntések az adófizetők foglalkozási csoportja szerint, 1997-1999

%

Foglalkozási csoport	A személyi jövedelemadó 1%-áról		
	egyszer vagy kétszer	mindhárom évben	egyik évben sem
	nyilatkozó adófizetők aránya		
Vezető	26,7	56,6	16,7
Egyetemi végzettségű szellemi	29,1	51,4	19,5
Egyéb szellemi	32,8	37,4	29,8
Szakt munkás	27,8	26,8	45,4
Betanított és segéd munkás	31,2	18,8	50,0
Egyéni vállalkozó	24,8	23,6	51,6
Egyéni gazda	9,1	9,1	81,8

Ennek megfelelően szignifikáns kapcsolat mutatkozik a foglalkozási csoport és az 1%-os döntésekben való részvétel intenzitása között (8. tábla). A vezető posztokat betöltőknek és az egyetemi végzettségű szellemi foglalkozásúaknak négyötöde legalább egyszer, több mint fele mindhárom évben rendelkezett az adója 1%-ának felhasználásáról. A kevésbé képzett szellemiek között ezek az arányok már jóval kisebbek, de még mindig átlag fölöttiek. Igen nagy viszont a különbség a magasabb és az alacsonyabb presztízsű foglalkozási csoportokba tartozók magatartása között.

Ennek a szakadéknak a kialakulásában valószínűleg az is fontos szerepet játszik, hogy a különböző foglalkozások gyakorlásának más és más a szervezeti háttere, intézményesültségi szintje. A vezető beosztásokban dolgozók és a szellemi tevékenységet folytatók jelentős részét közintézmények és nagyvállalatok alkalmazzák, olyan intézmények tehát, amelyek zöme az első gazdaságban tevékenykedik, ahol a bérek és keresetek „láthatók” és így adóztathatók. Ugyanezt aligha mondhatjuk el a fizikai munkát végzőkről, s még kevésbé az egyéni vállalkozókról és a mezőgazdasági kistermelőkről.

Nagyon hasonló következtetésekre juthatunk akkor is, ha az 1%-os felajánlásokat szektorok (9. tábla) vagy ágazatok (10. tábla) szerint vizsgáljuk.

9. tábla

A személyi jövedelemadó 1%-áról hozott döntések az adófizető munkahelyének szektor-hovatartozása szerint, 1997-1999

%

Szektor	A személyi jövedelemadó 1%-áról		
	egyszer vagy kétszer	mindhárom évben	egyik évben sem
	nyilatkozó adófizetők aránya		
Állami szektor	31,2	39,3	29,5
Vállalati szektor	28,4	26,4	45,2
Kisvállalkozók	9,5	19,0	71,5

Az állami szektorban, ahol a megszerzett jövedelmek döntő többsége az adóhatóság számára is „látható”, az alkalmazottaknak 70 százaléka él az 1%-os törvény kínálta lehetőséggel. A másik végletet a legkevésbé ellenőrizhető adófizetők, a kisvállalkozók²¹ képviselik, akiknek alig több mint egynegyede rendelkezik személyi jövedelemadója 1%-ának felhasználásáról.

10. tábla

A személyi jövedelemadó 1%-áról hozott döntések az adófizető munkahelyének ágazata szerint, 1997-1999

%

Ágazat	A személyi jövedelemadó 1%-áról		
	egyszer vagy kétszer	mindhárom évben	egyik évben sem
	nyilatkozó adófizetők aránya		
Mezőgazdaság	28,4	23,0	48,6
Feldolgozóipar	28,6	32,7	38,7
Építőipar	21,4	17,2	61,4
Kereskedelem, szolgáltatások	26,7	24,6	48,7
Egészségügy	34,6	39,9	25,5
Kultúra, oktatás	35,4	48,6	16,0
Közigazgatás	32,4	43,8	23,8

Lényegében ugyanennek a jelenségnek egy másik megjelenési formája mutatható ki akkor is, ha az ágazatok közötti különbségeket vizsgáljuk. Azokon a területeken (építőipar, mezőgazdaság, háztartási szolgáltatások), ahol köztudottan magas a második gazdaság aránya, az adófizetők jóval kisebb hajlandóságot mutatnak az 1%-os lehetőség igénybevételére, mint azokban az ágazatokban, ahol kevesebb lehetőség van az illegális foglalkoztatásra és adóeltitkolásra. A legmagasabb (80 százalék körüli) arányban a kulturális

²¹ A táblában csak azoknak a kisvállalkozóknak az adatai szerepelnek, akik személyi jövedelemadót fizetnek.

és oktatási intézményekben, valamint a közigazgatásban dolgozók rendelkeznek az 1% felhasználásáról.

Valószínűnek tűnik, hogy a „láthatatlan” jövedelmek nemcsak gazdasági, hanem lélektani okokból is akadályozzák az adórendszer kínálta beleszólási jog gyakorlását. A gazdasági összefüggés meglehetősen egyszerű: minél kisebb a bevallott jövedelem, annál kevésbé valószínű, hogy az utána fizetett adó elérje a 10 ezer Ft-os határt. A lélektani okok ennél lényegesen bonyolultabbak. Azok a jövedelemtulajdonosok, akik különböző adóelkerülési technikákat alkalmaznak, feltehetőleg igyekeznek a lehető legegyszerűbb bevallást készíteni, s tartózkodnak minden olyan művelettől, amely magára vonhatja az adóhivatali tisztviselők figyelmét. Félelmek azokból az igen nagy publicitást kapott konfliktusokból fakadnak, amelyek még a kilencvenes évek első felében bontakoztak ki az APEH és azon adófizetők között, akik az alapítványi adományok után járó kedvezményekkel visszaélve próbálták csökkenteni adójukat. Bár az 1%-os felajánlások és az egyéb, valóban az adóhivatali ellenőrzések fókuszában álló adókedvezmények közötti analógia nyilvánvalóan hamis, az ilyen típusú félelmeket mégsem könnyű eloszlatni.

Szintén fontos problémát jelent, hogy az 1%-os felajánlásokat gyűjtő nonprofit szervezetek az adófizetők jelentékeny részét egyszerűen nem érik el. Például azoknak a községeknek a lakói, ahol nem működik 1%-os támogatásra jogosult szervezet²², sokkal kisebb valószínűséggel kapnak személyre szóló kérelmeket, mint a városlakók, akiknek a közvetlen környezetében is szép számmal vannak potenciális kedvezményezettek. Nem különösebben meglepő ezért, hogy az 1%-os rendelkezés jogával a községekben élő adófizetők élnek a legritkábban (11. tábla). A legmagasabb arányt ugyanakkor a megyeszékhelyeken tapasztalhatjuk.

11. tábla

*A személyi jövedelemadó 1%-áról hozott döntések
az adófizető lakóhelye szerint, 1997-1999*

%

Településtípus	A személyi jövedelemadó 1%-áról		
	egyszer vagy kétszer	mindhárom évben	egyik évben sem
	nyilatkozó adófizetők aránya		
Főváros	28,2	31,8	40,0
Megyeszékhely	33,8	36,0	30,2
Egyéb város	27,5	30,7	41,8
Község	26,6	26,7	46,7

²² A községek egyhatodában semmilyen nonprofit szervezet nem működik (Bocz és szerzőtársai, 1999. 16–17. old.). Ráadásul a kisebb településeken leggyakrabban előforduló tűzoltó- és sportegyesületek nem jogosultak az 1%-os támogatásra.

Ezek az adatok arra utalnak, hogy az adófizetők magatartását nemcsak a támogatásra jogosult civil szervezetek jelenléte, „közelsége” befolyásolja, hanem a településen érvényesülő informális kapcsolatok szorossága és intenzitása is. Ami az előbbit illeti, Budapesten például sokkal nagyobb a „kínálat” az 1%-os felajánlásokat gyűjtő szervezetekből, a lakosság több felkérést kap, a kedvezményezettek jóval szélesebb köréből választhat, mint az ország bármely más településén. Ha mégis azt tapasztaljuk, hogy az adójuk 1%-áról rendelkező állampolgárok aránya a megyeszékhelyeken magasabb, ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a fővárosban kevésbé erős az informális háló, gyengébb a lakóhellyel való érzelmi azonosulás, ritkábbak a személyes kapcsolatok a lakosság és a helyi nonprofit szervezetek vezetői, aktivistái között. Ugyanakkor a kisebb városokban és a falvakban erősek ugyan az informális kapcsolódások, de kevés a támogatásra jogosult szervezet, így az adófizetők nehezebben találhatnak számukra vonzó kedvezményezettet.

12. tábla

A személyi jövedelemadó 1%-áról hozott döntések az adófizető civil szervezetekben és alapítványi kuratóriumokban vállalt tagsága szerint, 1997-1999

%

Tagsági viszony	A személyi jövedelemadó 1%-áról		
	egyszer vagy kétszer	mindhárom évben	egyik évben sem
	nyilatkozó adófizetők aránya		
Kuratóriumi tag	23,2	49,6	27,2
Egyesületi tag	32,0	38,2	29,8
Nem tagja civil szervezetnek	26,7	27,3	46,0

Szintén a személyes kapcsolatok fontosságát bizonyítják a 12. tábla adatai, amelyekből kiderül, hogy az alapítványi kuratóriumokban viselt tisztség és az egyesületi tagság pozitív hatással van az 1%-os döntésekre. A nonprofit szervezetekkel közvetlen kapcsolatban álló adófizetők nagyobb valószínűséggel rendelkeznek az SZJA 1%-ának felhasználásáról, mint azok, akik nem tagjai civil szerveződéseknek. Ugyanez érvényes arra a kapcsolatra is, amelyet az adományozás teremt az állampolgárok és az általuk segített szervezetek között.

13. tábla

A személyi jövedelemadó 1%-áról hozott döntések az adófizető adományozói gyakorlata szerint, 1997-1999

%

Önkéntes pénzádományok	A személyi jövedelemadó 1%-áról		
	egyszer vagy kétszer	mindhárom évben	egyik évben sem
	nyilatkozó adófizetők aránya		
Adományozó	34,3	37,9	27,8
Nem adományozó	25,9	27,2	46,9

A 13. tábla adatai azt jelzik, hogy az 1%-os támogatások és a lakossági pénzádományok között semmiféle „kiszorítási hatás” nem érvényesül. Éppen ellenkezőleg, úgy tűnik, hogy a jótékonyág hagyományos formáiban megnyilvánuló állampolgári tudatosság és felelősségérzet az adórendszer kínálta új lehetőségek kihasználásában is megnyilvánul. Az adományozók között jóval magasabb az adójuk 1%-áról rendelkezők aránya, mint a nem jótékonykodók között.

Így aztán azon sincs mit csodálkozni, hogy az adományozásban általában is aktívabb nők (Czakó és szerzőtársai, 1995. 18. old.) a férfiaknál nagyobb arányban veszik igénybe az 1%-os törvény kínálta lehetőséget (14. tábla). Adataink szerint az elmúlt három év során a nőknek közel kétharmada, a férfiaknak viszont alig több mint fele rendelkezett adója 1%-áról.

14. tábla

A személyi jövedelemadó 1%-áról hozott döntések az adófizetők neme szerint, 1997-1999

%

Nem	A személyi jövedelemadó 1%-áról		
	egyszer vagy kétszer	mindhárom évben	egyik évben sem
	nyilatkozó adófizetők aránya		
Férfi	24,8	29,1	46,1
Nő	32,9	32,4	34,7

A korcsoportonkénti vizsgálat eredményei (15. tábla) szintén nagyon hasonlóak azokhoz a megállapításokhoz, amelyeket néhány évvel ezelőtt, a jótékonyág hagyományos formáinak elemzése során tettünk. Az 1%-os felajánlások az adófizetők legfiatalabb csoportjában a legkritábbak és a 30-60 év közöttiek körében a leggyakoribbak.

15. tábla

A személyi jövedelemadó 1%-áról hozott döntések az adófizető életkora szerint, 1997-1999

%

Életkor	A személyi jövedelemadó 1%-áról		
	egyszer vagy kétszer	mindhárom évben	egyik évben sem
	nyilatkozó adófizetők aránya		
- 30	29,6	17,6	52,8
31 - 45	27,3	35,8	36,9
46 - 60	29,8	35,6	34,6
61 -	25,0	30,0	45,0

Ezek az életkor szerinti különbségek valószínűleg azzal függenek össze, hogy az embereknek 30 és 60 év között a legszilárdabb és legsokrétűbb a társadalmi kapcsolatrendszere. Ez a nagyfokú társadalmi beágyazottság abból adódik, hogy a harmincas éveikben járók már többnyire konszolidált életkörülményeket teremtenek maguknak, munkahelyük van, családban élnek, gyerekeket nevelnek, következképpen igen sok szálon kapcsolódnak a társadalom intézményeihez, többek között a nonprofit szervezetekhez is. Az 1%-os lehetőség szempontjából ez azt jelenti, hogy sok potenciális kedvezményezett keresi meg őket, s így az információjuk is több, a késztetésük is nagyobb arra, hogy rendelkező nyilatkozatot tegyenek, mint akár a fiatalabb, akár az idősebb korosztályoknak.

Adófizetői érdekek, értékek és motiváció

Az 1%-os döntések indítékai nyilvánvalóan rendkívül sokfélék és adott esetben elég bonyolultak, többértékűek lehetnek. Ezért döntöttünk úgy, hogy - minél teljesebb feltárásuk érdekében - a felvétel során a nyitott attitűdkérdéseket kombináljuk a zárt kérdésekkel, az előre megfogalmazott válaszok közötti választás lehetőségével. Az interjúnak ez a része (miután már tisztáztuk, hogy a megkérdezett melyik konkrét szervezetet nevezte meg kedvezményezettként, s az általa kiválasztott szervezet milyen tevékenységet folytat) a következő, igen egyszerű kérdéssel kezdődött: „Miért éppen ezt a szervezetet, illetve tevékenységet választotta?” Válaszként egy-egy megkérdezett több különböző magyarázatot is adhatott.

A kapott válaszoknak körülbelül 40 százaléka (16. és II/18. tábla) arról tanúskodott, hogy az adófizető valamilyen viszonylag stabil kapcsolatban áll azzal a szervezettel, amelynek javára személyi jövedelemadója 1%-át felajánlotta.

16. tábla

Az 1%-os döntések motivációja

A döntés indoka	A személyi jövedelemadó 1%-áról		Összes
	egyszer vagy kétszer	háromszor	
	nyilatkozó adófizetők által említett indokok az összes említés százalékában		
A kedvezményezett szolgáltatásainak igénybevétele	16,3	26,3	23,4
Személyes kapcsolat a kedvezményezettel	17,0	17,7	17,5
Érzelmi indokok, értékválasztás, szolidaritás	22,4	21,0	21,4
Racionális indokok, konkrét célokkal való azonosulás	32,1	22,9	25,5
A támogatott szervezet rászorultsága vagy kiválósága	7,8	9,5	9,0
Rögtönzött vagy átengedett döntés	4,4	2,6	3,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Az ilyen típusú kapcsolatok döntő többsége az adófizető gyermekének nyújtott szolgáltatások jóvoltából alakul ki. A gyermekek oktatására, egészségügyi ellátására és szabadidős foglalkoztatására szakosodott nonprofit szervezetek, valamint a gyermekintézmények támogatására létrejött alapítványok szemlátomást könnyen megtalálják az utat a szülőkhöz, s sikerrel szerzik meg tőlük az 1%-os támogatásokat. Ebben önmagában semmi meglepő nincs, inkább azt nehéz megérteni, hogy miért nem működik ugyanez a mechanizmus azoknak a nonprofit szervezeteknek az esetében is, amelyek főleg felnőttek számára nyújtanak szolgáltatásokat. Hajlunk rá, hogy a magyarázatot a kapcsolatok intenzitásának különbségében keressük. A *II/18-as tábla* világosan mutatja, hogy a mindhárom évben nyilatkozó adófizetők között sokkal magasabb a döntéseiket a gyermekük által igénybe vett szolgáltatásokkal indokolók aránya, mint a rendszertelenül nyilatkozók között. Ennek a csoportnak láthatóan stabil, állandó kapcsolatai vannak a támogatott szervezettel, ami valószínűleg a szolgáltatások jellegéből következik. A nonprofit iskolák, óvodák, egészségügyi intézmények, szabadidős szervezetek, diáksport-egyesületek szolgáltatásaiban részesülő gyerekek általában rendszeres (gyakran napi) kapcsolatban vannak az adott intézménnyel. Ugyanez nem feltétlenül érvényes a felnőttek számára kínált nonprofit szolgáltatások (például tanfolyami képzés, hírlevelek, konferenciák, alkalmi szórakoztató programok) esetében, ami egyúttal azt is jelenti, hogy az ezeket nyújtó szervezeteknek kevesebb alkalmuk van az 1%-os felajánlások megszerzése érdekében folytatott meggyőzésre.

E feltevést támasztja alá az a tény is, hogy a kedvezményezettel kialakított személyes kapcsolatokra hivatkozó nyilatkozók a munkahelyhez kötődő nonprofit szervezeteket említik a leggyakrabban. Itt is érvényesül tehát az az összefüggés, hogy minél intenzívebb a kapcsolat, annál sikeresebbek lehetnek a támogatást kérőktől érkező felhívások. A személyes (de nem szolgáltatások igénybevételén alapuló) kapcsolatok jóvoltából ismert nonprofit

szervezetek javára nyilatkozó adófizetőknek több mint fele arról számol be, hogy a kedvezményezett valamilyen módon²³ a munkahelyéhez (például a tanár iskolája, az ápolónő kórháza stb. mellett működő alapítvány) vagy szakmájához (például tudományos társaság, szakmai egyesület) kötődik. Kevésbé gyakori, de szintén fontos motívum a helyi közösség iránti elkötelezettség (például „*Itt élek a faluban.*”; „*A pénz így közvetlenül a község fejlődését segíti elő.*”). Igen kevés olyan választ kaptunk viszont, amely arra utalt volna, hogy az adófizetőt hobbija vagy vallási, politikai meggyőződése köti a támogatott szervezethez.

Amennyiben az állampolgárok 1%-os felajánlásait nem a kedvezményezetthez fűződő közvetlen kapcsolatok motiválják, nagyjából egyenlő az esélye annak, hogy a döntés érzelmi, illetve racionális megfontolások alapján születik. Az adófizetők által említett indokoknak körülbelül egynegyede sorolható a racionális megfontolások kategóriájába. A rendszertelenül nyilatkozók körében ez az arány még magasabb, az egyharmadot is eléri. Legtöbben arra hivatkoznak, hogy egyetértenek a támogatott szervezet céljaival, de a hiányzó állami támogatások pótlása és konkrét programok, tevékenységek, rendezvények, infrastrukturális fejlesztések segítése is a sűrűn emlegetett indokok között szerepel.

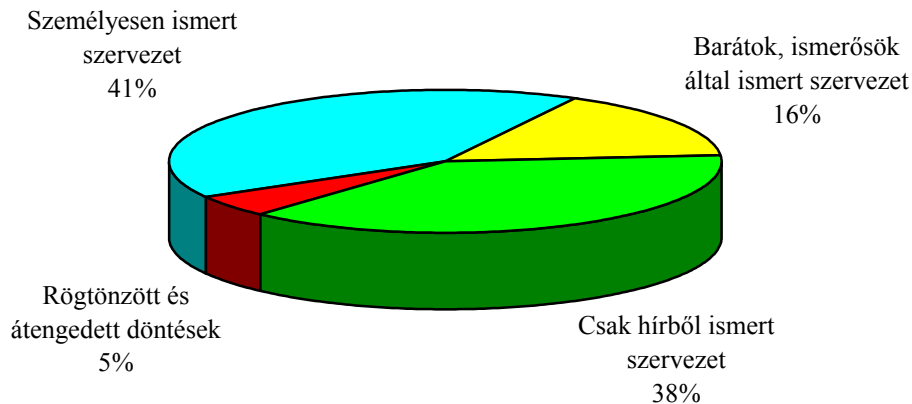
Az érzelmi motívumok legfontosabbika a rászorulókat iránti részvét és szolidaritás. A szánalom gyakran valamilyen személyes tapasztalatban (korábban átélt természeti katasztrófa, a családban előforduló hasonló típusú probléma) gyökerezik, de nem feltétlenül van ilyen háttere. Három olyan adófizető közül, aki a részvétet és szolidaritást említette mint 1%-os döntésének mozgatórugóját, csak egynél lehet kimutatni, hogy ezeknek az érzelmeknek magánéleti gyökerei vannak. Némileg meglepő, hogy a megkérdezettek sokkal gyakrabban indokolják általános jótékonyági megfontolásokkal és értékelkötelezettséggel döntéseiket, mint ahányszor konkrét hálát (például „*Engem is támogatott az alapítvány, amíg középiskolás voltam.*”) vagy nosztalgiát (például „*Én is ebbe az iskolába jártam, az alma mater kérte a segítségemet.*”) említenek.

Maguknak az 1%-os felajánlások kedvezményezettjeinek a tényleges jellemzői, szervezeti kiválóságai nemigen merülnek fel az adófizetők döntéseit magyarázó válaszokban. Ha egyáltalán, még leginkább arról esik szó, hogy ezek a szervezetek komoly anyagi gondokkal küszködnek és nagyon rászorulnak a támogatásra.

A 16. táblában szereplő legalacsonyabb értékek szintén említésre érdemesek, különösen mert teljes összhangban vannak a 7. ábra és a II/19-es tábla adataival. Az SZJA 1%-áról nyilatkozó adófizetőknek elenyészően kis hányada hoz improvizált, véletlenszerű döntést, vagy engedi át a rendelkezési jogot valaki másnak (többnyire a feleségnek vagy az adóbevallást elkészítő könyvelőnek, bérelszámolónak, munkáltatónak). Ez az alacsony arány arról tanúskodik, hogy az 1%-os felajánlások rendszere a rendelkezési jogukat gyakorlók többségét tudatos állampolgári döntésekre indítja.

²³ Néha eléggé sajátos módon. Egyik interjúalanyunk például a következőképpen magyarázta döntését: „*A főnököm a sportegyesület elnöke.*”

7. ábra

Az adófizetők megoszlása 1%-os felajánlásaik címzettje szerint

A nyitott kérdésre kapott válaszok alkalmat adtak arra, hogy általános képet alkossunk az adófizetői attitűdökről, az 1%-os felajánlások motivációs háttéréről. Ugyanakkor azonban feltettünk egy zárt kérdést is, amely már csak egyetlen válaszlehetőséget engedett meg, s azt próbálta kideríteni, hogy az adófizetők által emlegetett sokféle motívum közül melyek voltak az 1%-os döntések meghatározó jelentőségű elemei. Mint a *II/19-es táblából* kiderül, az így kapott eredményekből is hasonló következtetések vonhatók le, mint amelyekre a nyitott kérdésre kapott válaszok elemzése során jutottunk.

Az SZJA 1%-ának felhasználásáról rendelkező adófizetők valamivel több mint fele olyan szervezeteket részesít támogatásban, amelyeket személyes tapasztalatból vagy közvetett módon (rokonok, barátok útján) ismer. Ezen belül az 1%-os döntéseknek körülbelül egyharmadát motiválják személyes érdekek (például a támogatott szervezettől kapott szolgáltatás, vagy annak a munkahelyi körülményeket javító tevékenysége). Az adójuk 1%-áról rendelkezők egyötöde olyan kedvezményezettet választ, amely közel áll barátaihoz, ismerőseihez, vagy amelynek szolgáltatásait a későbbiekben (esetleg) igénybe kívánja venni. Ez esetben a motiváció nem teljesen egyértelmű, elképzelhető, hogy személyes érdekek és jótékonyági szándékok keverednek benne. Egyharmadra rúg azoknak az adófizetőknek az aránya, akik általuk közvetlenül nem ismert szervezetek javára nyilatkoznak, s így valószínűsíthető, hogy döntésüket a közjó előmozdításának, a társadalmi problémák megoldásának szándéka irányítja.

Az adójuk 1%-áról nem nyilatkozó állampolgárok motivációja

Elemzési szempontból az a kérdés, hogy egyes adófizetők miért nem gyakorolják az SZJA 1%-a fölötti rendelkezés jogát, legalább annyira érdekes, mint a megszületett felajánlások motivációjának vizsgálata. Gyakorlati szempontból talán még fontosabb is, hiszen az elutasítás okainak mélyebb megértése a potenciális kedvezményezetteket segítheti abban, hogy az eddiginél hatékonyabb meggyőzési módszereket, sikeresebb stratégiát dolgozzanak ki.

Felmérésünk eredményei azt mutatják, hogy jelentős különbségek vannak az 1%-os felajánlás lehetőségét elmulasztó adófizetők két csoportja, az önadózók és az adóbevallásuk elkészítését a munkáltatóra hagyók között (*17. tábla*). Az előbbieket nyilvánvalóan sokkal inkább tisztában vannak az általuk befizetett adó nagyságával, s a felajánlás elmulasztását megokoló

válaszaikban a leggyakrabban éppen arra hivatkoznak, hogy adójuk összege nem éri el a 10 ezer Ft-os határt. Ezt az okot a másik csoportba tartozók sokkal ritkábban említik. Az ő részükről az a leginkább közkeletű magyarázat, hogy munkáltatójuktól, vagy annak bérelszámolójától nem kaptak tájékoztatást az 1%-os lehetőségről, illetve nem jutottak el hozzájuk a nyilatkozat megtételéhez szükséges formanyomtatványok.

17. tábla

*A személyi jövedelemadó 1%-áról nem rendelkező adófizetők megoszlása
a nyilatkozat megtagadásának indoka szerint*

%

Indok	Adófizetők, akik az adóbevallásukat		Összesen
	a munkáltatóval készítették	maguk készítették	
A befizetett SZJA kisebb 10.000 Ft-nál	16,9	34,7	22,3
Nem figyelt rá, elkésett, elfelejtette	17,9	20,9	18,8
Munkahelyén töltötték ki az adóbevallását és nem tájékoztatták a lehetőségről	24,8	-	17,3
Nem tudja pontosan, milyen szervezetek számára lehet rendelkezni	11,9	13,5	12,4
Nem ért egyet az 1%-os törvénnyel	13,3	9,9	12,2
Nem talált olyan szervezetet, melynek szívesen felajánlotta volna az 1%-át	8,9	10,4	9,4
Technikai okokból	4,5	6,4	5,1
Korábbi rossz tapasztalat	1,8	4,2	2,5
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Mindkét adófizetői csoportban nagyjából azonos (mintegy egyötöd) azok aránya, akik azért nem töltik ki a rendelkező nyilatkozatot, mert nincs pontos információjuk a lehetséges kedvezményezettekről, vagy nem találnak olyan szervezetet, amelyet szívesen segítenének adójuk 1%-ával. Körülbelül ugyanekkora azoknak az aránya is, akik elismerik, hogy pusztán nemtörődömségből mulasztották el a nyilatkozat elkészítését. Az adószám beszerzésével kapcsolatos vagy egyéb technikai és adminisztratív problémákat igen kevesen említene.

Felmérésünk egyik legfontosabb tanulsága az, hogy az 1%-os felajánlás elmaradását az adófizetők viszonylag ritkán (kevesebb mint 15 százalékban) magyarázzák az egész rendszer elutasításával²⁴ vagy korábbi rossz tapasztalattal. Az utóbbi értelemszerűen gyakrabban fordul elő az önadózók között, akik az adózás egész folyamatában aktívabban és tudatosabban vesznek részt.

²⁴ Valójában még az 1%-os szisztéma bevezetését elvben elutasító válaszadók egy része is készített rendelkező nyilatkozatot, amennyiben erre lehetősége nyílt. Az 1%-os törvényt elutasítóknak körülbelül fele fizetett adót. Ezen a sokaságon belül 27 százalék volt azoknak az aránya, akik elvi fenntartásaik ellenére megjelöltek

Eredményeink bizonyos értelemben kifejezetten biztatóak, hiszen azt sugallják, hogy a civil szervezeteknek, ha 1%-os bevételeiket növelni akarják, nem ellenségességgel, hanem csak információáramlási problémákkal és némi adófizetői közönnyel, nemtörődomséggel kell megküzdeniük.

Az 1%-os felajánlásokat gyűjtő nonprofit szervezetek stratégiája²⁵

A potenciális kedvezményezettek típusai és lehetséges stratégiái

Az 1%-os felajánlások lehetséges kedvezményezettjei közé nagyon sok, egymástól igen különböző nonprofit szervezet tartozik. Céljaik, tényleges tevékenységeik, szervezeti és irányítási jellemzőik, valamint külső kapcsolataik természetesen már önmagukban is fontos meghatározó tényezők, amelyekkel feltétlenül számolni kell a megfelelő adománygyűjtési technikák kiválasztásában. A különböző típusú szervezeteknek magától értetődően más és más módszerekkel célszerű próbálkozniuk ahhoz, hogy felhívják magukra az adófizetők figyelmét és megszerezzék támogatásukat. Ebben a megközelítésben - nagyon leegyszerűsítve - a potenciális kedvezményezettek négy fajtáját különböztethetjük meg, nevezetesen azokat a szervezeteket, amelyeknek

- (1) a tagjaikkal és a szolgáltatásaikat igénybe vevőkkel fenntartott kapcsolataikra;
 - (2) egy körjük szerveződő (vagy szervezhető) valóságos vagy virtuális közösségre;
 - (3) a rászorulókat iránti részvételre, szolidaritásra, az általános emberi értékek iránti elkötelezettségre;
 - (4) az állampolgári felelősségérzetre és racionális megfontolásokra
- érdemes felépíteni 1%-os kampányukat.

Az első csoportba azok az egyesületek és szolgáltatásokat nyújtó nonprofit szervezetek tartoznak, amelyek szoros és közvetlen kapcsolatokat tartanak fenn tagjaikkal, illetve a szolgáltatásaikat igénybe vevőkkel. Tipikus példaként említhetjük az alapítványi iskolákat, szociális és egészségügyi intézményeket, amatőr színházakat, táncgyűtteseket, zenekarokat, szakmai és szabadidős egyesületeket. Ezeknek a szervezeteknek semmilyen nehézséget nem okoz, hogy lehetséges támogatóikkal kapcsolatot teremtsenek. Az 1%-os felajánlások összegyűjtésének nehezen lehet hatékonyabb (és olcsóbb) módját elképzelni, mint ha az alapítványi iskola minden tanulója hazavisz egy rövid levelet, amely arra emlékezteti a szülőket, hogy adóbevallásuk elkészítése során minden különösebb áldozatvállalás nélkül hozzájárulhatnak az iskola oktatási színvonalának emeléséhez. Még nagyobb lehet az ilyen levelek hatása, ha a gyerekek nem egyszerű postásként szerepelnek, hanem aktív részt vállalnak a szülők meggyőzésében. Ennek természetesen akkor a legjobb az esélye, ha az oktatási intézmény tanulói vagy hallgatói pontos információkkal rendelkeznek az 1%-os bevétel tervezett felhasználásáról, esetleg maguk is részt vesznek az ezzel kapcsolatos döntésekben.

Hasonló a helyzet azoknál az egyesületeknél is, amelyek (társasági és kulturális rendezvények, konferenciák, hírlevelek, szakmai összejövetelek stb. formájában) rendszeres kapcsolatokat ápolnak tagjaikkal. Nekik sem kell különleges erőfeszítéseket tenniük annak

valamilyen kedvezményezettet.

²⁵ Az itt következő elemzés forrásául a sajtóban megjelent cikkek mellett elsősorban azokat az interjúkat használtuk fel, amelyeket e kutatás részeként Gerencsér Balázs, illetve a T 022524. számú OTKA kutatás keretében Mátyus Alice készített. Támazkodtunk még ezen kívül Bódi György és Gerencsér Balázs e kötetben közölt tanulmányaira, továbbá Gerencsér Balázs (1999a, 1999b) két korábbi írására.

érdekében, hogy az 1%-os felhívásokat eljuttassák a címzettekhez, hiszen az információs anyagokat a rendszeres kommunikáció részeként tudják szétszórni tagjaik között. Mi több, ez utóbbiak az 1%-os kampányba is bevonhatók, amennyiben azonosulnak annak céljaival. E tekintetben nagyon sok múlik a belső információ-áramlásra és demokrácián. Ha az egyesületi tagok egyetértenek az 1%-os bevétel jóvoltából elérhető célokkal, ha tudatosan átgondolják és megbeszélik a lehetséges és kívánatos akciókat, akkor jók az esélyek arra, hogy segítségükkel a szervezet megszerezze a számára potenciálisan elérhető 1%-os támogatás jelentős részét.

Bonyolultabb feladat vár a második csoportba tartozó nonprofit szervezetekre, amelyek csak jóval kevésbé szervezett és nehezebben körülhatárolható közösségekre támaszkodhatnak. Ezt a csoportot elsősorban olyan alapítványok és egyesületek alkotják, amelyek valamilyen nagyobb, közös jellemzők vagy közös érdekek mentén szerveződő egységet, például egy községet, várost, városrészt, egy etnikai vagy vallási közösséget stb. állítanak tevékenységük központjába. (Ilyenek például a város- és faluvédő alapítványok, valamint a patinás oktatási intézmények köré szerveződő öregdiák-egyesületek és szövetségek.) Ezeknek a tényleges vagy virtuális közösségeknek a tagjai nincsenek állandó és szoros kapcsolatban egymással. Egy részüket (például egy település jelenlegi lakóit, egy adott kisebbség reprezentatív figuráit, egy történelmileg fontos mozgalom hajdani vezetőit) viszonylag könnyű megtalálni, sokukat viszont rendkívül nehéz, mert az idők során szétszóródtak az országban (ha nem a világban). Az 1%-os felajánlások megszerzésére aspiráló szervezet nem lehet biztos benne, hogy azok a személyek, akiket megpróbál megtalálni, egyáltalán adófizetők-e, s éreznek-e bármilyen érzelmi azonosságot azzal a közösséggel, amelynek nevében a támogatásukat kéri.

Mindazonáltal a szélesebb közösséghez tartozó adófizetők felkeresése igen jó „beruházásnak” bizonyulhat, különösen azért, mert körük sokkal tágabb, mint amekkora egy-egy nonprofit szervezet tagsága vagy a szolgáltatásaiban részesülők csoportja lehet. A kapcsolatteremtés érdekében felhasználható eljárások és technikák fölöttébb változatosak, egyetlen közös vonásuk az, hogy lényegesen drágábbak és munkaigényesebbek, mint az első csoportba tartozó szervezetek számára rendelkezésre álló módszerek. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy csak olyan szervezetek alkalmazhatják őket, amelyeknek megvan a megfelelő infrastruktúrájuk, s fizetett alkalmazottak és/vagy önkéntes segítők munkájára is számíthatnak. Az olyan egyszeri nekibuzdulásnak, amelyet nem követnek ismételt felhívások és rendszeres megkeresések, semmi esélye nincs a sikerre, ezért nem is érdemes pénzt és energiát fektetni bele.

A nonprofit szervezetek harmadik csoportja számára az emberek többségében meglévő vagy felébreszthető részvét, szolidaritás és értékelkötelezettség jelent kiaknázható tőkét. A lakossági jótekonyságra vonatkozó korábbi vizsgálatok (Czakó és szerzőtársai, 1995; Utasi, 1999) és mostani kutatásunk eredményei (beleértve ebbe a lakossági felvétel mellett Gerencsér interjút is) egyaránt azt bizonyítják, hogy a szolidaritás a magyar társadalomban alapértéknek számít. Nagyon kevés olyan ember akad, aki tagadná, hogy a gyerekeken (különösen a beteg gyerekeken), az egészségkárosultakon, az öregeken, a szegényeken, a természeti katasztrófák áldozatain és általában a rászorulókon (különösen, ha nem maguk okozták balsorsukat) segíteni erkölcsi kötelesség. A beteg és kóbor állatok (különösen a kutyák és macskák) iránti szánalom szintén eléggé általános. A közösségi házak, helyi múzeumok, emlékművek, könyvtárak építése illetve megmentése érdekében létrehozott alapítványok és egyesületek egész sora bizonyítja, hogy az állampolgárok egy része számára bizonyos kulturális értékek is nagyon fontosak.

A jótekonysági hajlandóságra építve a nonprofit szervezetek egy része jelentős pótlólagos forrásokhoz juthat. Az 1%-os felajánlások megszerzésében kiemelkedően jók az egészségügyi (főleg a gyermek-egészségügyi), a szociális szolgáltatásokra szakosodott, valamint az állatvédelemmel foglalkozó alapítványok esélyei. A gyakorlati sikerhez meg kell azonban

oldaniuk egy igen komoly problémát: olyan adófizetők részvétét és szánalmát kell kitöltött 1%-os nyilatkozatokra váltaniuk, akiket személyesen nem ismernek. A személyre szóló megkeresések ebben az esetben jószerivel egyáltalán nem jöhetnek szóba. Ugyanakkor a rádió-, televízió- és újsághirdetések, valamint a nagy mennyiségben előállított szórólapok rendkívül költségesek és a hatásuk egyáltalán nem garantált. A látványos sikernek és a látványos kudarcnak egyaránt megvan az esélye. Gyakran még a legnagyobb nonprofit szervezetek is haboznak, hogy belevágjanak-e egy igazán nagyszabású 1%-os kampányba, mert ha anyagilag meg is engedhetik maguknak, a hatást nehéz előre kiszámítani. Előfordulhat, hogy elmarasztalják őket a magas költségek miatt, vagy a közvélemény túl agresszívnek ítéli az alkalmazott módszereket, s az akció többet árt a szervezet jóhírének, mint amennyi anyagi előnyt a befolyó 1%-os támogatások jelentenek. Még sokkal nehezebb problémákkal kell szembenézniük a kisebb szervezeteknek. Mivel a médiakampányhoz nélkülözhetetlen anyagi eszközök végképp nem állnak rendelkezésükre, sok ötletre és igen komoly erőfeszítésekre van szükségük ahhoz, hogy utat találjanak azokhoz az adófizetőkhez, akiknek segítségére, szolidaritására elvben számíthatnának.

Hasonló problémákkal találják szemben magukat azok a nonprofit szervezetek is, amelyek racionális érvekre kívánják építeni 1%-os kampányukat. Ebbe a negyedik csoportba azok a szervezetek tartoznak, amelyek a szánalom és a szolidaritás birodalmán kívül eső területekre összpontosítják figyelmüket. Tipikus példaként említhetjük a munkahelyteremtésre, kutatási programok végrehajtására, a környezetszennyezés elleni küzdelemre vagy a nagy kulturális rendezvények megszervezésére létrehozott alapítványokat és egyesületeket. Ha ezek a szervezetek állampolgári támogatáshoz akarnak jutni, akkor nem az érzelmekre, hanem az értelemre kell apellálniuk.

Mint a korábbiakban már láttuk, az adófizetők jelentős része arról számolt be, hogy 1%-os döntéseit racionális megfontolások (például a szervezet meghirdetett céljaival, konkrét programjaival való egyetértés, az elégtelen állami támogatás okozta gazdálkodási problémák enyhítésének szándéka stb.) motiválták. Vannak tehát ilyen típusú támogatók, csak nem könnyű megtalálni és meggyőzni őket. A feladat annál is bonyolultabb, mert ebben az esetben nem elég az érzelmekre hatni, a felhívásoknak egy intellektuális üzenetet kell közvetíteniük. Erre a célra a hagyományos típusú hirdetések már csak azért sem alkalmasak, mert túlságosan rövidek és felszínesek, hogy a költségüket már ne is említsük. Részletes újságcikkek, hosszú, mélyenszántó rádió- és televízió-interjúkra, a célközönség számára nagy példányszámban eljuttatható írásos dokumentumokra lenne szükség, de ezek a megoldások csak a nonprofit szervezetek elenyésző kisebbsége számára hozzáférhetők.

A szervezetek fentiekben áttekintett négy típusának megkülönböztetésével természetesen csak annyi volt a célunk, hogy strukturáljuk az 1%-os kampánnyal kapcsolatos gondolkodást. Mi sem természetesebb, mint hogy a gyakorlatban sokkal kevésbé élesek a határvonalak, ugyanaz a szervezet több különböző tevékenységet is folytathat, s ennek megfelelően az adófizetőkkel kialakuló kapcsolatai is sokszínűek lehetnek. Időnként egyetlen tevékenység (például a sérült gyermekeknek nyújtott speciális képzés) esetén is előfordul, hogy a szervezet szolgáltatóként számíthat az ellátottak hozzátartozóinak 1%-os felajánlásaira, s ugyanakkor az adófizetők tágabb köreiből megkísérelheti fellelni azokat, akiktől már nem a személyes érintettségük, hanem a beteg gyermekek és családjuk iránt érzett részvét és szolidaritás okán kaphat támogatást. Számos olyan nonprofit tevékenységet is fel lehetne sorolni, amely éppúgy értelmezhető jótékonyásként, mint a társadalmi problémák megoldására irányuló racionális erőfeszítésként. Ezekben az esetekben valószínűleg célszerű úgy megtervezni az 1%-os kampányt, hogy abban az észérvek és az érzelmi elemek egyaránt jelen legyenek.

Bármilyen bonyolult is a valóság az ideáltipikus konstrukciókhoz képest, a nonprofit szervezetek különböző típusait és az adófizetők számukra elérhető célcsoportjait mégis érdemes világosan körvonalazni, mert az adottságok és lehetőségek ilyen átgondolása segíthet a megfelelő kampánytechnikák kiválasztásában, valamint a fölösleges pénzkidobás és a csalódások elkerülésében.

Az 1%-os kampányok első három évének tapasztalatai

A nonprofit vezetőkkel készült interjúkból és a lakossági adatgyűjtés eredményeiből egyaránt az derül ki, hogy az 1%-os felajánlások megszerzése érdekében folytatott tevékenység az elmúlt három évben méreteit és szakmai színvonalát tekintve egyaránt igen lassan fejlődött. Az 1%-os kampány az adófizetőknek csak egy részét érte el, s még ezen a szegmensen belül sem sikerült stabilizálnia a támogatási hajlandóságot. Az egyszer már megszerzett támogatók jelentékeny hányadát a nonprofit szervezetek a következő évben rendre elvesztették. Az adófizetők meggyőzésének módszerei még ma sem különösebben kifinomultak.

Mint a korábbiakban (7. ábra) már kimutattuk, a civil szervezeteket 1%-os felajánlásukkal támogató adófizetők többsége „ismerős” nonprofit szervezet javára nyilatkozott, kevesebb mint 40 százalékuk választott olyan kedvezményezettet, amellyel maga vagy legszűkebb környezete a nyilatkozattétel időpontjában nem állt személyes kapcsolatban.

Az adófizetőknek ettől a kisebb csoportjától a felvétel során azt is megkérdeztük, hogy milyen forrásból jutottak hozzá a döntésüket megalapozó információkhoz. Az „ismeretlen” civil szervezetek javára nyilatkozók közel fele²⁶ azt válaszolta, hogy barátoktól, ismerősöktől hallott a kiválasztott szervezetről (18. tábla), további 8 százaléka pedig életének egy korábbi periódusában (például egy korábbi munkahely jóvoltából, vagy mert oda járt iskolába, ott született a gyereke stb.) szerzett személyes tapasztalatokat a mostani kedvezményezetttről.

Az „ismeretlen” szervezeteket támogató adófizetőknek körülbelül egyharmada jelezte, hogy napilapban, hetilapban vagy folyóiratban olvasott a kedvezményezetttről. Egynegyedük rádiós és televíziós programokból, 13 százalékuk pedig szórólapokból és egyéb írásos anyagokból nyerte információit, további egytizedüket munkahelyi megkeresések során győzték meg. A lakáscímre küldött információs anyag és az otthoni megkeresés ritkaságszámba ment. A Nonprofit Információs és Oktatási Központ által működtetett telefonos szolgáltatnál szintén csak az adófizetők töredéke jelentkezett információért.

²⁶ A megkérdezettek erre a kérdésre több különböző választ is adhattak, de ez elég ritkán fordult elő.

18. tábla

A személyesen nem ismert szervezetek számára rendelkező adófizetők
döntéseit megalapozó információk forrása
Az adott forrásból információhoz jutó válaszadók aránya

%

Az információ forrása	A személyi jövedelemadó 1%-áról		Összes
	egyszer vagy kétszer	háromszor	
	nyilatkozó adófizetők által említett indokok az összes említés százalékában		
Barátok, ismerősök	44,7	43,7	44,0
Napilapok, hetilapok, folyóiratok	26,5	35,0	32,2
Rádió, televízió	22,2	26,6	25,2
Szórólap	8,0	15,4	13,0
Munkahelyi megkeresés	15,9	8,5	10,9
Korábbi kapcsolat a kedvezményezettel	7,0	8,7	8,1
Postai felkérés	1,0	2,4	1,9
Nonprofit Információs és Oktatási Központ	1,0	1,4	1,3
Otthoni megkeresés	1,0	0,5	0,6

A mindhárom évben nyilatkozó adófizetők valamivel tájékozottabbnak tűntek, nagyobb részükhöz jutottak el a média híradásai és a nonprofit szervezetek szórólapjai is. A rendszeresen nyilatkozók esetében ugyanakkor a munkahelyhez kötődő hatás bizonyult fontosabbnak. Ez az eredmény jól illeszkedik a 17. táblában bemutatott adatokhoz, valamint - bizonyos értelemben - azokhoz a válaszokhoz is, amelyeket akkor kaptunk, amikor az adófizetőket az 1%-os felajánlások nehézségeiről kérdeztük (19. tábla).

Mint a korábbiakban már láttuk, az 1%-os törvény kínálta lehetőség kihasználatlanul hagyásának egyik legfontosabb oka az információhiány volt, különösen azoknak a munkavállalóknak a körében, akiknek az adóbevallását a munkáltató készítette. Azoknak az adófizetőknek, akik kitöltötték a rendelkező nyilatkozatot, mindössze 16 százaléka számolt be arról, hogy a döntés során valamilyen akadályba ütközött. Ugyanakkor ezen a szűk rétegen belül 40 százalékos volt az információs problémák említéseinek aránya. A legtöbben azt panaszolták, hogy szerettek volna valamilyen konkrét tevékenységet vagy adott települést, településrészt támogatni, de nem vagy csak nehezen találtak olyan nonprofit szervezetet, amely beleillett elképzelésükbe. Ebbe az akadályba az önadózók valamivel ritkábban (35 százalék), az adóbevallásuk elkészítését a munkáltatóra hagyó alkalmazottak gyakrabban (43 százalék) ütköztek bele.

Ezek az adatok azt sugallják, hogy a munkáltatóknak és az adóbevallásokkal foglalkozó szakapparátusoknak igen fontos szerepe van az 1%-os felajánlásokkal kapcsolatos információk terjesztésében, illetve esetenkénti blokkolásában. Számos olyan alacsony iskolai végzettségű, az írásos információkkal hadilábon álló adófizető van, akinek szegényes a kapcsolatrendszere, kicsi a társadalmi beágyazottsága, se tagsági viszonyban nem áll nonprofit

szervezetekkel, se a szolgáltatásaikból nem részesül. Ezekhez az emberekhez az 1%-os felajánlások ügyében valószínűleg a munkáltatójuk útján lehet a legkönnyebben eljutni.

19. tábla

Az 1%-os döntések nehézségei

%

Nehézségek	Adófizetők, akik az adóbevallásukat		Összesen
	a munkáltatóval készítették	maguk készítették	
Az adófizető meghatározott tevékenységet kívánt támogatni, de nem ismert ilyen folytató szervezetet	24,7	22,7	24,1
Az adófizető meghatározott településen működő szervezetet kívánt támogatni, de ilyen nehezen talált	18,6	12,6	16,6
Az adófizető több szervezetet is szívesen támogatott volna, és nehéz volt közöttük választania	47,2	52,0	48,8
Az adófizetőnek technikai gondjai voltak	9,5	12,7	10,5
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Ezt a lehetőséget már számos nonprofit szervezet felfedezte. Az interjúk során többektől hallottuk, hogy megpróbálják a könyvelőjüket (aki más szervezetek számára is könyvel, s így módjában áll, hogy adott esetben a civil szervezetek javára tehető nyilatkozatokkal kapcsolatos tanácsokat adjon) bevonni az 1%-os kampányba. A lakossági felvétel során is számos olyan választ kaptunk, amelyből kiderül, hogy az adófizetők egy része valóban a könyvelői javaslatokra hagyatkozik, s azokat követve teszi meg 1%-os felajánlását. Az is előfordul, hogy „természetes” kapcsolat van a nonprofit szervezet és valamilyen munkáltató között. Az állami iskolák, szociális és egészségügyi intézmények szinte mindegyike, de a vállalatok jelentős része mellett is működik alapítvány, a tudományos társaságok (főleg az alkalmazott tudomány területén működők) gyakran szorosan kötődnek a kutatásaikat felhasználó termelő üzemekhez. Ezeknek a nonprofit szervezeteknek aligha okoz nehézséget, hogy az anya- vagy partnerintézmény vezetőit megkérjék, adjanak tájékoztatást a munkavállalóknak az 1%-os felajánlás lehetőségéről. Ugyanakkor az is igaz, hogy - ilyen kapcsolat híján - igen könnyen érvényre juthatnak az adóbevallást készítő bérelszámolók munkahárító reflexei, amelyek viszont kifejezetten az 1%-os felajánlások bővülése ellen hatnak.

Sokkal nehezebb a helyzet akkor, ha a nonprofit szervezetek számára „ismeretlen” munkáltatók jóindulatát és segítségét kellene megnyerni. Az ilyen irányú kísérletek éppen ezért nagyon ritkák, pedig siker esetén egy-egy ilyen lépés számottevően növelheti mind az 1%-os felajánlások számát, mind az azokból befolyó bevételek összegét. Ugyanakkor az is igaz, hogy ebben az összefüggésben néhány kényes kérdés is felmerül. Valódi előrelépés nehezen képzelhető el egy olyan „etikai kódex” kidolgozása nélkül, amely a munkáltatók magatartását szabályozná. Az alkalmazottak információkkal való ellátását semmiképp nem lenne szabad összekeverni a közvetlen nyomásgyakorlással, az 1%-os döntések erőszakos befolyásolásával. Az ilyen eljárás nemcsak az 1%-os törvény szellemével, célkitűzéseivel volna ellentétes. Hosszabb távon valószínűleg még magának a kedvezményezett szervezetnek is több erkölcsi kárt okozna, mint amennyi közvetlen anyagi előnnyel járhat.

A nonprofit vezetőkkel készített interjúkban többször is megfogalmazódik az a félelem, hogy a felajánlásokat gyűjtő kampányt az állampolgárok esetleg toladónak és erőszakosnak találják. Gyakran találkozunk olyan esetekkel is, amikor a morális aggályok bonyolult keveréket alkotnak a szemérmességgel, a lustasággal, valamint a kampány megszervezéséhez szükséges elképzelések és szakismeretek hiányával. A vezetők magatartásában kimutatható ambivalencia nyilvánvalóan összefügg a nonprofit szektor genezisével.

Mint a szektor legújabbkori történetének számos elemzője (Gádoros, 1992; Kuti, 1996 és 1998; Siegel és Yancey, 1992; Szalai, 1997; Széman, 1997 és 1998; Széman és Harsányi, 1999; Vajda, 1995a, 1995b és 1997a) kimutatta, a magyarországi nonprofit szervezetek jelentős részét gazdasági kényszerek és/vagy szakmai ambíciók hozták létre. Ebből következően vezetőik döntő többsége is olyan szakember, aki erős elkötelezettséget érez ugyan a szervezet szakmai céljai iránt, de kevés ismerettel rendelkezik azon a területen, amelyet nonprofit menedzsmentnek szoktunk nevezni. Ezek a vezetők valószínűleg kiváló tanárok, orvosok, szociális munkások, kutatók stb., de sokkal kevésbé valószínű, hogy az adománygyűjtésnek is kiváló szakértői lennének.

A támogatók meggyőzéséhez szükséges ismeretek hiányát csak részben magyarázza meg az a tény, hogy az egész magyar nonprofit szektor, s intézményeinek többsége is meglehetősen fiatal (az utóbbi tíz éven belül alakult), tehát vezetőinek és aktivistáinak számottevő része még semmilyen speciális képzésben nem vehetett részt. A magyarázat másik fele valószínűleg még fontosabb. A mai nonprofit vezetők jelentős hányada olyan tevékenységhez próbál támogatást szerezni, amelyet minden kétséget kizáróan közcélúnak és közhasznúnak tart, s úgy érzi, hogy annak voltaképpen költségvetési támogatást kellene élveznie.²⁷ Ilyen körülmények között nincs mit csodálkozni azon, hogy ezek a vezetők mélységesen igazságtalannak és némileg megalázónak érzik, hogy szervezetüknek „*koldulásból kell élnie*”. Ez a beállítódás nagyon komoly pszichológiai korlátot jelent, s akadályozza a támogatás-gyűjtés professzionalizálódását és hatékonyabbá válását. Csak ezzel tudjuk megmagyarázni, hogy számos, az adott terület legkiválóbb szakemberei által irányított nonprofit szervezet 1%-os kampányában sokszor nemcsak a szakértelem, de még a józan megfontolás nyomait sem lehet felfedezni.

Semmiképpen nem kívánunk itt teljes leltárt készíteni a gyakorlatban tapasztalható hibákról, de megkíséreljük legalább a lakossági adatgyűjtés és a nonprofit vezetőkkel készített interjúk ilyen irányú tanulságait összefoglalni.

²⁷ Az állami kórházak, iskolák, színházak, szociális otthonok működőképességének fenntartására létrehozott alapítványok esetében igazukat meglehetősen nehéz lenne elvitatni.

Az általunk érzékelt legfontosabb probléma az, hogy az 1%-os kampány ritkán épül bele egy jól átgondolt, árnyaltan és körültekintően megfogalmazott adománygyűjtési programba. Egyelőre nagyon kevés az olyan alapítványi és egyesületi vezető, mint egyik interjúalanyunk (egy nonprofit színház vezetője), aki megkísérelte megérteni az adófizetők 1%-os döntéseit meghatározó indítékokat, felmérte saját szervezete lehetőségeit, s olyan stratégiát próbált kialakítani, amely a színház céljaihoz és szervezeti jellemzőihez egyaránt jól illeszkedik. Sajnos igen gyakran ennek éppen az ellenkezője történik. A nonprofit menedzsereknek sokszor nincs világos, megalapozott képük arról, hogy milyen az általuk irányított szervezetek adománygyűjtési pozíciója, milyen lehetőségek állnak nyitva előttük, s felhívásaikkal a potenciális támogatók milyen csoportjait tudják elérni. Ebből az következik, hogy a támogatásszerzési erőfeszítések időnként teljesen improvizatívak, máskor téves feltevéseken, rossz helyzetmegítélésen alapulnak. Számos példáját láthatjuk annak, hogy egyes nonprofit szervezetek olyan körben próbálnak támogatókat gyűjteni, ahol igen kicsi az esélyük a sikerre (például országos napilapban hirdető helyi szervezetek), elmulasztják azokat a lehetőségeket, amelyek alaptevékenységük (például felnőttoktatás, kulturális rendezvények szervezése) folytán kézenfekvően nyitva állnak számukra, vagy éppen olyankor is az érzelmekre próbálnak hatni, amikor az általuk segített csoportok (például bűnelkövetők, alkoholisták, drogfüggésben szenvedők) iránt a lakosság csak mérsékelt részvétet érez, viszont az általuk kezelt társadalmi probléma eléggé súlyos ahhoz, hogy racionális érveléssel meg lehetne szerezni az ilyen problémákra érzékeny adófizetők támogatását.

Igen sokat lehetne javítani az 1%-os kampány során alkalmazott módszereken is. A felhasznált adománygyűjtési technikák és a szervezetek által készített írásos dokumentumok gyakran nagyfokú amatőrizmusra vallanak. Példaként talán elegendő két szélsőséges (de ritkának sajnos nem nevezhető) esetet említenünk. Több szervezetről is tudunk, amely napi kapcsolatban van potenciális támogatóival, s mégis beéri annyival, hogy egy hirdetőtáblára kitűzi az adószámát. Az 1%-os felajánlások megszerzése érdekében még annyival sem könnyíti meg a támogatók dolgát, hogy az adószámot legalább sokszorosított formában tenné hozzáférhetővé számukra. A másik végletet az a szervezet képviseli, amely - bár az általa végzett tevékenység a kívülállók számára igen kevésbé lehet vonzó - a támogatást kérő levelek százait küldi ki ismeretlen emberek lakáscímére, s őszinte keserűséggel fogadja, hogy levelei válasz nélkül maradnak.

De nemcsak a kapcsolatteremtés technikája, hanem az időzítése is nagyban hozzájárulhat az akció sikeréhez vagy sikertelenségéhez. Nem könnyű eldönteni, hogy a támogatást kérő üzenetet mikor érdemes eljuttatni az adófizetőkhez. Ha túl korán érkezik, akkor sokan már el is feledkeznek róla, mire az adóbevallásra sor kerülne. (Több interjúalanyunk is említette, hogy a kritikus időszakban sok olyan támogatójuk telefonált, aki menet közben elveszítette az adószámot.) Az is kockázatos azonban, ha az utolsó pillanatban mennek ki a felhívások, mert könnyen előfordulhat, hogy addigra a adófizetők már más kedvezményezett mellett döntöttek.

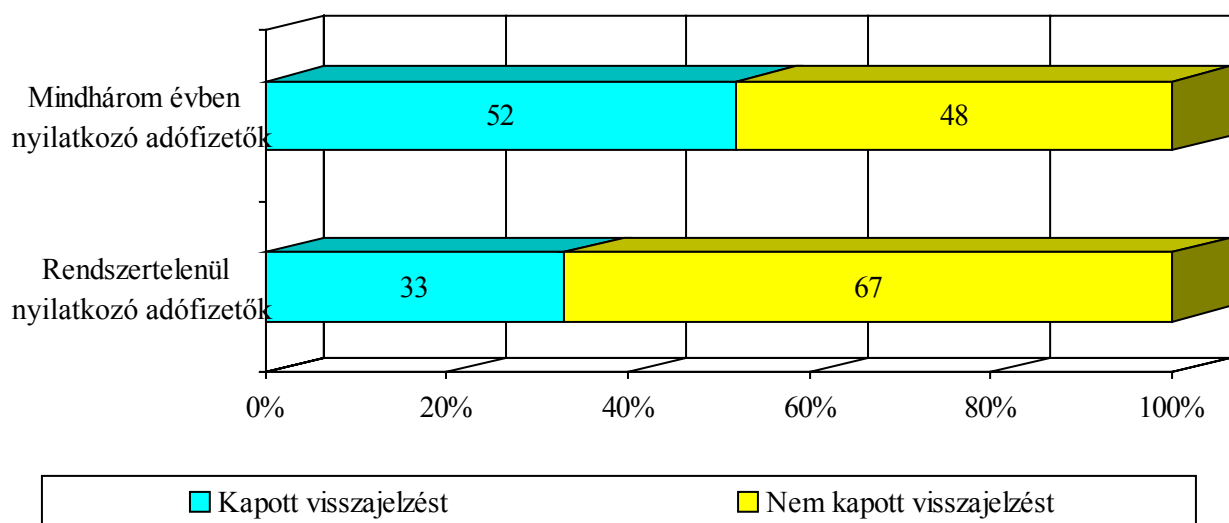
Szintén nagyon fontos kérdés, hogy mi legyen a hirdetések és a nyomtatott anyagok tartalma. A támogatást kérők néha érzékelhetően haboznak, hogy mit hangsúlyozzanak inkább, megbízhatóságukat és szervezeti kiválóságukat vagy inkább pénzügyi nehézségeiket és azt, hogy milyen égető szükségük van az 1%-os támogatásra. Önmagában mindkét üzenet lehet hatásos, hiszen - mint a korábbiakban már láttuk - az adófizetők egy része kész az állami támogatások megnyirbálása miatt nehéz helyzetbe került szervezetek megsegítésére, míg egy másik részük inkább a hatékonyságot és megbízhatóságot honorálja a felajánlásaival. Félő azonban, hogy ha a szervezet nem tudja eldönteni, milyen képet is akar magáról kialakítani, ha a szórólapon a két üzenet keveredik, akkor inkább kioltják, mint felerősítik egymás hatását.

A kutatásunk során szerzett tapasztalatok alapján úgy tűnik, hogy rendkívül kevés nonprofit szervezet van tisztában azzal a vonzerővel, amelyet a világosan megfogalmazott, konkrét célok gyakorolnak a támogatókra. Pedig a megfogható, földközeli programok (különösen ha egy pontosan körvonalazott közösség vagy rászorult csoport érdekében dolgozták ki őket) általában sokkal meggyőzőbbek az általános felhívásoknál. Az 1%-os kampány céljaira készített információs anyagok jelentős része kifejezetten lapos, unalmas és semmitmondó. A szervezetek egy része alig közöl magáról mást, mint hogy működik és várja a felajánlásokat. Kiválóan alkalmas ennek az attitűdnek az illusztrálására az az alapítványi szórólap, amely arra buzdítja az adófizetőket, hogy éljenek az 1%-os törvény kínálta lehetőséggel, s „*ne a feneketlen állami költségvetést támogassák forintjaikkal*”, de ugyanakkor mindössze annyit árul el, hogy a hozzá „*beérkezett támogatási összeg felhasználását a kuratórium határozza meg*”.

Ez a példa átvezet az 1%-os támogatások megszerzésével kapcsolatos problémák harmadik típusához. Mint a 8. ábrából és a II/20-21. táblából kiderül, a nonprofit szervezeteket mindhárom évben segítő adófizetőknek körülbelül a fele, a rendszertelenül nyilatkozóknak pedig mindössze a harmada kapott valamilyen visszajelzést az 1%-os támogatás felhasználásáról. A sajtó, rádió és televízió útján tájékoztatást kapó támogatók hányada 1997-ben 7,5, 1998-ban 8,3 százalék volt.

8. ábra

Az adófizetők megoszlása az előző évi 1%-os felajánlásuk felhasználásáról kapott információk szerint, 1998

Ezek a rendkívül szerény arányok már csak azért is megdöbbentőek, mert az 1%-os felajánlások kedvezményezettjeit a törvény kötelezi arra, hogy a számukra átutalt összeg felhasználásáról szóló összefoglalót nyilvánosságra kell hozniuk. Adataink alapján azt kell mondanunk, hogy a beszámolók megjelentetésére kár volt pénzt költeni, hiszen ezen az úton a visszajelzés gyakorlatilag nem jutott el az adófizetőkhöz. Ugyanakkor az információáramlás egyéb, jórészt informális csatornái jóval hatékonyabban működtek, különösen azoknak a nonprofit szervezeteknek az esetében, amelyek rendszeres kapcsolatban vannak potenciális támogatóikkal. Bár az 1%-os törvény értelmében a kedvezményezettek nem tudhatják meg, hogy kiktől kapták a felajánlott összegeket, tehát tényleges támogatóiknak nem mondhatnak köszönetet, azt azért megtehetik, hogy mindazokhoz eljuttatják a kapott összeg felhasználásáról szóló információkat és hálájuk kifejezését, akiket a kampány során személyre

szólóan megkerestek kérésükkel. A helyzete ilyenkor is azoknak a szervezeteknek a legkönnyebb, amelyek szoros kapcsolatokat tartanak fenn tagjaikkal és a szolgáltatásaikat igénybe vevőkkel. Jóval nagyobb költséget kell a támogatók tájékoztatása érdekében vállalniuk a kampányukat valamilyen tágabb közösségre alapozó nonprofitoknak. A legnagyobb nehézségekkel azoknak a szervezeteknek kell szembenéznük, amelyek a támogatók legszélesebb körére számítanak.

Bármennyire komplikált és költséges is, a köszönetnyilvánításnak és a kapott támogatás felhasználásáról szóló beszámolóknak mindenképpen el kellene jutniuk az adófizetőkhez, mert csak így van esély jóindulatuk és segítőszándékuk megőrzésére, s így válhat az 1%-os támogatás a nonprofit szervezetek hosszabb távon is megbízható bevételi forrásává. Ezt a feladatot egyelőre a potenciális kedvezményezettek egyik csoportjának sem sikerült teljesen megoldania. Adataink azt mutatják, hogy a visszajelzést kapó nyilatkozók aránya alacsonyabb azokénál, akik személyes kapcsolatban állnak a támogatott szervezettel, tehát az elemi információs kötelezettségeknek még azok a nonprofit szervezetek sem tesznek maradéktalanul eleget, amelyeknek ez a legkevesebb erőfeszítésébe kerülne.

A rendszeres visszajelzések hiánya - legalábbis részben - minden valószínűség szerint belejátszik abba, hogy az 1%-os felajánlások lehetőségét kihasználó adófizetők száma az elmúlt három év alatt csak igen mérsékelt ütemben nőtt.

Következtetések

Elméleti tanulságok

Az 1%-os felajánlások - a közgazdaságtan szempontjából - valahol a „köz” és a „magán” határán helyezkednek el. Forrásukat tekintve közpénzek, elosztásuk mechanizmusa viszont inkább a magánjótékonysággal rokonítja őket. Interpretálhatók az adományokhoz kötődő adókedvezmények szélsőséges eseteként, s mint ilyenről feltételezhető róluk, hogy a velük kapcsolatos adófizetői döntések motivációs háttere nem különbözik számottevően a valódi magánadományokétól. Elemzésük ezért adalékokkal szolgálhat ahhoz a végeérhetetlen vitához, amely a közgazdászok és szociológusok között folyik, akik az altruizmussal kapcsolatos legalapvetőbb kérdésekre szemmel láthatóan képtelenek mindkét fél számára elfogadható közös választ találni (Zamagni, 1995).

Ami az első megközelítést illeti, a közfelfogásban az 1%-os felajánlások - hiába kötődnek az adórendszerhez - nem jelennek meg adókedvezményként, sokkal inkább a civil szférának nyújtott új típusú állami támogatásként, így a „kincstári hatékonyság” kérdése²⁸ nemigen merül fel velük kapcsolatban. A szereplők többsége magától értetődőnek tekinti, hogy az 1%-os támogatás kedvezményezettjei vagy jótékonysági tevékenységet folytatnak, vagy olyan értékek megőrzésében és erősítésében, olyan társadalmi gyakorlat fenntartásában játszanak szerepet, mint például a szolidaritás, a segítőkészség és a társadalmi részvétel, tehát tevékenységük nyomán pozitív externáliák lépnek fel. „A jóléti közgazdaságtan tételeiből egyenesen következik, hogy az ilyen tevékenységeket hatékonysági megfontolásokból támogatni kell, ami azt jelenti, hogy az adományok adókedvezménye Pigou-féle támogatásként értelmezendő” (Clotfelter, 1993. 591. old.).

Több aggály merült fel az 1%-os felajánlások „kiszorítási hatásával”, vagyis azzal kapcsolatban, hogy bevezetésük nyomán esetleg csökkeni kezdenek az állami támogatás egyéb formái és a magánadományok. Mint a tanulmány előző fejezeteiben már utaltunk rá, ez

²⁸ Az a kérdés, hogy az adókedvezmény az állami költségvetés szempontjából hatékony-e; magyarul, hogy a miatta bekövetkező költségvetési bevételkiesést ellensúlyozzák-e a kedvezmény jóvoltából megnövekvő magánadományok.

- legalábbis szektorszinten - nem következett be. Optimista megközelítésben ebből akár azt a következtetést is levonhatjuk, amelyre Mohr és Guerra-Pearson (1996, 538. old.) egy egészen más típusú elemzés végeredményeként jutott: „Az állami támogatások nem 'szorítják ki' a magánjótékonyt, az állam és a nonprofit szektor együttműködését nem a zéró összegű játék logikája vezérli.” Ugyanakkor nem hallgathatjuk el, hogy az általunk meginterjúvolt nonprofit vezetők egy része az 1%-os felajánlásokkal összefüggésben a készpénzadományok csökkenéséről panaszkodott. Elképzelhető tehát, hogy a „kiszorítási hatás” szektorszinten nem jelentkezik ugyan, de egyes szervezetek számára problémákat okoz, különösen akkor, ha nincs elegendő energiájuk átfogó adománygyűjtési stratégia kidolgozásához és végrehajtásához.

Az 1%-os rendszer működésének tapasztalatai az adókedvezmények adományozói magatartásra gyakorolt hatásáról folyó vitához is szolgáltatnak bizonyos érveket. Ez a kérdés már régóta foglalkoztatja a politikai elemzőket. „Nem mintha azt hinnék, hogy az adók elsődlegesen fontos meghatározói az adományok alakulásának, hanem mert úgy gondolják, hogy az adópolitika egyike azoknak az eszközöknek, amelyek segítségével az adományozók viselkedését befolyásolni lehet” (Steinberg, 1990. 61. old.). Az első empirikus vizsgálatok (amelyeket Clotfelter foglalt össze 1985-ben) azt látszottak bizonyítani, hogy az adományozásnak viszonylag nagy az árrugalmassága. Mivel az adományozás „árát” (az adományozó által vállalt anyagi áldozatot) az adókedvezmények számottevően csökkentik, ezek a kutatási eredmények komoly érvnek számítottak a kedvezmények növelése mellett. A későbbiekben azonban az új adatbázisok és új módszerek felhasználásával végzett elemzések (amelyeket Steinberg foglalt össze 1990-ben) megkérdőjelezték a korábbi eredményeket, s azt jelezték, hogy az adományoknak csekély az árrugalmassága. Ebben a vitában az 1%-os felajánlásokkal kapcsolatos tapasztalatok inkább az utóbbi álláspontot látszanak erősíteni. Az adófizetők szempontjából ezeknek a felajánlásoknak az „ára” gyakorlatilag nulla, hiszen a nyilatkozat megtétele néhány percnyi időráfordításon és egy borítékon kívül semmibe sem kerül. Ha ennek ellenére azt találjuk, hogy az adófizetők jelentős része nem rendelkezik adója 1%-áról, akkor azt kell gondolnunk, hogy az „árnak” lehet ugyan befolyása az adományozók magatartására, de ez a hatás eléggé korlátozott, vagyis az árrugalmasság csekély.

Hasonló módon ellentmondani látszanak az 1%-os tapasztalatok egy másik közkeletű feltevésnek is. Ennek értelmében sok ember számára lehet (akár a személyes haszonfüggvényt is befolyásoló) komoly értéke embertársai jólétének, a tiszta környezetnek, a korszakalkotó művészeti teljesítményeknek vagy a kivételes tudományos eredményeknek, s „az adományozás mégis alacsony szinten maradhat a 'potyautas probléma' miatt” (Rose-Ackerman, 1997. 121. old.). Az 1%-os felajánlások lassú bővülése, a rendelkezési jogukkal nem élő adófizetők viszonylag nagy száma nyilvánvalóan nem magyarázható a potyautas problémával. Ebből arra következtethetünk, hogy Halfpennynek (1999. 213. old.) valószínűleg igaza van, amikor az adományozás közgazdasági és szociológiai elméleteit bírálva rámutat, hogy párhuzamos, alternatív és kvalitatív megközelítésekre lenne szükség, amelyek „a társadalmi akció és interakció természetének, a társadalmi lét magyarázatának az eddigiektől alapjaiban különböző koncepcióját” testesítenék meg.

Az 1%-os rendszer első három évének tanulságai arra utalnak, hogy az olyan tényezők, mint a „kapcsolati kötelezettség”, az „eseményelkötelezettség” (Sen, 1999), vagy a „valahová tartozás szükséglete” (Scitovsky, 1990) legalább olyan fontos elemei a jótékonyt magatartás magyarázatának, mint a haszonfüggvények vagy az altruista megfontolások. Más megfogalmazásban, az 1%-os rendelkezés jogának gyakorlása (csakúgy, mint a „valódi” filantropia) „nem egyszerűen erkölcsi tőke és nagylelkűség kérdése, hanem sokkal inkább a társadalmi csábítások és kötelezettségek hálózatában megtestesülő kapcsolati tőkéé” (Schervish és Havens, 1997. 257. old.).

Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy itt nem egyszerűen a kutatók közötti akadémikus vitáról van szó. A különböző szerzők által kifejtett érvek és ellenérvek, valamint a különböző felmérések egymásnak ellentmondó eredményei nagyon is fontos tanulságokkal szolgálnak mind a politikai döntéshozók, mind a nonprofit szektor stratégiában gondolkodó szereplői számára.

Gyakorlati tanulságok

Mint láttuk, az 1%-os felajánlások számos nonprofit szervezet számára jelentenek fontos bevételeket, s még több civil szerveződés számára nem kevésbé fontos legitimációs forrást. Ez a támogatás ugyanis pontosan „jelzi valamely szervezet sikeres működését: a támogatók megnyerése szellemi ráfordítás, érdekérvényesítő képesség és a szervezet működőképességét befolyásoló sok más tényező eredménye lehet, talán még inkább tekinthető sikermutatónak, mint az alaptevékenység bevételeinek növelése vagy a vállalkozói potenciál működtetése” (Vajda, 1999. 631. old.). Valószínűleg ezzel magyarázható, hogy az adófizetők támogatásának megnyerése számos nonprofit szervezet számára kulcskérdéssé vált. Sokan közülük nagyon komoly erőfeszítéseket, mások egyelőre még csak néhány ügyetlen lépést tettek a siker érdekében, s viszonylag kevesen jutottak el arra a szintre, hogy felmérjék az adófizetői magatartás tényleges motívumait, a támogatási döntések háttérében rejlő megfontolásokat. Csak néhány rendkívül tehetséges és elhivatott nonprofit vezető látszik megérteni, hogy „az adományozói magatartás olyan, mint egy folyamatosan szélesedő spirál. Kiindulási pontját a társadalmi kötelékek alkotják, ezek indítják el az egyént a filantrópia felé. Az első tapasztalatok aztán formálni kezdik a segítségnyújtásban részt vevőket, olyan attitűdöket alakítanak ki bennük, amelyek további részvételre ösztönöznek. A nonprofit szervezetek vezetői számára ebből a modelltől az a gyakorlati következtetés adódik, hogy a jótékonyág kibontakoztatásához pozitív megerősítésekre, az emberi kapcsolatok gondos ápolására van szükség” (Sokolowski, 1996, 275. old.).

Ezen a ponton be kell ismernünk, hogy mi, kutatók is tehattünk volna többet a gyakorlatban dolgozó szakemberek munkájának segítése és tudományos megalapozása érdekében. A kilencvenes évek elején elvégeztük ugyan a lakossági adományozás és önkéntes munka empirikus elemzését²⁹, de követő vizsgálatokra már nem került sor, s a jótékonyági magatartásra vonatkozó külföldi kutatások eredményei sem váltak közismertté. A Nonprofit Információs és Oktatási Központ és néhány más, a nonprofit vezetők képzésével foglalkozó szervezet adott ki az adományszerzéssel foglalkozó kézikönyveket, de a tudományos igényű kutatási programok eredményeit összefoglaló tanulmányok nem jelentek meg magyar fordításban, mi több, még rövid, vázlatos ismertetéseket sem közöltünk róluk. Így aztán nem csoda, hogy megállapításaik (például az amerikai önkéntes segítők intenzív részvétele az ottani nonprofit szervezetek adománygyűjtő tevékenységében - Hodgkinson és szerzőtársai, 1992; vagy az adományozás francia és ír kutatók által feltárt motivációja - Archambault, 1991; Ruddle és Mulvihill, 1995 stb.) nem jutottak el a gyakorlati szakemberekhez, s nem épülhettek be a gondolkodásukba. A felelősség e tekintetben egyértelműen a kutatóké, nekik kellene biztosítaniuk, hogy a nonprofit szervezetek vezetői és aktivistái hozzáférjenek azokhoz a tudományos eredményekhez, amelyek alkotó alkalmazása sikeresebbé teheti a munkájukat.

²⁹ A vizsgálatot az ASPEN Institute Nonprofit Sector Research Fund, a Charities Aid Foundation, a Fondation de France, az OTKA (T 014564) és a Rockefeller Brothers Fund támogatásával a Nonprofit Kutatócsoport Egyesület végezte.

Lényegében analóg módon, a kormánynak is megvan a maga felelőssége, hiszen „az érvényes törvények és egyéb jogszabályok befolyásolják a nonprofit szektor szerkezetét és teljesítőképességét, mely utóbbiak viszont komoly hatást gyakorolnak a lakossági támogatások alakulására” (Clotfelter, 1985. 13. old.). Minden kormányzati intézkedés, amely elősegíti és bátorítja a nonprofit szervezetek szakmai fejlődését, automatikusan hozzájárul az 1%-os kampányok szakmai színvonalának emelkedéséhez is.

A siker kulcsa mindazonáltal a nonprofit szervezetek vezetőinek kezében van. Az 1%-os felajánlásokban tapasztalt 1997-es áttörés még aligha volt az ő érdemük, sokkal inkább az állampolgároké, akik elemi erővel juttatták kifejezésre, hogy részt kívánnak venni a közpénzek elosztásában. Az a tény, hogy az adójuk 1%-ának felhasználásáról rendelkező adófizetők száma azóta alig-alig nőtt, azt látszik bizonyítani, hogy a nonprofit szervezetek egyelőre csak a legegyszerűbb, leginkább magától értetődő lépéseket tették meg a felajánlások megszerzése érdekében. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy hatalmas „piac” áll nyitva mindazon szervezetek előtt, amelyek képesek is, hajlandók is megkeresni a potenciális támogatókat, s új, az eddigieknél hatékonyabb és kifinomultabb módszerekkel megszerezni a jóindulatukat. A sikerhez nyilvánvalóan a korábbinál sokkal tudatosabb, átgondoltabb erőfeszítésekre és növekvő profeszszionalizmusra van szükség. A feladatok között egyaránt szerepel a klasszikus és új adománygyűjtési technikák elsajátítása, valamint az állampolgárokkal kialakított kapcsolatok elmélyítése és gazdagítása is. Hosszabb távon ezeknek feladatoknak a megoldásán nemcsak az 1%-os rendszer hatékonyabb működtetése múlik, hanem a magyar nonprofit szektor fejlődése, az állampolgári részvétel intenzívebbé válása és a civil társadalom erősödése is.

I. függelék: Módszertan

A tanulmányban elemzett empirikus adatok legfontosabb forrása egy reprezentatív lakossági adatgyűjtés volt, melynek során a személyi jövedelemadó civil szervezeteknek felajánlható 1%-ával kapcsolatos véleményeket és tényleges állampolgári magatartást próbáltuk feltérképezni. Kérdőívünkkel azokhoz az „omnibusz-felvételekhez” csatlakoztunk, amelyeket a Szonda Ipsos Média-, Vélemény- és Piackutató Intézet 1999 áprilisában, májusában és júniusában bonyolított le.

Az omnibusz-felvételek során a Szonda kérdezőbiztosai a lakásukon keresik fel az 1000 fős véletlen mintába bekerült felnőtt (18 éves és idősebb) magánszemélyeket. Válaszmegtagadás esetén a kieső interjúalanyokat a tartalék minta segítségével pótolják. Az 1%-os felajánlásokra vonatkozó kérdéseinket az áprilisi felvétel során valamennyi megkérdezettnek feltették, a következő két alkalommal azonban már csak az adófizetőknek. A személyes adatok bizalmas kezeléséről és a kapott válaszok egyedi azonosítást kizáró felhasználásáról a kérdezőbiztosok minden esetben biztosították a megkérdezetteket.

Az általunk használt kérdőív legfontosabb blokkjai a következők voltak:

- Az 1%-os törvénnyel kapcsolatos tájékozottság és vélemények. Az esetleges elutasítás okai. Az állampolgárok elképzelései az adófizetők 1%-os döntéseinek motivációs hátteréről.
- Az adófizetők 1997-ben és 1998-ban hozott tényleges döntései. Visszajelzések az 1%-os támogatás felhasználásáról.
- Az 1999-ben hozott támogatási döntések és indítékaik. Az 1%-os felajánlás gyakorlati nehézségei. A lehetséges kedvezményezettekre vonatkozó információk forrásai.
- A nonprofit szervezetekkel kialakított egyéb kapcsolatok: egyesületi tagság, természetbeni és pénzbeni adományok, önkéntes munka, kapott támogatások.
- A válaszadók gazdasági, társadalmi és demográfiai jellemzői: iskolázottság, társadalmi státusz, foglalkozás, munkahely, jövedelem, életkor, nem stb. (Ez a blokk minden omnibusz-felvételnek szerves része.)

A beérkezett adatok pontosságát és belső konzisztenciáját, valamint a számítógépes rögzítés minőségét olyan kutatók végezték, akiknek nagy gyakorlatuk van az empirikus adatok kezelésében. A nyitott kérdésekre kapott válaszok kódolására részletes tartalmi elemzés után került sor. A mintából nyert adatokat a népesség társadalmi-demográfiai szerkezetét leíró statisztikai mutatók segítségével teljeskörűsítettük.

II. függelék: Táblázatok

II/1. tábla

Az 1%-os felajánlások rendszerével kapcsolatos tájékozottság a megkérdezettek és a teljes felnőtt lakosság körében

Az 1%-os rendszer ismertsége	Megkérdezettek száma	Felszorozott adatok	
		Szám	%
Hallott róla	1 753	7 453 674	93,7
Nem hallott róla	86	498 926	6,3
<i>Összesen</i>	<i>1 839</i>	<i>7 952 600</i>	<i>10,0</i>

II/2. tábla

Az 1%-os felajánlások rendszerével kapcsolatos tájékozottság adófizetői státus szerint

%

Az 1%-os rendszer ismertsége	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Hallott róla	97,9	88,2	93,7
Nem hallott róla	2,1	11,8	6,3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

II/3. tábla

Információk az egyházak számára felajánlható 1%-ról adófizetői státus szerint

%

Tájékozottsági szint	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Csak az egyházi 1%-ról tud	2,5	3,4	2,9
Csak a világi alternatíváról tud	0,6	0,8	0,7
Mindkét lehetőségéről tud	81,5	69,2	76,2
Egyik lehetőségéről sem tud	15,4	26,6	20,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

II/4. tábla

A személyi jövedelemadó civil szervezetek számára felajánlható 1%-áról alkotott vélemények adófizetői státus szerint

%

Vélemény	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Egyetért	90,2	80,2	85,9
Nem ért egyet	9,6	14,2	11,6
Nincs kialakult véleménye	0,2	5,6	2,5
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

II/5. tábla

*A személyi jövedelemadó egyházak számára felajánlható
1%-áról alkotott vélemények adófizetői státus szerint*

%

Vélemény	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Egyetért	60,4	63,7	61,8
Nem ért egyet	38,9	30,7	35,4
Nincs kialakult véleménye	0,7	5,6	2,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

II/6. tábla

*A második 1% állami pénzalap javára történő felajánlásának
lehetőségéről alkotott vélemények adófizetői státus szerint*

%

Vélemény	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Egyetért	37,3	30,2	34,6
Nem ért egyet	62,7	69,8	65,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* A kérdést csak azoknak tettük fel, akik nem értettek egyet a második 1% egyházak javára történő felajánlásával.

II/7. tábla

*A második 1% gyermekeket és fiatalokat segítő állami pénzalap javára történő
felajánlásának lehetőségéről alkotott vélemények adófizetői státus szerint*

%

Vélemény	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Egyetért	82,4	81,8	82,2
Nem ért egyet	17,6	18,2	17,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* A kérdést csak azoknak tettük fel, akik nem értettek egyet a második 1% egyházak javára történő felajánlásával.

II/8. tábla

*A második 1% millenniumi pénzalap javára történő felajánlásának
lehetőségéről alkotott vélemények adófizetői státus szerint*

%

Vélemény	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Egyetért	19,8	14,6	17,9
Nem ért egyet	80,2	85,4	82,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* A kérdést csak azoknak tettük fel, akik nem értettek egyet a második 1% egyházak javára történő felajánlásával.

II/9. tábla

Lakossági feltevések az 1%-os felajánlások mögött rejlő megfontolásokról*

Szándékok, megfontolások	Említések az összes említés százalékában		
	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Gyermekek támogatása			
Beteg gyerekek	3,6	4,2	3,8
Gyerekek általában	4,8	3,6	4,3
Fiatalok	1,6	1,0	1,4
Árvák, állami gondozottak	0,4	0,9	0,6
Rászorulóok segítése			
Betegek	6,9	5,7	6,4
Rászorulóok általában	9,9	11,8	10,7
A rászorulóok speciális csoportjai	1,4	1,9	1,5
Természeti katasztrófák áldozatai	1,4	4,9	2,9
Idősek	0,9	1,8	1,3
Konkrét tevékenységi terület támogatása			
Egészségügy	7,5	7,3	7,4
Szociális szolgáltatások	5,8	8,8	6,9
Oktatás	5,3	3,5	4,6
Egyéb területek	4,4	2,5	3,7
Speciális intézménytípusok támogatása			
Állami intézmények	3,1	4,1	3,5
Alapítványok	1,5	3,0	2,1
Egyesületek	0,4	1,2	0,8
Konkrét szervezetek	0,8	0,8	0,8
Társadalmi és gazdasági problémák kezelése			
Társadalmi problémák enyhítése	2,1	2,3	2,2
Elégtelen állami támogatás	2,3	2,0	2,2
A szolgáltatások színvonalának emelése	0,8	0,6	0,7
A konkrét szervezet rászorultsága	1,2	1,2	1,2
Értékek védelme, szolidaritás kifejezése			
Szolidaritás	5,5	8,9	7,0
Közhasznú tevékenység támogatása	8,1	4,6	6,6
Emberi, kulturális stb. értékek védelme	3,6	2,0	3,0
Politikai értékek, állampolgári részvétel	1,8	0,6	1,3
Személyes érdekek vagy érintettség			
Egyéni vagy családi érdekek	3,1	2,0	2,6
Személyes kapcsolatok	2,6	1,5	2,2
Egyéb személyes érintettség	3,2	1,5	2,4
A támogatott szervezet kiválósága			
Átlátható gazdálkodás	2,0	1,2	1,7
Megbízhatóság	3,2	3,1	3,1
Szervezeti erények	0,8	1,5	1,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* Az 1%-os felajánlás lehetőségét helyeslő megkérdezettektől kapott válaszok alapján.

II/10. tábla

Az elutasítás indokai az 1%-os felajánlás lehetőségét ellenzők körében*

Indok	Említések az összes említés százalékában		
	Adófizetők	Nem adófizetők	Összesen
Etikai problémák, a potenciális kedvezményezettek megbízhatatlansága			
Visszaélések általában	12,0	19,7	15,2
Az alapítványok rossz híre	12,2	8,2	10,5
Személyes rossz tapasztalat	1,0	1,6	1,3
Nem ellenőrizhető a címzettek gazdálkodása	19,8	17,7	18,9
A folyamatok átláthatatlansága, bonyolultsága, magas költségei			
A folyamatok átláthatatlansága	12,8	9,8	11,6
Nem lehet tudni, eljut-e a pénz a címzethez	23,7	17,6	21,1
Túl sokba kerül a rendszer működtetése	2,3	1,7	2,0
A célok megkérdőjelezése, az állami felelősség átvállalásának elutasítása			
Inkább másra kellene fordítani az összeget	1,1	11,5	5,5
Oldja meg a problémákat az állam	5,9	4,0	5,1
Ne szaporítsák az állampolgárok gondjait	9,2	8,2	8,8
Összesen	100,0	100,0	100,0

* Az 1%-os felajánlás lehetőségét elutasító megkérdezettektől kapott válaszok alapján.

II/11. tábla

Az érvényes rendelkező nyilatkozatok száma kedvezményezettek szerint

Ezer

Kedvezményezettek	1997	1998	1999
Nonprofit szervezetek	956	1 122	1 097
Az 1%-os törvényben felsorolt állami intézmények és alapok	21	22	20
Egyházak, egyházi intézmények és az alternatív állami alap	15	548	505

Forrás: APEH adatok

II/12. tábla

A folyósított 1%-os támogatások kedvezményezettek szerint

Millió Ft

Kedvezményezettek	1997	1998	1999
Nonprofit szervezetek	1 856	2 381	2 860
Az 1%-os törvényben felsorolt állami intézmények és alapok	43	50	55
Egyházak, egyházi intézmények és az alternatív állami alap	22	1 214	1 411

Forrás: APEH adatok

II/13. tábla

A nonprofit szektor bevételei bevételi források szerint, 1997

Bevételi forrás	Bevétel millió Ft	Az összbevétel százalékában
Központi állami támogatás	50 027,1	17,6
ebből: 1%-os bevétel	1 770,1	0,6
Önkormányzati támogatás	13 302,2	4,7
<i>Állami támogatás</i>	<i>63 329,3</i>	<i>22,3</i>
Vállalati támogatás	19 680,2	6,9
Lakossági támogatás	6 568,8	2,3
Külföldi támogatás	16 299,5	5,7
Támogatás nonprofit szervezetektől	9 393,8	3,3
<i>Magántámogatások</i>	<i>51 942,3</i>	<i>18,2</i>
Tagdíjak magánszemélyektől	8 238,6	2,9
Tagdíjak jogi személyektől	13 808,3	4,9
Alaptevékenység ár- és díjbevételei	73 443,2	25,8
<i>Alaptevékenységből származó bevételek</i>	<i>95 490,1</i>	<i>33,6</i>
Kamat- és hozambevételek	23 043,9	8,1
Vállalkozási bevételek	46 878,2	16,5
<i>Gazdálkodási bevételek</i>	<i>69 922,1</i>	<i>24,6</i>
Egyéb	3 678,4	1,3
Összesen	284 362,2	100,0

Forrás: Bocz és szerzőtársai (1999)

II/14. tábla

A nonprofit szektor 1%-os felajánlásokból és egyéb központi állami támogatásból származó bevétele a kedvezményezett szervezet nagysága szerint, 1997

%

<i>A kedvezményezett szervezet mérete</i>	<i>1%-os támogatás</i>	<i>Egyéb központi állami támogatás</i>
<i>Kis szervezetek</i>	<i>15,9</i>	<i>0,5</i>
<i>Közepes méretű szervezetek</i>	<i>50,1</i>	<i>4,2</i>
<i>Nagy szervezetek</i>	<i>34,0</i>	<i>95,3</i>
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Bocz és szerzőtársai (1999)

II/15. tábla

A nonprofit szektor 1%-os felajánlásokból és egyéb központi állami támogatásból származó bevétele a kedvezményezett szervezet székhelye szerint, 1997

%

<i>Településtípus</i>	<i>1%-os támogatás</i>	<i>Egyéb központi állami támogatás</i>
<i>Főváros</i>	<i>40,8</i>	<i>73,3</i>
<i>Megyeszékhely</i>	<i>30,7</i>	<i>14,2</i>
<i>Többi város</i>	<i>20,4</i>	<i>9,4</i>
<i>Község</i>	<i>8,1</i>	<i>3,1</i>
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Bocz és szerzőtársai (1999)

II/16. tábla

Az 1%-os felajánlások számának megoszlása a kedvezményezett szervezet tevékenységi területe szerint

%

<i>Tevékenység</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>
<i>Oktatás</i>	<i>37,6</i>	<i>36,8</i>	<i>36,1</i>
<i>Egészségügy</i>	<i>21,8</i>	<i>22,8</i>	<i>24,5</i>
<i>Szociális ellátás</i>	<i>18,1</i>	<i>15,8</i>	<i>19,2</i>
<i>Kultúra, tudomány, vallás</i>	<i>12,4</i>	<i>12,9</i>	<i>7,3</i>
<i>Egyéb</i>	<i>10,1</i>	<i>11,7</i>	<i>12,9</i>
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

II/17. tábla

**A felnőtt népesség összetétele adófizetői státus és
1%-os felajánlások szerint 1997 és 1999 között**

Adófizetői státus és 1%-os felajánlások	A felnőtt népesség	Az adófizetők
	százalékos megoszlása	
Egyik évben sem fizetett személyi jövedelemadót	42,9	-
Fizetett adót, de az 1%-ról nem rendelkezett	23,3	40,8
Egyszer töltött ki rendelkező nyilatkozatot	8,3	14,5
Kétszer töltött ki rendelkező nyilatkozatot	8,0	14,1
Mindhárom évben töltött ki rendelkező nyilatkozatot	17,5	30,6
Összesen	100,0	100,0

II/18. tábla

Az 1%-os döntések motivációja

A döntés indoka	A személyi jövedelemadó 1%-áról		Összes
	egyszer vagy kétszer	háromszor	
nyilatkozó adófizetők által említett indokok az összes említés százalékában			
A kedvezményezett szolgáltatásainak igénybevétele			
Az adófizető gyereke kap szolgáltatást	14,6	21,5	19,5
Maga az adófizető kap szolgáltatást	1,3	2,7	2,3
Rokon, barát kap szolgáltatást	0,4	2,1	1,6
Személyes kapcsolat, a kedvezményezett munkahelyhez, szakmához kötődik	9,1	11,1	10,6
lakóhelyhez kötődik	5,6	4,0	4,4
hobbyhoz, meggyőzéshez kötődik	2,3	2,6	2,5
Érzelmi okok, értékválasztás, szolidaritás			
Hála vagy nosztalgia	1,3	2,7	2,3
Személyes érintettség alapján részvét	6,0	2,9	3,7
Szolidaritás konkrét rászoruló csoporttal	6,7	7,7	7,4
Jótekonyság	3,9	4,0	4,0
Elvek, értékek iránti elkötelezettség	4,5	3,7	4,0
Racionális indokok, konkrét célokkal való azonosulás			
Konkrét program, tevékenység támogatása	5,2	4,5	4,7
Azonosulás a támogatott céljaival	17,8	12,9	14,3
Az állami támogatás elégtelensége	9,1	5,5	6,5
A támogatott szervezet rászorultsága vagy kiválósága			
A támogatott rászorultsága	6,9	6,0	6,2
A támogatott szervezeti kiválósága	0,9	3,5	2,8
Rögtönzött vagy átengedett döntés	4,4	2,6	3,2
Összesen	100,0	100,0	100,0

II/19. tábla

Az adófizetők megoszlása 1%-os felajánlásaik kedvezményezettjének típusa szerint

%

A kedvezményezett típusa	A személyi jövedelemadó 1%-áról		Összes
	egyszer vagy kétszer	háromszor	
	nyilatkozó adófizetők összetétele		
<i>Személyesen ismert szervezet, amely az adófizető családjának nyújt szolgáltatást</i>	22,2	24,7	23,9
<i>az adófizető munkahelyéhez kapcsolódik</i>	11,1	10,0	10,4
<i>más formában is kap támogatást az adófizetőtől</i>	4,8	7,6	6,8
<i>Rokonok és barátok közvetítésével megismert szervezet</i>	13,9	17,1	16,2
<i>Csak hírből ismert szervezet, amely az adófizető által fontosnak tartott tevékenységet folytat</i>	36,7	32,1	33,4
<i>a jövőben esetleg igénybe vehető szolgáltatásokat nyújt</i>	5,8	4,0	4,5
<i>Rögtönzött vagy átengedett döntés</i>	5,5	4,5	4,8
<i>Összesen I</i>	100,0	100,0	100,0

II/20. tábla

Visszajelzések az 1%-os támogatások felhasználásáról 1997-ben
Az adott forrásból információhoz jutó adófizetők aránya

%

Visszajelzések a civil szervezeteket 1%-os felajánlásaikkal támogató adófizetőknek	A személyi jövedelemadó 1%-áról		Összes
	egyszer vagy kétszer	háromszor	
	nyilatkozó adófizetők		
<i>Semmilyen visszajelzést nem kapott</i>	66,3	50,9	55,8
<i>Közvetlenül a kedvezményezettől kapott információt</i>	22,1	36,0	31,6
<i>A média közvetítésével kapott információt</i>	5,0	8,7	7,5
<i>Egyéb forrásból kapott információt</i>	8,0	8,8	8,5

II/21. tábla

Visszajelzések az 1%-os támogatások felhasználásáról 1998-ban
Az adott forrásból információhoz jutó adófizetők aránya

%

Visszajelzések a civil szervezeteket 1%-os felajánlásaikkal támogató adófizetőknek	A személyi jövedelemadó 1%-áról		Összes
	egyszer vagy kétszer	háromszor	
	nyilatkozó adófizetők		
Semmilyen visszajelzést nem kapott	67,4	48,5	55,0
Közvetlenül a kedvezményezettől kapott információt	20,4	37,5	31,6
A média közvetítésével kapott információt	6,8	9,1	8,3
Egyéb forrásból kapott információt	7,5	9,4	8,8

BIRO LAJOS - GERENCSÉR BALÁZS
AZ 1%-OS TÖRVÉNY VÉGREHAJTÁSÁVAL ÉS
MEGÍTÉLÉSÉVEL KAPCSOLATOS VÉLEMÉNYEK
A CIVIL SZERVEZETEK KÖRÉBEN

2000. január

Bevezetés

A Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány, amely nonprofit szervezetek segítségét tűzte ki céljául, egy programot dolgozott ki a törvény működésének elősegítésére. Ennek legfontosabb része az adóbevallási időszakban (január 4.- március 25.) működtetett „Adjunk egy részt a civileknek!” kampány, amely azt a célt szolgálja, hogy minél több és minél pontosabb nyilatkozat szülessen. A szolgáltatás elnyerte az adózók és a nonprofit szervezetek tetszését is. Jele ennek az adatbázisban szereplő mintegy 4000 szervezet és a napi 200-400 telefonhívás is.

A Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány 1999. június 14-22-e között rövid kérdőívvel kereste meg az adatbázisában szereplő szervezeteket, hogy információkat gyűjtsön körükben az 1%-os törvény eredményeiről, a törvény végrehajtásának körülményeiről, s magáról a törvényről. A civil szervezetek és a NIOK közötti jó kapcsolatnak köszönhetően a meglehetősen rövid válaszadási idő ellenére is több mint 600 szervezet juttatta vissza a kérdőívet.

1999 augusztusa és októbere között 22 szervezet körében interjúk is készültek, hogy a nagyobb mintán végzett felmérést a szervezetek telephelyén lefolytatott több órás beszélgetések tovább finomítsák. Az interjúk is elsősorban a CXXVI. törvény első tapasztalataira kérdeztek rá, de szó volt az adománygyűjtés általános megoldásairól és a szervezet mindennapos működéséről is.

A tanulmányban - ahol erre lehetőségünk volt - az országos összehasonlíthatóság érdekében feltüntettük az APEH, valamint a KSH - 1998. nyarán végzett, az 1997-es évre vonatkozó vizsgálatának a nonprofit szervezetekről információt nyújtó - adatait.

A civil szervezetek

A Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány felhívást tett közzé a nonprofit szervezetek körében, hogy szolgáltatásokkal segíti őket a 1% begyűjtésében. A felhívásra több mint 2700 civil szerveződéssel jelentkezett. Ezen szervezetek alkották a minta nagyobbik részét. A NIOK ezen kívül sajtófigyelést rendelt, amelynek eredményeként további mintegy 1300 nonprofit szervezetről derült ki, hogy tevékenyen részt vesz az 1%-os felajánlások begyűjtésében. Ezek alkották a minta kisebbik hányadát. A két forrásból összesen 4000 szervezetnek juttatta el a NIOK a kérdőívet.

A visszaküldött és feldolgozott kérdőívek³⁰ száma: 622. A mintavételi eljárás nem teszi lehetővé, hogy a kérdőívekből kapott válaszokról azt állítsuk, hogy teljes mértékben - a statisztikai hibahatáron belül - tükrözik a civil szervezetek véleményét az 1%-os felajánlásokkal kapcsolatban. A vizsgálat célja azonban nem is ez volt. „Gyorsjelentésként” kívánt szolgálni mind a civil szervezetek, mind az 1%-os törvény kapcsán érintett egyéb intézmények számára.

³⁰ Tizenöt kérdésből álló önkitöltős kérdőív.

A válaszoló szervezetek néhány jellemzője

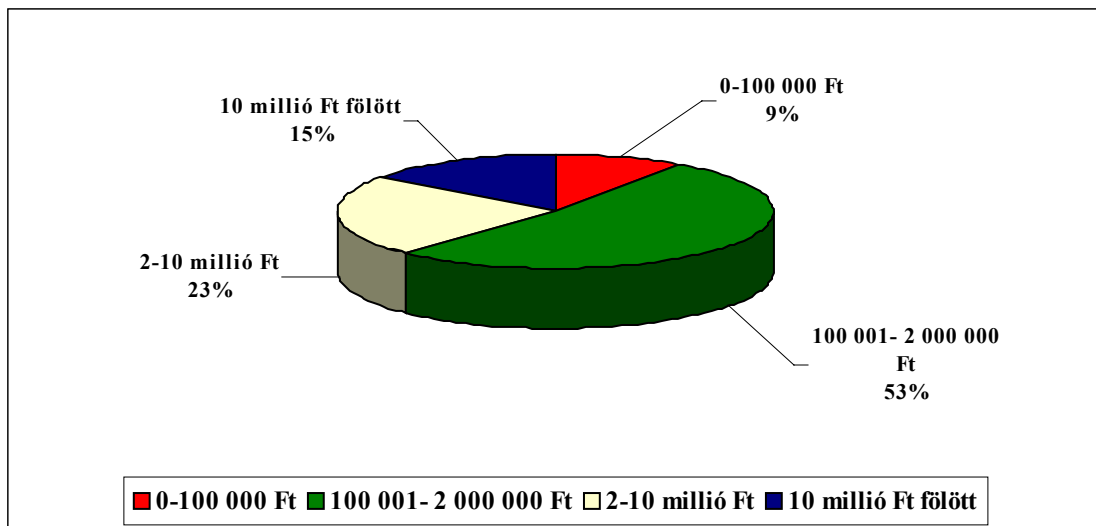
A válaszoló civil szervezetek döntő többségének valamely magyarországi város a székhelye, a falvakból csak 13%-os arányban érkeztek válaszok. A budapesti székhellyel rendelkező szervezetek aránya 34%. Az országos összehasonlításból kitetszik, hogy a visszaküldők között alulreprezentáltak a községi nonprofit szerveződések.

A válaszolók nagy többsége (70%) nem közölte, hogy hány fizetett alkalmazott segítségével végzi tevékenységét. A fennmaradó 30%-on belül a nagyon kicsi, illetve a kisméretű szervezetek vannak többségben: a szervezetek több mint fele legfeljebb három alkalmazottat foglalkoztat. (A KSH 1997-re vonatkozó adatai szerint a nonprofit szektor összesen 52 825 főt foglalkoztatott teljes munkaidőben.) Az interjúk során sok esetben azt tapasztaltuk, hogy egy anyaintézmény megléte esetén az alkalmazotti létszám alig tükrözi a ténylegest. Sok állami alkalmazott dolgozik a szektorban és ugyanakkor a nonprofit szektor alkalmazottja, munkaidejének jó részében az állami intézmény ügyeiben vesz részt.

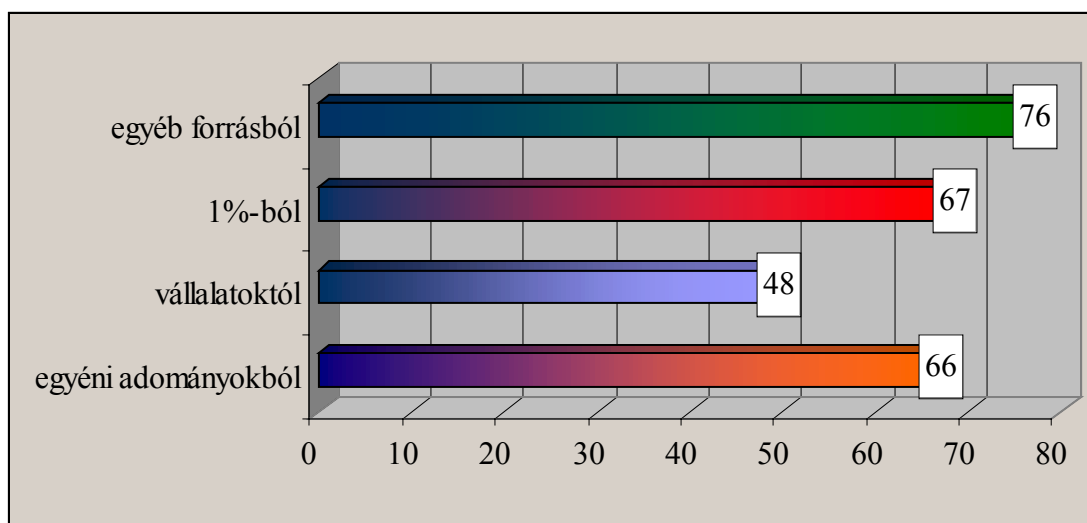
A válaszolók háromnegyede végez közhasznú vagy kiemelten közhasznú tevékenységet. Ez jóval meghaladja az országos átlagot, de ne feledjük el, hogy a mintában szereplő szervezetek az átlagnál nagyobb aktivitást mutattak az 1%-os törvény irányába is. (A KSH 1998-ra vonatkozó adatai szerint a nonprofit szervezeteken belül a kiemelten közhasznú, illetve az ezen státuszt kérelmező szervezetek aránya 5%, a közhasznú, illetve az ezen státuszt kérelmező szervezetek aránya 30%, míg a nem közhasznú szervezetek aránya 65%.)

1.ábra

A szervezetek éves költségvetése 1998-ban

2.ábra
„Bevétel származik”

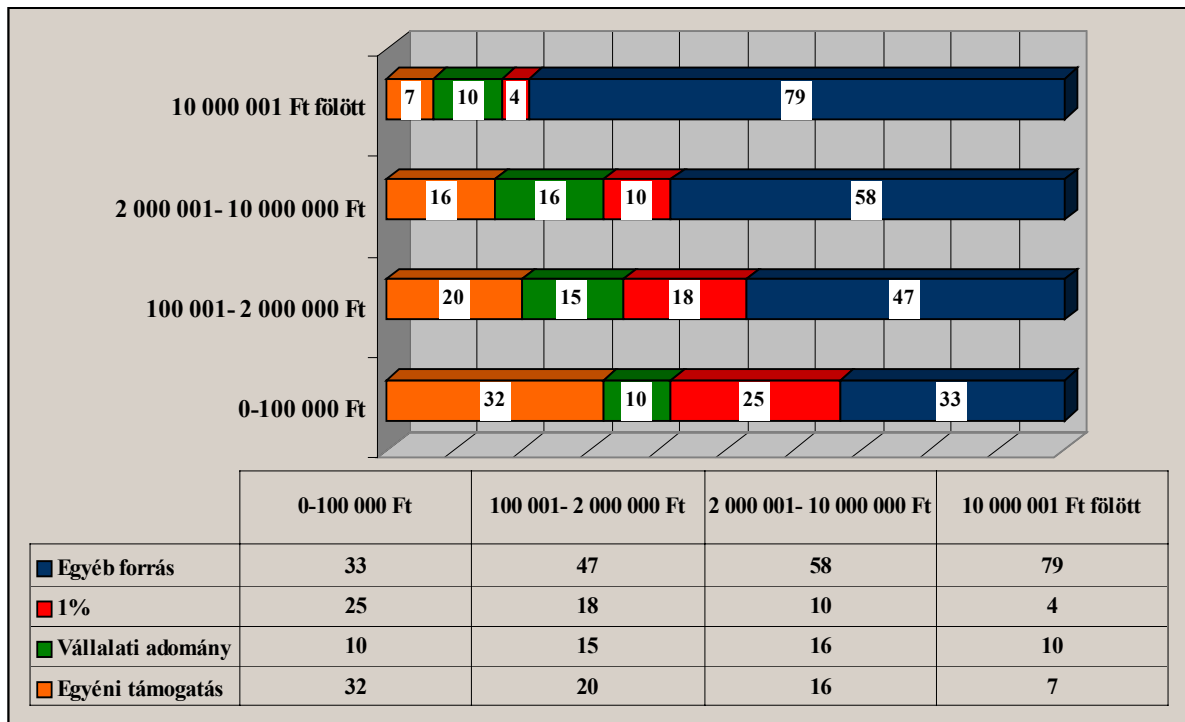
A válaszoló szervezetek legnagyobb arányban (76%) „saját bevétel”, illetve „önkormányzati, kormányzati támogatás” révén jutnak forrásokhoz. Egyéni adományokból, illetve az 1%-os juttatásból kétharmadnyian jutnak bevételekhez. A civil szervezetek vállalati finanszírozása alig felükre jellemző.

A források diverzifikáltsága azonban közel sem jelenti azt, hogy összegében, volumenében egyforma súlyt képviselnének az egyes bevételi források. Ha a bevételek számszerű arányát vizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy az egyéni adományok (18%) és az 1%-os bevételek (15%) mindössze harmadát képezik a bevételeknek, míg a döntő hányadot az önkormányzati, kormányzati támogatások adják.

A KSH 1998-as adatai alapján - amely az 1997-es évre vonatkozik - a nonprofit szervezetek bevételeinek 2,3%-át tette ki a lakossági, 6,9%-át a vállalati támogatás, míg az 1%-ból 0,6%-nyi bevétel származott. Ez az arány összegét tekintve 1,77 milliárd Ft volt. Ezek alapján nyilvánvaló, hogy a mintánkban az 1%-ból részesülők sokkal nagyobb arányban találhatók.

3. ábra

A különböző „nagyságú” szervezetek költségvetési bevételeinek aránya, 1998
(%)

A 3. ábra adataiból jól kiolvasható, hogy a különböző „nagyságú” szervezetek életében milyen szerepet játszanak az egyes forrástípusok. Míg a „nagyok” bevételeinek mindössze négy százalékát teszik ki az 1%-ból eredő összegek, addig a „kicsik” költségvetésének mintegy negyedét biztosítják az innen befolyt bevételek, tehát ők vannak a leginkább rászorulva az állampolgárok felajánlásaira.

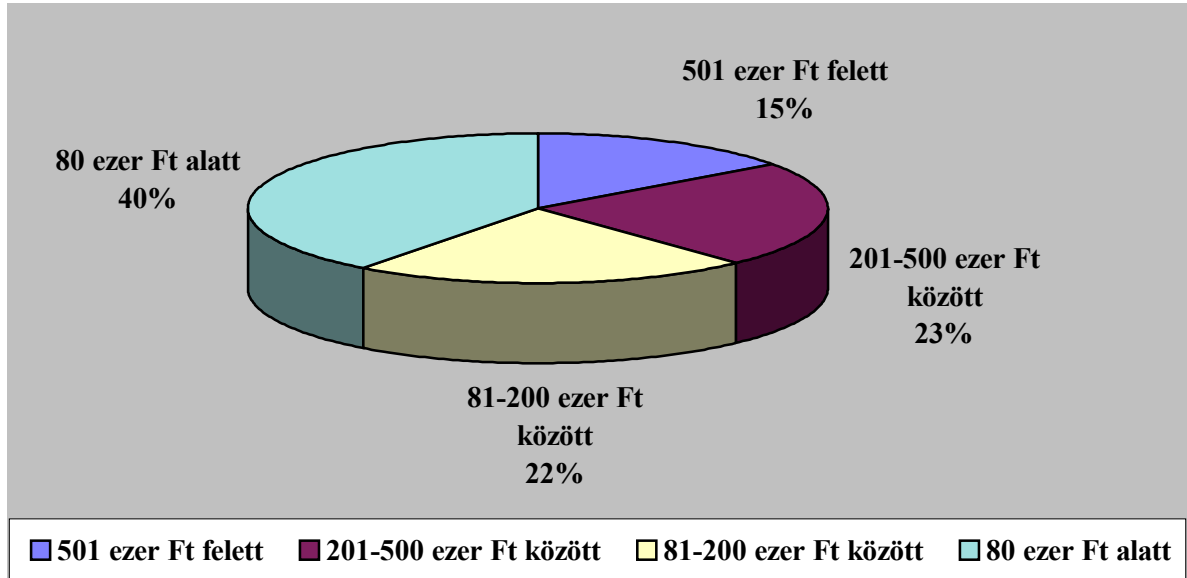
1%

1998-ban a válaszoló szervezetekhez átlagosan mintegy 295 ezer forint jutott el a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlása útján. (Az APEH 1998-ra vonatkozó adatai alapján megállapítható, hogy milyen az egybeesés a hivatalos adatok és a kérdőívbeli számítható adatok között. Az APEH adatok 2,3 milliárd forintos bevételt mutatnak 10 203 szervezet körében, ez átlagosan 231 000 Ft-ot jelent szervezetenként.)

A bevételek erősen szóródtak: pár ezer forintos tételtől milliós nagyságrendig jelentettek forrást a civil szervezetek számára. A bevételek általában (46% esetében) nem érték el a 100 ezer forintot, és csupán 4% esetében haladták meg az egy milliót. A 4. ábrában a szervezetek azon 60 százalékának válaszaira támaszkodunk, amelyek valamekkora összeget megjelöltek 1%-os bevételként 1998-ban. N=433)

4. ábra

Az 1%-os bevételek megoszlása, 1998

Az egyes szervezetek típusa szoros összefüggést mutat a számukra felajánlott személyi jövedelemadó-hányaddal (1. tábla). Az alacsony költségvetésből gazdálkodók, a községi, valamint nem közhasznú tevékenységet folytató civil szervezetek az átlagnál rendre kisebb, míg a nagyszervezetek, a budapesti székhellyel rendelkező, valamint a kiemelten közhasznú minősítést elnyert civil szervezetek az átlagnál rendre nagyobb összegű 1%-os támogatásban részesültek. Különösen az számít nagy előnynek a felajánlások során, ha a szervezet Budapesten van bejegyezve. (A támogatások majd 48%-a jutott Budapestre, ahol azonban a szervezetek harmada található). A városi civil szervezeteké a támogatások további 44%-a, miközben ők képviselik a válaszolók több mint 54%-át. A 13%-nyi községi szervezetnek 8% jut az 1%-ból.

1. tábla

Az 1%-os bevételek átlaga a különböző szervezetek körében

	ezer Ft
Éves költségvetés	
0-100 000 Ft	87
100 001- 2 000 000 Ft	192
2-10 millió Ft	457
10 millió Ft fölött	496
Szervezet székhelye	
Budapest	429
Város	241
Község	183
Közhasznúság foka	
Közhasznú	286
Kiemelten közhasznú	443
Nem közhasznú	188
Főátlag	297

A nonprofit szervezetek 1%-os eredményei

A civil szervezeteknek ugyan harmada részesült az 1%-ból, de közel sem egyformán. A szervezetek egy része eleve elesik ettől az új lehetőségtől, ha szolgáltatásaival nem az adófizetőkkel kerül közvetlenül kapcsolatba, hanem civil szervezetekkel, önkormányzatokkal működik együtt.

„Sajnos az ernyőszervezeteknek nincs közvetlen kapcsolata az egyénnel, így számunkra ez a megoldás nem megfelelő.” (Egészségkárosodottak budapesti ernyőszervezete)

Ezek a szervezetek nem is nagyon hirdették magukat, hiszen sejtették, hogy nem sok keresnivalójuk van ezen a piacon, és ha mégis, hamarosan belátták ügyük reménytelenségét.

„Az első évben még lelkesek voltunk, össze-vissza rohangáltunk szórólapjainkkal. Ma már csak a Családsegítőben tesszük ki a felhívást, és a ismerőseinknek szólunk. Az eredmény ugyanaz a 25-40 ezer forint.” (Nagyvárosi szociális szervezet)

„50 ezer forintot költöttünk el reklámra, az 1%-ból azután 60 ezer forint jött össze. Azt hiszem, a számok magukért beszélnek.” (Kisvállalkozók, nonprofit szervezetek Budapesti tréningsszervezete)

Nem ébredtek fel Csipke-Rózsika-álmukból az 1% kedvéért a szép számmal létező alvó³¹ szervezetek. Nem nagyon tudtak gyűjteni a munkanélkülieket, nyugdíjasokat összefogó kis egyletek sem. Nagyon sok szervezet mögött pedig nincs közösség, sok esetben csak egy-két ember³² ügyködik a céljaikért. Más, működőképesebb alapítványok, egyesületek viszont komoly válságként élték meg, ha terjesztették adószámukat, hirdették magukat, és a végén meglátták a csak pár ezer forintos támogatást.

„Egyesületünk ingyenesen készített adóbevallást az igénylőknek, ezért arra számítottunk, hogy lesz 1%-os bevételünk. Sajnos nem lett.” (kisvárosi munkanélküliek szervezete)

„Könyvtárunk nem kér sem beiratkozási, sem regisztrációs díjat, ehhez képest a kapott 1%-ot nagyon kevésnek tartom” (Kisvárosi kulturális alapítvány)

Nem is számíthattak az 1%-os támogatásra, és természetesen nem is kaptak, azok a szervezetek, amelyek még a saját tagjaik számára sem elég fontosak, tagjaik - sőt maguk a szervezetek is - úgy ítélték meg, hogy más szervezetek támogatása törvényszerűen kerül hozzájuk képest előtérbe.

„Az elnök úrnak a szanatóriumban is van egy szervezete, az 1%-át természetesen odaadja, másoknak is van még más szervezete is, ha pedig nincs, akkor a gyereke iskolájának adja, ez csak természetes.” (Városi szociális szervezet)

Akciókat szerveztek, hirdették magukat, s mégis sikertelennek bizonyultak az 1% elnyerésében még olyan szervezetek is, amelyek sok emberrel tartanak fenn kapcsolatot, s munkájukba önkénteseket is tudnak bevonni.

Az 1 %-os felajánlások háromnegyedét az egészségügy, az oktatás vagy a szociális szférában tevékenykedő szervezetek nyerték el, a nem ilyen területen tevékenykedők iránt csekély az 1%-kal kapcsolatos érdeklődés. De erről a helyzetről számoltak be a még közismertnek is mondható - jó média kapcsolatokkal rendelkező - alkoholistákkal, drogossokkal foglalkozó szervezetek is.

³¹ Melyeket megalapítottak, nem működnek, de megszűnésüket nem jelentették be.

³² 2743 szervezetnek csak 1 támogatója volt 1999-ben. (Forrás: APEH)

„Óriási lelkesedéssel vágtunk neki, több mint 300 meglehangú levelet írtunk, két éjszaka hordtunk ki. A következő években emeltük a szórólapok számát is, de 25 ezer forintnál sohasem kaptunk többet. Úgy elment a kedvünk, hogy utoljára már át se vettük.” (Nagyvárosi, kiemelkedően magas költségvetésű, drogprevenciós szervezet)

„A legtöbb embernek a kulturális dolgokhoz nincs erős kötődése, mint prioritás az utolsók között kullog. Ha nem választják le pl. az egészségügyet, a hozzánk hasonló szervezetek még morzsákhoz se jutnak.” (Nagyváros országosan ismert kulturális szervezete)

De hogy szervezetek és támogatási összegek és azok értékelése milyen relatív, érzékelhető a következő idézetből. „Az 1%-os törvény bevezetésekor költségvetésünkben érzékelhető hányadra számítottunk. A jelenlegi nagyságrend csupán erkölcsi jelentőségű” - nyilatkozta egy budapesti kulturális intézmény gazdaságisa a közel 1 millió forintról.

Magyarországon az 500 ezer Ft éves bevételt el nem érő szervezetek vannak többségben (55%). Ennek ellenére az állami támogatás alig 0,5%-ára számíthatnak. Ezen a döbbenetes aránytalanságon az 1% nem tud gyökeresen változtatni, de mégis lényeges elmozdulást eredményezett a bevezetése, hiszen KSH adatai szerint az 1%-os bevételek 16%-a érkezett ezekhez a szervezetekhez.

Az 1% talán egyik legnagyobb eredménye ez. Állami pénzt ilyen sokfelé, ilyen hatékonyan aligha lehetne osztani e rendszer nélkül. Hiszen itt legtöbbször egy kisközösség hoz döntést kisméretű összegekről, és ellenőrzi annak felhasználását is, pályáztatási, ellenőrzési költségek nélkül.

Ezen kör számára különösen fontos az 1%. Hiába kis összegű a támogatás, de még így is fontos, mert egy új és mással nem pótolható bevételi forrásuk.

„43 család adja ki az egyesületünk taglétszámát. Nagyon sokat számít nekiünk az 1%, hiszen összes vagyonunk 120 000 Ft, és más támogatás nem nagyon érhető el számunkra.” (Betegek városi szervezete)

„Amíg az iskolában csak mi voltunk jogosultak, elég jól ment. Mióta az iskola alapítványa is elérte a három évet, azóta már csak a harmadát kapjuk. De ennek is nagyon örülünk.” (Városi diáksporkör)

„Ez a pár tízezer forint az összes bevételünk 30%-a. A tagjainknak nincs nagy keresete vagy nyugdíjasok.” (Községi hagyományörző egyesület)

„Az 1%-ból befolyt összeggel nagyon meg vagyok elégedve. Kevesebbre számítottam.” (Faluszépitő egyesület)

Az alacsony 1%-os összeg különben sem volt ritkaság. A felmérésünkben szereplő szervezetek 46 %-a kapott kevesebbet 100 ezer Ft-nál. Ugyanez az összeg az átlagos bevétel felét sem éri el, mégis ez a jellemző nagyság. Ugyanis az 1%-ból részesülő szervezetek kétharmada évek óta ebbe a kategóriába esik³³. És ez nemcsak a kis szervezetekre jellemző, hiszen a 10 millió Ft-ot meghaladó költségvetésűek közel 30 százaléka is ilyen jelzés értékű összeghez jutott.

Minden második 1%-ot az 500 ezer Ft-nál többel gazdálkodó, de 5 millió Ft-ot el nem érő költségvetésű szervezet kapta, a KSH adatai szerint.

Ha jól behatárolható érdekeltségi körük van, vagy rendszeres szolgáltatásaikat sokan veszik igénybe, akkor könnyű helyzetük van.

„Meghatónak tartjuk, hogy a református gimnázium érdekében ennyien áldoztak.”

³³ 100 ezer Ft alatti kedvezményezettii összeg 12 076 szervezet között oszlik meg. (Forrás: APEH 1999)

Az egyesületek nem szerepeltek igazán jól. Az 1%-ok alig 15 %-a került hozzájuk. És nem is annyira a kis helyi egyesületek, mint a nagy országos szervezetek voltak sikertelenebbek. Ha a tagokkal a kapcsolat nem elég szoros és élő, a tagsági díj mellé nem érkezett meg automatikusan az 1% is.

„Az egyesület méretéhez képest (300 fő) úgy gondoljuk, több személytől kaphatnánk meg az 1%-ot.” (Városi néptánc egyesület)

„A budapesti tagok létszáma 4350 fő, ehhez képest kevés azoknak a száma, akik nekünk utalták át az 1%-ot.” (Országos szakmai szövetség fővárosi szervezete)

„K-n több mint 10 000 cukorbeteg van, többre számítottunk.” (Cukorbeteg városi egyesülete)

Sok esetben a szervezetnek sok a nyugdíjas tagja, vagy hátrányos helyzetűekkel foglalkozik. Ebből a körből különösen sok a panasz a hálátlan ügyfelekre és a magas média árakra. A sokszor több milliós költségvetésű, több száz emberrel kapcsolatot tartó szervezetek negatív visszajelzésnek fogják fel az 1%-os támogatások vártnál kisebb számát, s ezt nehezen tudják feldolgozni.

„Akikért létrejött az alapítvány, elég közömbösek iránta. Ki tudja miért.? (Országos szakmai segítség szervezet, a kampányra összesen 3 - 4 órát fordított)

„A szolgáltatásainkat ingyenesen igénybe vevők nagyobb számban ajánlhatnák fel az 1%-ot. Kvázi ellenszolgáltatás, köszönet lehetne részükről.” (Kisvárosi szervezet, 10 000 Ft-ot gyűjtött)

„Még így sem készek az emberek az adományozásra! Érzéketlen és durva a társadalmunk.” (Egyház mellett működő alapítvány)

A civil szervezetek helyzetén az 1 %-os törvény önmagában nem tud segíteni, az 1%-os adományokból még csak azt sem tudhatják meg, hányan elégedettek a munkájukkal, hiszen az csak mint összebevétel jelentkezik.

„Nem tudjuk megállapítani, kitől kell kérnünk az 1%-ot, és kinek is kellene megköszönni, így nem lehet adománygyűjtést folytatni.” (Kulturális területen működő budapesti szervezet)

„Több településen szervezünk programokat, de ki mondja meg nekem, hol szeretnek, legalább az adakozók településének a nevét megmondhatná az APEH.” (Megyei betegszervezet)

Egyfajta javaslatnak látszik a megoldásra egy Veszprém megyei szervezet példája.

„Egyik egyesületünk tavaly erős tagépítést határozott el. Rendszeres gyűlések, önkéntesekkel való foglalkozás, közös munkák és közös bulik - egy év alatt 50-ről 350 ezerre emelkedett az 1%.” (Kisvárosi környezetvédő egyesület)

Az 1% legnagyobb nyertesei az oktatással, neveléssel, egészségüggyel és szociális szférával foglalkozó szervezetek. Ezek nagy része egy ilyen jellegű intézmény támogatását vállalta fel. E szervezetek költségvetése többségében 500 ezer és 5 millió Ft közé esik.

Településtípusok szerint is megvizsgálva, mindenhol az oktatás került az első helyre (a vidéki városokban a támogatások közel fele ide került), de a fővárosban a szociális szférában működő szervezetek is jól szerepeltek. Sokan választották a kedvezményezett körből a kisebb településeken az összefogást megtestesítő falufejlesztő-szépítő szervezeteket is. A községekben övék lett az ezüst érem az oktatás mögött, a KSH adatai szerint.

2. tábla

A nonprofit szervezetek a személyi jövedelemadó 1%-ából származó bevételei tevékenységcsoportok és településtípusok szerint, 1997³⁴

Tevékenységcsoport	Főváros	Megyeszékhely	Többi város	Község
Kultúra	7,7 %	4,5 %	7,0 %	9,6 %
Vallás	2,0 %	1,5 %	1,9 %	4,2 %
Sport	0,5 %	1,4 %	2,5 %	1,5 %
Szabadidő, hobbi	4,5 %	2,9 %	1,9 %	2,5 %
Oktatás	33,6 %	46,4 %	47,0 %	37,0 %
Egészségügy	21,7 %	24,3 %	21 %	4,0 %
Szociális ellátás	19,5 %	13,6 %	10,2 %	11,7 %
Környezetvédelem	2,5 %	1,9 %	1,3 %	3,2 %
Településfejlesztés	0,5 %	0,4 %	3,2 %	20,2 %
Közbiztonság védelme	0,6 %	0,9 %	2,0 %	2,5 %
Egyéb	6,9 %	2,2 %	2,1 %	3,6 %

A 2. táblában szereplő területeken működő szervezeteknek szoros, sokszor mindennapos kapcsolatuk van a nyilatkozóval vagy családtagjával. Az ide juttatott felajánlásokkal az adakozó szinte saját magát vagy szűkebb környezetének fejlesztéseit finanszírozza. Az ilyen jellegű felajánlás ugyan szemben áll a törvény szellemével, de nem hallottunk olyan esetről, ahol emiatt utasítottak volna el nyilatkozatot.

„A város lakói jól ismerik az alapítvány tevékenységét, és szívesen is támogatják.” (Kisváros fejlesztéséért létrehozott alapítvány)

„Ennyi pénzt csak sokkal több időráfordítással tudunk volna céljaink megvalósításához begyűjteni.” (Városi közalapítvány)

Az iskolák igazgatói szinte forintra kiszámolhatják a várható támogatást.

„Minden szülőin megemlítjük, hogy az alapítványt támogatni lehet, elmondjuk az adószámot és évente többször kiosztjuk a csekkeket.” „Mintegy 300 tanulónk van, sokuknak a szülei munkanélküliek vagy alacsony keresetűek, tehát jónak tartom az eredményünket” „Az 1%-ok jelentősen javították az általános pénzügyi lehetőségeinket, reméljük hosszabb távon számolhatunk ezzel a támogatási formával.” (Iskolákat támogató alapítványok)

A szervezetek egy része már korábban is folytatott adománygyűjtést, tehát komoly tapasztalattal rendelkezett e téren. A kevésbé „rámenősek” viszont - idegenkedve attól, hogy gyerekek szüleitől vagy betegek rokonaitól kérjenek - felszabadulásnak élték meg a lehetőséget.

„Ha a szülő megjön, az előcsarnokban mindjárt egy nagy tábla várja az adószámunkkal. Nem lehet, nem észrevenni... Végre van egy adománygyűjtési mód, anélkül, hogy koldulásnak éreznénk.” (Fogyatékos gyerekek otthonát támogató alapítvány)

³⁴ forrás: KSH i.m. 83.tábla

„Az alapítás kivételével nem gyűjtöttünk adományokat, mert szerintünk ez nem veszi jól ki magát egy iskolai alapítványnál. Ugyanezért az 1%-nál se merünk nagyon rámenősek lenni.” „Végre az adományozó nem érzi, hogy valaki turkál a pénztárcájában, mégis hasznos dologra adhat.” (Iskolai alapítványok)

Az 1%-ok gyűjtését nemcsak az érdekeltség, hanem a könnyű reklámozás és a visszacsatolás lehetősége is segíti. Gyerekek és betegek hordják-viszik a cédulákat. Az adófizető meg láthatja az új szekrényeket, a színvonalasabb nyári táboroztatást, az új járdát. (Sok helyen még fényképet is kitesznek az 1%-okból vásárolt berendezésről, felszerelésről.)

„A rendelőben egész évben kint van az adószámunk, az adóbevallás időszakában pedig előre megírt cédulákkal is segítünk.” (Rendelőintézet alapítványa)

„A közhasznúak minden házhoz elvitték az adószámot, így se sikerült eleget gyűjtenünk... Szerintem Sz-ben sok munkáltató lenyúlja az 1%-okat.” (Falufejlesztési alapítvány)

A szervezetek költségvetésében általában jelentős arányt tesznek ki az 1%-os bevételek, még akkor is, ha azt azért nem mondhatnánk, hogy függenek is tőle.³⁵ A mi mintánkban 16%-nak származott a bevételének legalább a fele innen.

Az 5 millió Ft feletti bevétellel rendelkező szervezetek az 1%-ok 34% át gyűjtötték be. Respektjük lényegesen kisebb az adófizetők előtt, mint az állam előtt, tudniillik a központi támogatás 95%-a kerül ide. A KSH adatai szerint nem is nagyon törekednek erre a piacra, hisz bevételük 0,2%-a származik csak 1%-okból.

Felmérésünkből látható, hogy a még nagyobb, a 10 millió Ft-ot meghaladó költségvetéssel rendelkező szervezetek több mint negyedének is 80 ezer Ft-nál kisebb 1%-os bevétel jutott. Csak minden ötödik kapott félmilliónál többet. Átlagosan 71 ezer forintot költöttek és 35 órát töltöttek el, hogy sikeres kampányuk legyen. Tehát lehetőségeikhez képest nem sok energiát fordítottak a potenciális adományozók megnyerésére. Az összbevételükben alig jelentkező tétellel csak egy nagyon szűk körnek érdemes igazán foglalkozni. Szerepe inkább egyfajta visszajelzés.

„Nem nagyon szerveztünk különleges dolgokat, az adószámokat eljuttattuk a helyi vezetőknek, és a továbbiakban rajtuk múlott a dolog sikere.” (200 milliós szervezet)

„Tavaly az összeg félmillióval több volt, valamit nem jól csinálunk.” (Sérült emberekkel foglalkozó városi alapítvány)

„A törvény jó, de nekünk nem sokat segít. Nem is nagyon foglalkoztunk a kampánnyal.” (Fővárosi alapítvány)

„Hatékonyabbak szeretnénk lenni. Jobban tájékoztatni az embereket tevékenységünkről, lehetőséget nyújtva a bekapcsolódásra, együttműködésre - és több visszajelzést igényelnénk tőlük is.” (Fővárosi segély-alapítvány)

Kiemelkedő bevételt csak az erősen emocionális hatást kiváltó területen működő szervezetek érthettek el. Az eddigi legnagyobb összeget (100 millió Ft-ot) egy súlyosan beteg gyerekeket gyógyítani szándékozó nemrég alakult szervezet szerezte meg. Ekkora, vagy közel ekkora sikert a súlyos betegségek (különösen gyerekbetegségek) gyógyításával foglalkozó vagy a közismert, nagy karitatív szervezetek érhetnek csak el. Sok adakozót meg tudtak mozgatni az állatvédelmi szervezetek is, és egy-két országosan jegyzett, legendás iskola is mozgósítani tudta régi

³⁵ A hazai nonprofit szervezetek 2%-ának bevételei között domináns (kétharmados arányt képviselő) az 1%. Az egészségügyben működők közül 8%, illetve az oktatásban 6% függ egyértelműen az 1%-tól. (KSH i.m. 109.tábla)

tanítványait. Ezek a szervezetek már komolyan foglalkoznak a kampányukkal, sok esetben profi média szakemberek segítik munkájukat. Könnyebben kapnak jelentős média támogatást is, nem kell az egyen-kockákban³⁶ kucorogniuk. Reklámra is sokat költenek, hiszen nekik majd' az összes adózót meg kell szólítaniuk.

„A szülőktől évközben egyáltalán nem fogadunk el adományt, a kis betegek szüleit ilyenkor (adóbevallási időszakban) kérjük fel, hogy népszerűsítsék az alapítványt.” „Engem az 1%-os kampányra vettek fel annyiért, amennyit a marketing szakmában máshol is kapnék.” (Fővárosi egészségügyi alapítványok)

„4000 levelet küldtünk ki, az újságíró ismerősöket cikkek írására biztattuk.” (Fővárosi állatvédő alapítvány)

„N. újság volt az egyik főszponzorunk, de menet közben visszamondta az egészet, mert megnyertük B. újságot is partnernek.” (Budapesti egészségügyi alapítvány)

1%-os kampányok

Az interjúk során kiváló lehetőség nyílt arra, hogy a szervezet 1%-os kampányának sikeréről vagy sikertelenségének okairól képet alkothassunk. Egyértelműen látszik, hogy másként tudtak hozzáfogni azok a szervezetek, amelyek már korábban is foglalkoztak adománygyűjtéssel (esetleg már közismertségnek is örvendenek), és másként azok, amelyeknek ez a terep teljesen új volt. Más aspektusból mások a lehetőségei annak, aki csak a barátoknak, ismerősöknek, és annak, aki szolgáltatást igénybevevőknek tudja odaadni az adószámát.

„Mi széleskörű agitációt folytatunk a dolgozók körében már régóta...Aktivistáink saját üzemiük-nél szerveznek... Korábban emléklapot lehetett venni 100-500 Ft értékben... Most ugyanezeket az aktivistákat biztuk meg az 1%-hoz szükséges adószámunk terjesztésével...”

Ingyenes kártyanaptárt osztogattak az adószámukkal, a 40 ezer példányszámban megjelenő szakszervezeti lapban csak az ő hirdetésük jelenik meg, az összes bérelszámolási vezetőt ismerik személyesen a tagvállalatoknál stb. Legjobb reklámnak mégis a pozitív szájhagyományt tartják. (Országos szakmai segély-szervezet)

„Nagyon sok emberrel levelezünk (1200-as levelezési lista),... az alapítókkal (több mint százán vannak) pedig rendszeres kapcsolatban vagyunk, beszámolókat, jelentéseket, kiadványokat, ünnepek kapcsán képeslapokat postázunk nekik... Az éves beszámolókat minden jelenlegi és volt p-i diák megkapta, és ebben volt egy felhívás az 1%-ról is... Számtalan ember telefonált folyamatosan az 1%-os időszak alatt, végül minden telefonra felragasztottuk az adószámot...” (Kisvárosi iskolai alapítvány)

Ha a kapcsolati rendszereket a szervezetek nem most kezdték építgetni, hosszú távra átgondolt adománygyűjtés részévé vált az 1% is, mint egy lehetőség a sok közül. A oktatási, egészségügyi és más állami intézmények mellett működő szervezetek emiatt is könnyen előnyös helyzetbe kerülhetnek. A mostani vagy a korábbi ügyfelekkel - elégedettség esetén - szinte biztos támogatóként számolhatnak. Ha pedig a szervezésben a fejlődés egy magasabb fokára sikerül fellépniük, akkor a volt szülők, betegek önkéntesként vesznek részt a szervezet 1%-os kampányában.

Fontos szempont volt a kampány megtervezésében annak minél pontosabb tudása, hogy mennyi közös érdekű, érdeklődési körű adófizető létezik, és ebből mennyit lehet könnyen elérni.

³⁶ A napilapok viszonylag olcsó 1%-os mellékleteinek egyforma hirdetései.

„Évek alatt összegyűlt azoknak az ügyfeleknek a listája, akiknek az év végi adománykérő lapot és a cserébe felajánlott arany mancs oklevelet elküldtük. Ők most megkapták az egy százalékos szóróanyagainkat is... Valaha mindent majdnem egyedül csináltam, ma 15-20 „zombi”³⁷ segíti önkéntesként a munkámat. Ha valamit elérünk, azt ezen a „zombihálózaton” keresztül tudjuk csak megcsinálni.” (Fővárosi állatvédő szervezet)

Sok szervezet a sikertelenség okát az alacsony keresetekkel magyarázta.

„A jövedelmi viszonyok a városrészben átlag alattiak, így ez is szép eredmény.” (Város oktatási alapítványa) „Szövetségünk tagjai nem rendelkeznek magas adóköteles jövedelemmel.”

A média segítségével azok tudtak hatékonyan támogatókat találni, akiknek emocionálisan mozgósító célkitűzésük vagy évek alatt kialakított népszerűségük volt. Javultak egy szervezet kilátásai, ha talált a megcélzott közönségének (pl. kisváros lakosságának) szóló népszerű médiát.

„Ha ismertetni tudnám tevékenységünket (súlyosan, halmozottan sérült gyermekeknek óvoda, lakóotthon, majorság), többen adnának nekünk.” (Sérült fiatalok budapesti szervezete) „Kevés a médiában lévő szereplési lehetőség, csak ismerős, barát által jöhet létre.” (Állatvédő egyesület)

Az 1%-os rendszer egyik nem könnyen megoldható problémája, hogy a szervezetek nagyon nehezen tudnak kapcsolatba lépni az adakozókkal. Egyrészt a média minimális érdeklődést mutat a civil szféra iránt, másrészt, ha egy szervezet valamilyen véletlen folytán mégis hírt tudott magáról adni, és az adózó neki küldte az 1%-át, nehezen tudja megtartani, hiszen nem ismeri. E tekintetben a szervezet kommunikációja két irányban is le van zárva.

Végezetül, de nem utolsósorban sok függ attól, hogy a szervezet munkáját mennyire ismeri el a szűkebb-tágabb környezete.

„Az első évben lassan eszméltünk, talán, ha pár ezer forint összejött, azt hiszem, át se vettük. De később sokan kérdezték, hogy mi az adószámunk, pedig még csak beteg rokonaik se voltak.” (Betegek közéleti szervezete)

A „nyereségráta” és a megelégedettség

Az 1% „begyűjtésére” - reklámra és igazolások beszerzésére - fordított közvetlen költségek csupán 4 esetben haladták meg a befolyt bevételeket, tehát pénzügyi tekintetben a szervezetek döntő többsége számára abszolút nyereséges tevékenységnek bizonyult az 1% megszerzése. (A válaszolók köre ebben a vonatkozásban csupán a szervezetek felére terjedt ki, N=319.) Az összes civil szerveződés harmincöttször nagyobb pénzügyi bevételt realizált, mint amekkora ráfordítást eszközölt. Az 1%-ra fordított költség átlaga 27 100 Ft.

A „nyereségráta” azonban újfent jelentősen különbözik településtípusok szerint. A falvakban tevékenykedő civil szervezetek a ráfordítások hatvanszorosát tudták bevételként elkönyvelni. A kiugró eredmény azonban nem a hatékony akvizíciós munkának, hanem a relatíve nagyon alacsony befektetésnek köszönhető.

A budapesti székhelyű alapítványok, egyesületek harminchétszer több támogatáshoz jutottak a befektetett összegekhez képest, amellett, hogy investáltak is. Összességében - mint már említettük - minden civil szerveződés jól járt, bevételhez jutott az 1%-os felajánlások révén, viszont a legnagyobb bruttó hasznot a budapesti alapítványok, egyesületek realizálták.

„Ahhoz képest, hogy mennyit foglalkoztunk vele, nagyon sokat kaptunk.” (Fővárosi egyesület)

³⁷ kutyabolond

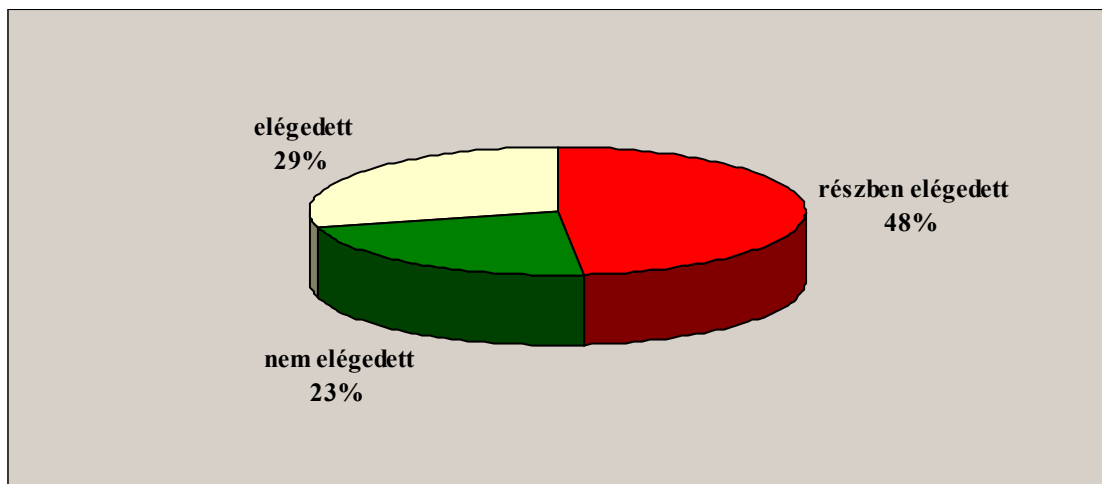
Az 1%-os forrásnak sok civil szervezet még nem tulajdonít kiemelt fontosságot. Az akvizícióra fordított időmennyiséget tekintve azt tapasztaljuk, hogy a szervezetek fele legfeljebb 12 órát fordított az 1% marketing munkáira.

„Jobban kellene propagálni a lehetőséget, még a saját (fizetett) alkalmazotti réteget se tudjuk kihasználni, tőlük se kapjuk meg az 1%-ot.” (Fővárosi közalapítvány) „Nem fordítottunk elég gondot az 1%-ok gyűjtésére, sajnos...” „A meghirdetett és kért támogatásra nem reagált környezetünk.” (Fővárosi egyesület)

A fentiek figyelembe vételével nem meglepő, hogy az 1%-os bevételekkel való elégedettség/nem elégedettség megosztja a nonprofit szervezetek körét (5. ábra). Valamivel többen (29%) elégedettek, mint nem elégedettek (23%), míg a relatív többség (48%) „részbeni elégedettségről” számolt be.

5. ábra

„Elégedett-e Ön az 1%-os eredménnyel?”

Az elégedettség mértéke összefüggésben van a szervezet székhelyével, közhasznúságával, költségvetésének nagyságával. A budapesti, a kiemelten közhasznú, valamint a 10 millió Ft feletti büdzsét kezelő civil szerveződések az átlagosnál gyakrabban számoltak be elégedetlenségükről, míg a községekben bejegyzett alapítványok, egyesületek, a közhasznú minősítéssel bíró, valamint a kisebb pénzügyi volumennel gazdálkodó szervezetek inkább tartoznak az elégedettek közé.

Az „elégedettség/nem elégedettség” indoklásaként nagyon sokféle a válasz. Vannak az „önkritikus” válaszok (11% esetében): a szervezet maga nem tett meg minden tőle telhetőt az 1% begyűjtésére, nem élt a reklám adta lehetőségekkel.

A szervezet „külső okokra” vezeti vissza elégedetlenségének forrását (32% esetében): az adományozók, a tagok nem voltak eléggé „fegyelmezettek”, munkájukat megnehezítette a szükséges igazolások beszerzése, a (civil) társadalom érdektelensége, „hálátlansága”, az alapítványok, egyesületek tevékenységének nem méltó elismerése.

Egyéb negatívumok jelennek meg a válaszolók további 17%-nak esetében: „nem éri meg a befektetést”, illetve a szervezetről való ismeretek hiányának tulajdonítják a felajánlások elmaradását.

A válaszadók 13%-ára volt jellemző egyszavas válasz, azaz tőlük nem kaptunk érdemi indoklást elégedettségükre-elégedetlenségükre.

Pozitív kicsengésű, az 1% lehetőségét, konkrét programok megvalósítását említő, illetve az 1%-os felajánlásokat „kvázi” megköszönő válaszelemeket a kérdezettek 8%-ának esetében tapasztaltunk.

A megkérdezettek 5%-a az 1% begyűjtésére vonatkozó kérdésünkre általában a civil szervezetek működési körülményeit értékelő választ adott.

Az 1%-os törvény megítélése

Az 1%-os törvény már megszületése pillanatában a viták keresztüzébe került. Mi a véleménye a törvényről azoknak, akiket a leginkább érint?

A válaszoló szervezetek képviselői nyolc állítás közül jelölhették meg azt a hármát, amellyel a leginkább egyetértenek. Az 1%-os törvényről - legyen mégoly bürokratikus és nehézkes is - a civil szféra erős pozitív véleményyt formál.

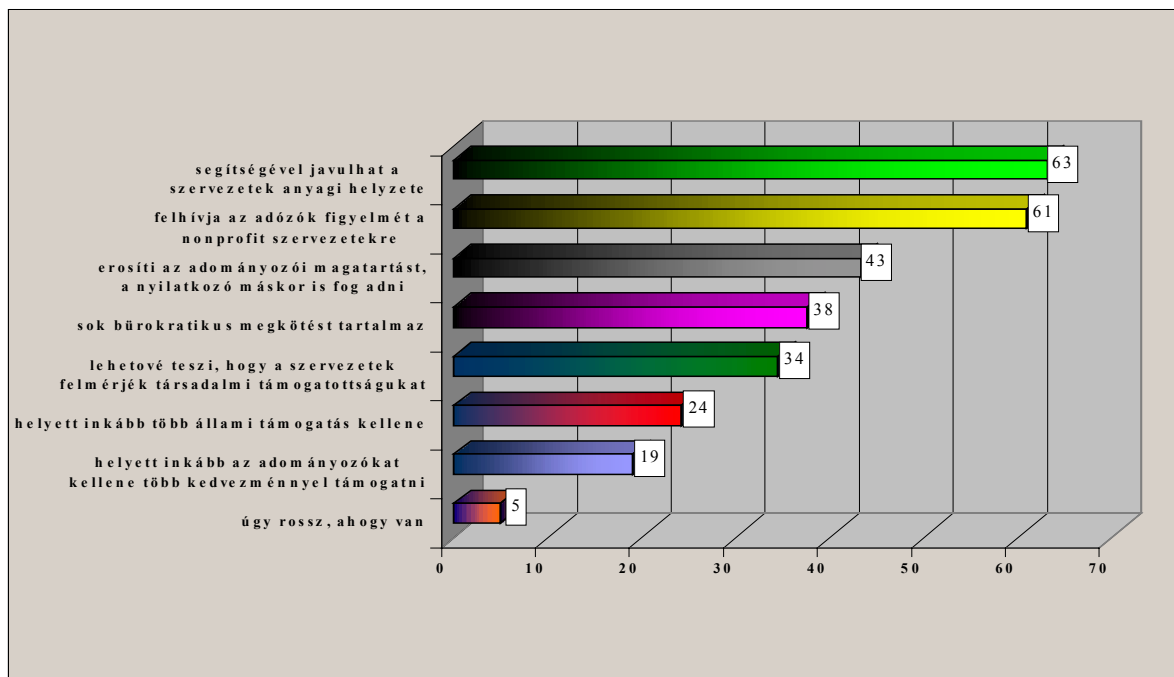
„A törvény után fellelegezhattünk és lélegzünk ma is.” (Betegek városi szervezete)

A közvetlen anyagi hasznosságán túl feltétlen előnyének tartják, hogy - a személyi jövedelemadó kapcsán - a társadalom széles rétegei számára teszi kézzelfoghatóvá létüket, tevékenységüket. *„Ezeket nem kell most változtatni!” (Városi kulturális szervezet)*

Ugyanakkor kvázi elutasítják azokat az állításokat, amelyek megkérdőjeleznék a törvény szellemét: elvértve fordul elő az a vélemény, hogy „az 1%-os törvény úgy rossz, ahogy van”. Az állami szerepvállalás - nyílt vagy bújtatott formában történő - növelése sem népszerű körükben.

5. ábra.

"Mi a véleménye a törvényről?"
Az egyes állítások említési aránya a három legelfogadottabb között (%)

Természetesen az nem állítható teljességgel, hogy minden szervezet képviselője egyértelműen magáévá tenné a „civil gondolatot”. Ha csupán a kisebbségre jellemzően is, de továbbra is létező az a vélemény, amely az állami gyámkodásban, a központi szerepvállalás erősödésében látná annak biztosítékát, hogy el tudja látni választott feladatát.

A civil szervezetek - szemléletmódjuk alapján - három nagyobb csoportba sorolhatók.

A legnagyobb csoportot (55%) a „bizakodók” alkotják, akiknek véleményében a pozitív megközelítés dominál. („Az 1%-os törvény ráirányítja az adózók figyelmét a nonprofit szervezetekre, segítségével javulhat a szervezetek anyagi helyzete, illetve erősíti az adományozói magatartást).

A „racionalista” megközelítés - amely a szervezetek 30%-ára jellemző - „az anyagi helyzet javulásának, a sok bürokratikus megkötés” szempontjának hangsúlyozását takarja.

A harmadik, a szervezetek 15%-át kitevő csoportra az „etatista” szemléletmód jellemző. Igenlik „az állami támogatást, illetve az adományozók állami támogatásának” növelését, s ez a legfontosabb megítélési szempontjuk. Erre a csoportra jellemző még, hogy a törvényt, úgy ahogy van, rossznak tartja.

A három csoport összetételét az 1%-okból elért bevétel határozza meg. A „bizakodóknak” természetesen jóval nagyobb bevétele volt, a „racionális” középen helyezkedik el, az „etatista” szervezet nagyon kevés vagy zérus bevételre tett szert.

2. tábla.

*Az 1%-os törvény megítélése a szervezetek egyes csoportjai körében
(Az egyes állításokkal leginkább egyetértők aránya)*

	„bizakodó”	„etatista”	„racionális”
Összesen	55	15	30
felhívja az adózók figyelmét a nonprofit szervezetekre	82	29	39
lehetővé teszi, hogy a szervezetek felmérjék társadalmi támogatottságukat	49	14	19
erősíti az adományozói magatartást, a nyilatkozó máskor is fog adni	66	6	20
segítségével javulhat a szervezetek anyagi helyzete	67	3	86
helyette inkább több állami támogatás kellene	13	86	14
helyette inkább az adományozókat kellene több kedvezményrel támogatni	5	40	34
sok bürokratikus megkötést tartalmaz	8	66	78
úgy rossz, ahogy van	0	33	0

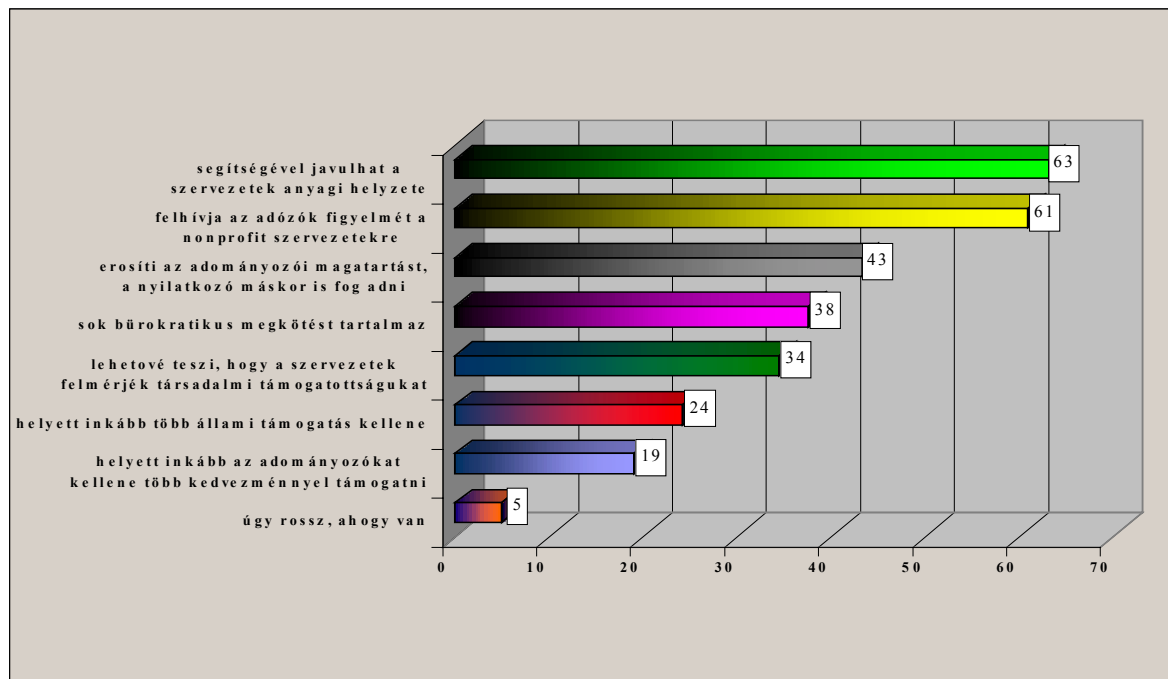
A válaszolók tele voltak ötletekkel, amikor egy „új” 1 százalékos törvényt kellett körvonalazni. Egyrészt nagyon sokféle saját változtatási tervet írtak le és mondtak el, másrészt szinte nem volt olyan válaszoló, aki legalább egy szempontból ne akart volna egy kicsit mást, mint a mostani törvény.

A civil szervezetek képviselőinek döntő többsége helyeselné, hogy azok 1%-a is a nonprofit szektort gazdagítsa, akik nem nyilatkoztak az adóbevallásban ilyen értelemben. A civil szervezetek és az adományozók közötti szorosabb kapcsolat lehetővé tételét - az adományozó személyének megismerését - a válaszadók szintén abszolút többsége támogatná (57%).

A változtatási szándékok nem mutatnak összefüggést a szervezetek székhelyével, költségvetésének nagyságával, elégedettségének mértékével, tehát „bármely” típusú szervezetet nézünk, azok egyforma arányban értenek egyet az 1%-os törvény változtatásának főbb lehetőségeivel.

7. ábra

„Az 1%-os törvényen úgy kellene változtatni, hogy...”

Ezeken kívül a folyamatot szeretnék leginkább egyszerűsíteni a szervezetek. Úgy érzik, nehéz nyilatkozni, és ha a nyilatkozat megszületett is, a szervezet csak lassan juthat a pénzéhez.

„Ne kelljen külön borítékba tenni, hanem az adóbevallás egy sora legyen!” „A hozzájárulás adminisztratív könnyítése.” „Rövidebb átfutás a nyilatkozattól az átutalásig.” „Adóíven lehessen nyilatkozni!” „Miért kell ilyen sokat várni a pénzre?” „Lehessen hosszabbtávra nyilatkozni, s ezzel elkerülhető lenne az évi procedúra egy része.” „Az egyébként is APEH-nél nyilvántartott adatokról a szervezeteknek minek külön nyilatkozni?” „Miért az APEH-nél kamatozik 6-9 hónapot?”

Sokan úgy gondolják, hogy az 1% minimális. Egy részük legalább a másik 1%-kal szeretné összevonni.

„A másik 1%-kal ne csak az egyházakat lehessen támogatni, hanem a civil szervezeteket is!” „A két 1%-ot vonják egybe!” „Emeljék fel 5%-ra!”

A megkérdezettek a média, az állam és az APEH felelősségét is felvetették.

„Aktívabb tájékoztatást kellene adni az adózóknak!” „Az állam részéről is kellene támogatás, kampány!” „Lehessen egy állami kiadványban közzétett, konkrét, tevékenységi csoportonként összegyűjtött listához hozzáférni!” Az APEH mellékeljen névsort, mint az egyházaknál!”

„Legyen kiadvány a szervezetekről, ismertetővel, feladatkörök szerint!” „Töröljék a sajtó útján történő elszámolási kötelezettséget, mert az csak a sajtónak jó!” „Nagyobb nyilvánosságot!” „A közszolgálati médiák rendszeresen, díjmentesen, legalább 1 perces reklám- segítséget adjanak!”

És természetesen voltak furcsa ötletek is: *„Legyen kötelező az 1% !” „A nem nyilatkozók írásban közöljék véleményüket!” és végezetül, talán a kedvencünk: „Ne csak az 1%-kal foglalkozzunk, azt kellene megtudni, mi van a többi 99 % -kal!”*

Összegzés

Magyarországon létrejött egy nonprofit szervezeteket támogató törvény, mely ebben a formájában a világon egyedülálló. Ezt a törvényt - és az így létrejött elosztó rendszert - a civil szervezetek túlnyomó többsége pozitívan fogadta. Annak ellenére gondolják így, hogy ez az új adományozási forma csak töredéküket jutalmazza jelentős bevétellel. Az anyagi haszon mellett azt tartják a legfontosabbnak, hogy az adózók figyelmét felhívja a nonprofit szervezetekre. A civil szektor minden tagját szembesítette azzal a ténnyel, hogy mekkora a támogatottsága, az ismertsége, milyen erős a kötődése a szervezethez azoknak az embereknek, akik tagjai, önkéntesei, segítői. Túlnyomó többségük azonban finomítana a törvény rendelkezésein. A szektor képviselői elsősorban azt szeretnék elérni, hogy az összes adózó 1%-os felajánlásával számolhassanak. A szervezetek többsége még abban is egyetért, hogy a szervezeteknek meg kell ismerniük a nyilatkozót, hogy a jelenlegi visszacsatolási rendszer hibás, azon változtatni kell, hiszen a visszacsatolás biztosítása minden adakozás szükséges velejárója. A jelenlegi rendszerben aránytalanul nagy előnyöket élveznek az adózóval közvetlen kapcsolatban álló, a rendelők, kórházak, iskolák mellett működő szervezetek.

A siker kulcsa azonban nem csak ebben rejlik. Sok függ attól, milyen területen működik a szervezet, mekkora tapasztalata és lehetősége van az adófizetőkkel való kapcsolattartásra, illetve potenciális adakozói milyen anyagi helyzetben vannak. De ehhez mindig hozzá kell gondolnunk, hogy sok szervezetnek sokat jelentenek a pár tízezer forintos támogatások is. Ezek a kis összegek oda is elkerülnek, ahova más központi támogatási rendszer nem ér el. A szervezetek nagy részének pozitív véleménye van a lehetőségeket illetően, ugyanakkor sokan vannak olyanok is, akik túl vannak már az első csalódáson és a nonprofit szervezetek támogatási rendszerének egy új, de nem meghatározó elemeként értelmezik a törvényt.

„Ez a törvény csak az egyik eleme egy elképzelt támogatási rendszernek, sok mindennek kell összeállnia ahhoz, hogy azt tudja adni, amit végül is várunk tőle.” (Városi tudományos egyesület)

BÓDI GYÖRGY

1% A GYAKORLATBAN

1999. január-március időszakban harmadik alkalommal volt lehetőségük az adózó magyar állampolgároknak arra, hogy az előző évben keletkezett személyi jövedelemadójuk „meghatározott részét” (1996-ban 1%-ot, 1997-ben és 1998-ban 1+1%-ot) felajánlhassák közcélra. 1999. szeptember-október hónapokban pedig nonprofit szervezetek ezrei immár harmadszorra várták boldog izgalommal az APEH illetékes igazgatóságainak értesítését arról, hogy: „adófizető állampolgárok egy csoportja úgy rendelkezett, hogy személyi jövedelemadójának 1%-a Önöket illesse meg rendelkezésük szerinti felhasználásra”. Azóta ezen felajánlások döntő többsége meg is érkezett a kedvezményezett szervezetek bankszámlájára, és bizonyára már szolgálják is a közcélokat. Mindhárom évet többszörösen is érintettként éltem át (mint a Szegedért Alapítvány titkára, mint a szegedi RECIPROK Iroda programfelelőse, mint a Szegedi Rákkutatási Alapítvány önkéntese, mint a lányom iskolai alapítványának kurátora), így talán elegendő tapasztalatom gyűlt össze ahhoz, hogy az „1%-os” törvény hatásáról, megvalósulásának gyakorlatáról, az ehhez fűződő véleményekről - remélhetően jellemző - összegzést készíthessek.

Törvény született

A személyi jövedelemadó (továbbiakban Szja) 1%-a közcélú felajánlásának lehetőségéről 1995. december 12-én határozott a Parlament az 1995. évi CXVII. törvény 45.§-ában, mégpedig úgy, hogy „az e §-ban foglalt rendelkezést megvalósító eljárást és a kedvezményezettek körét külön törvény szabályozza”.

A törvény ezen passzusára feltehetően elsődlegesen a nonprofit szervezetek figyeltek oda, és várták reménykedve a folytatást, vagyis a külön e kérdéskört szabályzó jogszabályt. Várhattak rá egy évet. A Parlament 1996. december 19-én szavazta meg az 1996. évi CXXXVI. törvényt, amely „az Szja meghatározott részének az adózó szerinti közcélú felhasználásáról” szól. A törvény elfogadása után - elvileg - két héttel az első adóbevallást készítők már rendelkezhetek is adójuk 1%-ának felajánlásáról, ha tudták, hogy van ilyen jogszabály, ha ebből ismerték, hogy milyen szervezeteket támogathatnak, milyen módon rendelkezhetnek, ha egyáltalán akadt, aki erre felhívja figyelmüket.

A jogszabály egyértelműen rögzíti, hogy az 1989. évi II. törvény alapján létesített társadalmi szervezetek (pártok, munkaadói és munkavállalói érdekképviseleti szervezetek kivételével), alapítványok és közalapítványok, a törvényben nevesített országos közgyűjteményi és kulturális intézmények támogathatók 1%-os felajánlással. Felsorolja a támogathatóság feltételeit (belföldi székhely, közhasznú tevékenység, politikamentesség, köztartozások kifizetése, legalább egyéves folyamatos működés a rendelkező nyilatkozat megtétele előtt), és ebből kiderülnek a kizáró okok is. Részletesen szabályozott a felajánlás technikai eljárása mind az önadózás, mind a munkáltatói elszámolás esetére, illetve tartalmazza a kifizetőhelyek kötelezettségeit. Rögzíti az adatok kezelésének módját, az adóhatóság tennivalóit, valamint az adományok eljuttatásának feltételeit és menetét. Külön paragrafus foglalkozik azzal, hogy mikor tekinthető érvénytelennek a támogató rendelkezés. Határoz a jogszabály a nyilvánosságra hozatal követelményeiről is.

A törvény nemcsak az utolsó pillanatban született, de - a civil szektor általános ítélete szerint - bonyolult a szövege, szigorúak a támogathatóság feltételei, és az első évben olyan nagy számú igazolás (TB, vám, helyi adó) beszerzésének feladata elé állította a nonprofit szervezeteket, amelyre sem azok, majd mint később kiderült, az érintett állami és önkormányzati szervek sem voltak felkészülve. (Az 1997. évi CXXIX. törvénnyel történt módosítás után a társadalombiztosítási, a vám és az állami adókötelezettségek teljesítésével kapcsolatban az igazolások beszerzése helyett a kedvezményezett szervezet nyilatkozatával is megelégszik a törvény).

Jellemző, hogy az igazolások határidőre történő kiadása teljesíthetlenségének felismerésekor az APEH igazgatóságok azzal is beérték, ha a támogatott szervezet azt dokumentálta, hogy igényelte az igazolást köztartozásainak teljesítéséről. Csak színesíti az akkori képet az a több megyében előforduló helyzet, hogy a vámszervek illetékköteleseken adták ki az igazolást (holott az előző gazdasági évben társasági nyereségadókat nem fizető nonprofit szervezetek illetékmentességet élveznek az államigazgatási eljárás során), majd később visszatérítették az illeték összegét.

A törvény meglehetősen késői megalkotása, a szigorú szabályozás és a rövid határidő ellenére is már az első év - megítélésem szerint - sikert hozott: több mint egymillió adózó állampolgár tett érvényes nyilatkozatot, s közel kétmilliárd forint támogatás jutott el a szervezetekhez.

Miközben - többnyire azonosulva a civil szervezetek általános panaszával - helyenként magam is túlszabályozottnak és bürokratikusnak tartom a felajánlás módját és a támogatott szervezetekre rótt kötelezettségeket, el kell ismernünk, hogy ennek voltak és vannak jótékony hatásai a nonprofit szervezetekre, s a szektor egészére is:

A támogatásra igényt tartó szervezetek számára ma már természetes, hogy eleget tegyenek olyan törvényi kötelezettségeknek, mint a bejelentkezés a helyi adók hatálya alá, a társadalombiztosítási törzsszám megkérése, vagy a köztartozások időbeni rendezése. 1997. őszén - az első 1%-os támogatásokról szóló kiértesítések időszakában - számos nonprofit szervezet szembesült azzal a hiányossággal, hogy a bírósági bejegyzési végzés kézhezvétele után, az adószám és a bankszámla rendezésén túl egy sor formai kötelezettséget nem teljesített, s egyidejűleg - pótlólagosan - kérte pl. a TB-törzsszámot, valamint az igazolást arról, hogy ilyen jellegű köztartozása nincs. A státuszszabályok előírásainak betartása természetesen nemcsak a már működő szervezetek körében vált normává, hanem egyre inkább erre törekednek az újonnan létrejövők - s majdan támogatásban reménykedők - is.

Az 1%-os törvény hatására sok ezer alapító okiratot és alapszabályt módosítottak, pontosítottak. A közvetlen politikai tevékenységet kizáró, és a pártoktól való függést tiltó passzus megkövetelése a létesítő okiratban arra ösztönözte a szervezeteket, hogy ezt átvezessék, illetve, ha már dolgoztak a létesítő okirat módosításán, azokat más kérdésekben is összhangba hozták a hatályos követelményekkel, különösen a közhasznú szervezetekről szóló törvény életbe lépése után.

A folyamatos tevékenység, mint a támogathatóság egyik feltétele ösztönzőleg hatott a működés rendszerességére. Ennél természetesen sokkal fontosabb, hogy rendszeres tevékenység nélkül a szervezet ismertsége és elismertsége nehezen biztosítható a szűkebb és tágabb közvélemény előtt, s ez már kihatott a támogatásokra is. A nonprofit szervezetek kénytelenek voltak rádöbbenni: az 1%-os adományok elnyerésért folytatott kemény küzdelemben csak a valóban működők és a törvényességi kritériumoknak megfelelőek indulhatnak eséllyel.

Komoly lélektani és etikai hatással volt a nonprofit szektorra a törvény azon előírása, hogy az 1%-os adomány összegét és cél szerinti felhasználását a következő év október 31-ig sajtóközleményben kell nyilvánosságra hozni. A nyilvánosság követelménye ekkor fogalmazódott meg először törvényi szinten, és ettől még komolyabbá vált az 1%-os felajánlások kezelése. Ennek felismerésének jelentősége mellett eltörpülnek azok a bizonytalankodások, hogy ezt országos vagy helyi lapban kell megjelentetni, vagy más kiadványokban is meg lehet tenni. Szemmel láthatóan a szervezetek eleget tesznek ezen kötelezettségüknek, sőt felfedezték ennek reklámértékét is (az októberi dátum már nagyon közel van a következő évi adományszerzési kampányhoz). Ugyancsak érzékelhető, hogy a sajtó is „rámozdult” erre a kérdésre: a legtöbb országos és helyi lap kedvezményesen közli le a hirdetéseket a speciálisan erre az alkalomra szánt oldalakon.

Amint arra más összefüggésben már utaltam, a Parlament 1997. december 2-án módosította az 1996. évi CXXVI. számú alaptörvényt. Egyrészt törölt néhány igazolási kötelezettséget, másrészt a kapott adományt fel lehet használni köztartozás teljesítésére is. A legjelentősebb változás az, hogy miközben az adózók továbbra is személyi jövedelemadójuk 1%-át olyan alapítványoknak, közalapítványoknak, társadalmi szervezeteknek, nevesített intézményeknek ajánlhatják fel, amelyek megfelelnek a törvény előírásainak, további ugyancsak 1%-ot ajánlhatnak fel egyházaknak. Az 1%-os törvény így lett 1+1%-os. Jelen tanulmánynak nem célja a második 1%-kal foglalkozni, így az előző megállapítások, és a későbbi következtetések is a „világi” szervezetek tapasztalataira vonatkoznak.

Civil reagálás

A nonprofit szervezetek nagyon gyorsan felfedezték, hogy az 1%-os felajánlást ugyan az állampolgár teszi, de ez a pénz már nem nála van. Míg minden más adomány függvénye a lehetséges támogató magánszemély pillanatnyi anyagi helyzetének - természetesen sok minden másnak is! -, de az adó 1%-a az, amely már bent van a költségvetés nagy kalapjában, az adózó már megfizette, nem újabb kiadás, egyszerűen csak tudatoson kell róla rendelkezni. Az 1%-os felajánlást tevők számának alakulása egy picit tükrözi a honi civil kurázsinnak is. Ismerve, hogy a harmadik évben is az adózó állampolgároknak mintegy harmada tett rendelkező nyilatkozatot (és bár a felajánlott összeg növekedett, míg a felajánlást tevők száma kismértékben csökkent), a szám nem vall túl nagy állampolgári öntudatra. Nehéz eldönteni, hogy a nem rendelkező kétharmad milyen okból nem teszi ezt? Nem tud a lehetőségről? Nem akar újabb adminisztrációs teherrel bíbelődni? Nem ismer olyan közhasznú szervezetet, amelynek szívesen tenne adományt? Nem kereste meg még ilyen kéréssel egyetlen szervezet sem? Úgy gondolja, hogy az állam célszerűbben tudja felhasználni az adóját, mint ő? Eleve ellenszenvvel viseltetik a nonprofit szervezetek iránt? Miután a felajánlás önkéntes és anonim, így csak a civil szervezetek válaszait ismerem: ők egyértelműen a rendelkezés bürokratizmusát okolják elsődlegesen. Úgy gondolom, hogy az okok ennél összetettebbek.

Milyen módszerekkel igyekeztek az elmúlt három esztendőben a szervezetek az 1%-os felajánlásokat megszerezni?

Általános tapasztalatként rögzíthető, hogy a civil szervezetek többsége a személyes megkereséseket alkalmazta. Viszonylag gyorsan jöttek rá, hogy ez a hatékonyabb, illetve ebbe elsődlegesen munkát kell fektetni és nem pénzt. Ez a módszer teljesen természetes a tagsággal rendelkező szervezeteknél, illetve ott, ahol a közhasznú tevékenység színvonalának emelkedése visszahat a támogatókra, vagy azok hozzátartozóira. Ez utóbbi klasszikus példái az óvodai és iskolai alapítványok, de hasonló helyzetben vannak az egészségügyi és kulturális intézmények alapítványai is. Az egyesületek és az óvodai, iskolai alapítványok vezetői a legteljesebb mértékben kiszolgálják (helyesen!) a lehetséges támogatót. A tagság, az óvodás, az általános és középiskolás gyermekek szülei kitöltött rendelkező nyilatkozatot kapnak kézhez, amelyen már rajta szerepel a kedvezményezett szervezet adószáma és elnevezése. Az óvodás és az iskolás gyermekek általában két darab rendelkező nyilatkozatot visznek haza, hiszen a nonprofit szervezet számít mindkét szülő adományára. Bár ezeken a nyomtatványokon szerepelnek a borítékolás és záradékolás tennivalói, számos szervezet külön levelet is mellékel. E levél tartalmazza a felajánlás kérését, a rendelkezés szabályos leírását, és sok esetben ekkor számol be a szervezet az adományozónak korábbi felajánlásának hasznosításáról is. Az óvodai és iskolai alapítványok esetében postaköltség sem merül fel, hiszen a legfőbb motivációs tényező, hogy maga a gyermek a kézbesítő is. Mind az előkészítésnek, mind a visszacsatolásnak természetes fórumai a személyes kontaktust is biztosító szülői értekezletek.

Személyes megszólítás kategóriájába sorolhatók az egészségügyi és a kulturális intézményekben kifüggesztett felhívások is, amelyek az ott működő - elsősorban - alapítványok és egyesületek támogatására irányítják rá a figyelmet. Ez természetesen nem annyira direkt, mint a gyermek által átadott levél, és a kapcsolatteremtés sem automatikus, de ezen szervezetek is rendelkeznek azzal az előnnyel, hogy a lehetséges támogató „házhöz jön”. Ezen intézményeknek „törzsközönsége” van, még ha más-más okból is. A klinikák, kórházak, rendelőintézetek folyosóin, váróiban van ideje a betegeknek szemlélődni és - sajnos - megtapasztalni azt is, hogy adományának helye van. A kulturális intézményekben működő művészeti és más csoportok tagjai is visszajárók, rögzülhet bennük a támogatásra felhívó plakát szövege. A direkt marketing eszközeit is alkalmazzák: a kulturális intézményekben szórólapokon, belépőjegyek hátoldalán tudatosítják az adószámot, míg a kórházak a zárójelentésekhez csatolják a tudnivalókat, ügyelve arra, hogy ne a beteg a támogatástól függőnek érezze az ellátást. Gyakorlat az is, hogy egy-egy egészségügyi intézmény megkeresi az 1% felajánlása érdekében azokat a cégeket, amelyek munkatársainak szűrővizsgálatot végez, illetve felhívásaikat gyógyszerárakban is elhelyezik.

Meglepően sok felhívás jelenik meg az országos napilapokban, amelyekben társadalmi szervezetek, a törvényben nevesített intézmények, és helyi, lokális, egy-egy intézményhez kötődő egyesület, alapítvány kéri a támogatást. Míg az előzők esetében ez érthető, az utóbbinál elég nehéz rá magyarázatot találni. Mire számít egy iskola, óvoda alapítványa az országos napilapban - drága pénzen - közzétett felhívása nyomán? Egykori, elszármazott, tehetős diák felajánlására? Előfordulhat ilyen, de ennél célszerűbb a helyi lapokban, a helyi televíziók reklámadásában elhelyezett felhívás, amelyet szervezetek sokasága meg is tesz. Az 1%-os kampány - tapasztalataim szerint - még nem fedezte fel az Internetet.

Január-február hónapban megszorodnak az 1%-os felhívások az ingyenes reklámújságokban, és az ilyen célú szórólapok a postaládákban. A hirdetést és a szórólapokat közreadó szervezetek sikere - számomra - igen csak kérdéses, hiszen a megkeresésnek ez a módja meglehetősen személytelen. Kétségtelen és jótékony hatása lehet viszont arra, hogy mind több adózóban tudatosuljon ezen állampolgári jogosítványa.

Miután a törvény előírásai szerint csak „a magánszemély rendelkező nyilatkozata évének első napja előtt legalább három évvel nyilvántartásba vett” (magyarul legalább három teljes adóéve működő) szervezet támogatható, így előfordultak olyan kezdeményezések, hogy az ennek a feltételnek megfelelő szervezet felajánlotta, hogy „gyűjti” a más, rövidebb ideje működő szervezeteknek szánt adományokat is, majd szétosztja azokat. Néhány szervezet összefogott ennek a megvalósítására annak tudatában is, hogy a rendelkezők személye ismeretlen, tehát a felosztás nem lehet abszolút igazságos. Ennek ellenére úgy ítélték meg, hogy az így kapott összeg is több a semminél.

Az 1%-os törvény messzemenően tiszteletben tartja az önkéntességet és az anonimitást. Az adományozó kedvet - az előzőekben felsorolt és még sok más módon - csak a nonprofit szervezetek befolyásolhatják. Felkelthetik ezt azonban a nagyobb kifizetőhelyek, ahol a munkatársak figyelmét felhívhatják a velük kapcsolatban álló és támogatásra érdemes közhasznú szervezetekre. Több könyvelő vállalkozásnál - ahol természetesen adóbevallások készítésével is foglalkoznak - szintén tájékoztatják az önadózót (ha elfelejtkezne) az 1% felajánlásának lehetőségére, s ha igényli, információt kap az adományra méltó szervezetekről is. Ezeket az ösztönzéseket - felfogásom szerint - etikusnak fogadhatjuk el. Van viszont példa arra is - szerencsére nagyon elvétve - ahol ráerőltetik az alkalmazottra a támogatandó szervezetet. Ez a gyakorlat nagyon messze van a civil szféra egyik fő jellemzőjétől, az önkéntességtől.

Milyen szervezetek részesültek elsősorban az 1%-os felajánlásokból?

A sajtóközleményekből - és gyakorlati tapasztalataimból is - egyértelműen megállapítható, hogy mind gyakoriságban, mind összecszerúségben a legtöbb felajánlást az általános és középiskolákhoz kötődő alapítványok kapták. Ez különösen igaz azokra a településekre, ahol egyetlen iskola működik, de ugyanígy érvényes a több iskolával rendelkező városokra is. Ez utóbbinál már befolyásoló körülmény az összeg nagyságára a szülők jövedelmi viszonya, az iskola elhelyezkedése, felkapottsága. Különösen sikeresek voltak azok az 1%-os kampányok, ahol az általános támogatási kérelmek mellett konkrét célokat is (pl.: számítógépes szaktanterem berendezése) be tudtak mutatni. Az iskolai alapítványok nemcsak a szülők felajánlásaival számolhatnak, hanem a tantestületek tagjai és azok hozzátartozói is általában ideirányítják adójuk 1%-át. A gyakran félmillió, millió összéértékű felajánlások sokszor nagyobbak, mint az iskola egész éves „dologi kiadásra” kapott önkormányzati támogatása. Találkoztam olyan véleménnyel, amely éppen e miatt nem is tartotta jónak az iskolai alapítványok ilyen mértékű támogatását, mondván, hogy az önkormányzatok eleve betervezik ezeket az iskola működőképességének fenntartásába. Nonprofit oldalról tapasztalható egy általános tendencia: az önkéntes szülői alapítványi egyéb támogatások nagymértékben lecsökkentek, az 1% felajánlásával szinte mindenki „letudja” évi adományát.

Az 1%-os felajánlásokból ugyancsak jelentős mértékben részesültek az egészségügyi intézmények alapítványai (Csongrád megyében mindhárom évben a Szegedi Gyermekkorház és Rendelőintézet alapítványa kapta a legnagyobb összeget: 1997-ben 1,7 millió, 1998-ban 3,0 millió, 1999-ben 2,0 millió forintot ajánlottak fel előző évi adójukból az állampolgárok). Ez az egészségügy általános pénztelenségén túl a konkrét céloknak (pl.: eszközök, műszerek beszerzése) és a személyes megszólításnak is betudható. Meglepő, hogy a gyógyító tevékenység mellett a leggyakoribb halálokokhoz kötődő kutatások (pl.: rákkutatás) támogatását is fontosnak tartják az adózók.

A tagsággal rendelkező szervezetek biztosan számíthatnak tagjaik 1%-os felajánlására, és itt nagyon sokszínű a kép: sport, hobbi, művészeti, természetvédelmi egyesületek, öregdiák baráti körök, nemzeti kisebbségek szervezetei tették közzé nyilatkozataikat a támogatásokról. Az összegek nagyságrendjéből (többségük nem éri el a százezer forintot) kikövetkeztethető, hogy itt mindenekelőtt a tagok a „fegyelmezett” felajánlók, a szimpatizánsok száma viszonylag szerény. Sajátos problémával küszködnek a nyugdíjasokat tömörítő szervezetek, hiszen tagjaik többségének egyetlen jövedelmi forrása a nyugdíj, amely nem adóköteles, így 1%-ot nem tudnak miből felajánlani.

Néhány félreértés

A törvény a 4. §-ban tételesen és részletesen kifejti a kedvezményezettség feltételeit, ezek, ha nem is könnyen, de érthetők. Néhány megfogalmazás viszont a gyakorlati értelmezésben félreértésre ad okot:

Többször történik hivatkozás a közhasznú szervezetekről szóló törvényre (a 26.§ c) pontjára, a 4.§ 1. bekezdésének d) pontjára a 26. § d) pontjával való összefüggésben), és ugyancsak tartalmaz erre való hivatkozást az a nyilatkozat is, amelyet a kedvezményezett szervezetnek az adóhatóságokhoz el kell juttatni. Ez a körülmény számos helyen azt a képzetet keltette, hogy az 1%-os felajánlással csak a közhasznú szervezetekről szóló törvény hatálya alá bejelentkezett nonprofit szervezet támogatható. Pedig erről nincs szó, „csupán” a folytatott tevékenységnek, illetve a politikamentességnek kell ugyanúgy megfelelni, mint egy közhasznú szervezetnek.

A közvetlen politikai tevékenység, az országgyűlési képviselői és megyei, fővárosi önkormányzati jelöltállítás tilalma egyértelmű. Ennek ellenére az 1998-as választások során - majd később különböző fórumokon felvetődött, hogy hogyan ítéltetik meg az, ha egy nonprofit szervezet tisztségviselője (kurátora, elnökségi tagja, stb.) akár pártok jelöltjeként, akár függetlenként indul a választásokon? Kizáró ok-e ez a közhasznúság hatálya alól, vagy az 1%-os támogathatóságból? Felfogásom szerint, ha a jelölt nem a szervezet jelöltjeként indul, „érdemei” között meg sem említi az ott betöltött tisztséget, s a szervezet nem folytat kampányt mellette, akkor ennek a közhasznúságra hátrányos következményei nem lehetnek. Ugyancsak e témakörben kellett többször megerősíteni azt, hogy a törvény a helyi önkormányzati választásokba történő bekapcsolódást nem tiltja.

Három éves létezés követelménye nem egyértelmű. A törvény szerint kedvezményezett azon szervezet „... amelyet a bíróság a magánszemély rendelkező nyilatkozata évének első napja előtt legalább három évvel nyilvántartásba vett...”. Ha az adózó 2000. január-március hónapban tesz rendelkező nyilatkozatot 1999. évi adójának 1%-ról, melyik év számít? Amikor rendelkezik, vagy amelyikről rendelkezik? Ha az előbbi, akkor az 1996. december 31-ig, ha az utóbbi, akkor az 1995. december 31-ig nyilvántartásba vett szervezetek támogathatók. Van ezenkívül a feltételek között szó „a rendelkező nyilatkozat évét megelőző egy év óta megszakítás nélkül ténylegesen folytatott” tevékenységről is - gondolom már csak ezért is, hogy a szerencsétlen nonprofit végleg megzavarodjon...

Lehetne másképpen is?

1999-ben a Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztálya által szervezett „Dialogus a civil Magyarorszáért” konferenciasorozaton az ország hét városában mintegy hétszáz nonprofit szervezet képviselője vett részt, s mondhatott véleményt a szektort érintő bármely kérdéssel. A helyszínektől függetlenül az egyik legtöbbször emlegetett téma az 1%-os törvény volt, és ezzel kapcsolatban nagyon sokszínű ötlet, felvetés hangzott el. Az észrevételek minősítése nélkül a legjellemzőbbeket csokorba szedem:

Igen sokan fogalmazták meg azt a véleményt, hogy a kezdő, frissen induló szervezeteket rendkívül hátrányosan érinti az - a már korábban is említett - feltétele a kedvezményezetttségnek, hogy (egyszerűen fogalmazva) legalább már három éve nyilvántartásba vették. A kritizálók szerint pont abban az időszakban esnek el az 1%-os támogatástól, amikor a kezdeti pénztelenség problémáival kell megküzdeniük, amikor még nem tanulták ki az adománygyűjtés, a pályázás technikáit, amikor még - éppen ismeretlenségük okán - nem számíthatnak arra, hogy az önkormányzatok szerződéses feladat-kihelyezéssel bízzák meg őket. Azt nem vitatják, hogy valamilyen időszakú működéssel bizonyítaniuk kell életképességüket, de elegendőnek tartanak a törvény által egyébként is megkövetelt egy éves folyamatos közérdekű tevékenységet. Diszkriminatívnak ítélik meg azt, hogy a közalapítványok esetében nincs ilyen feltétel. Közben számosan a három év ellen emeltek szót, több olyan szervezet, amely már megfelelt ennek a követelménynek, és kapott is 1%-os felajánlást, fontosnak tartotta, hogy csak az időtállóan bizonyult kezdeményezések részesüljenek ebben a kedvezményben. Teljesen nyilvánvaló, hogy az 1%-os adományok megszerzésében a nonprofit szervezetek vetélytársai egymásnak, s a már ismerteknek előnyös, ha e követelmény alapján is őrizhetik pozícióikat.

Egyöntetű volt a vélemény viszont annak megítélésében, hogy az 1% felajánlásának jelenlegi eljárási módja rendkívül bürokratikus. A külön rendelkező nyilatkozat, a rendelkező nyilatkozat méretével megegyező méretű postai boríték, a záradékolási szabályok valóban azt a látszatot keltik, hogy a törvény előírásai nem ösztönözni, hanem inkább riasztani kívánnak az adományozástól. Az önadózók hiába a kapják meg a nyomtatványt az „adócsomagban”,

elsődlegesen a bevallási ív megismerésére és helyes kitöltésére koncentrálnak. Azok, akiknek munkáltatói kifizető helyük készíti adóelszámolását, nem is rendelkeznek automatikusan a nyilatkozattal. Igen sokan javasolták azt, hogy magán az adóbevallási íven lehessen rendelkezni az 1% felajánlásáról. Véleményük szerint annak a rovatnak a megjelenítésével, hogy „Kívánja-e Ön adójának 1%-át egy közcélú szervezetnek felajánlani? Ha igen írja ide a szervezet nevét és adószámát...” nagymértékben lehetne egyrészt egyszerűsíteni a felajánlást, másrészt ez a figyelemfelhívás nagyságrendekkel növelné az adománytevők számát. Ez az ötlet látszólag egyszerű, kézenfekvő, és minden bizonnyal nagyon hatásos lenne. Nincs viszont tekintettel arra, hogy a jogszabály igen komolyan veszi a személyiségi jogok védelmét, s megfogalmazza: „A borítékon és a rendelkező nyilatkozatban feltüntetett adatok adótitoknak minősülnek, és ennek megfelelően védelemben részesülnek...”. A kérdés csak az, hogy ez indokolt-e? Hiszen az önadózó önmaga elől „zárja el” az információt, a munkáltatói elszámolást készítő munkáltatónak pedig kísérőjegyzéket kell készítenie, s így arról, hogy ki és mennyit adományoz, már van tudomása, legfeljebb a kedvezményezetttről nincs.

E problémához kötődik az a gyakran - de nem az előző hangsúllyal - felvetődő kérdés, hogy a szervezetek miért nem ismerhetik meg, hogy kik támogatták őket? A megismerés igényét elsődlegesen az a szándék motiválja, hogy köszönetet tudjanak mondani a támogatóknak. Természetesen felmerülhet az is, hogy valamely szervezet azért kíváncsi a támogatóira, mert azt akarja tudni, hogy ki teljesítette - s ki nem - a feléje tett ígéretet. Ismét hangsúlyozom, hogy az erre való igény nem azzal az elemi erővel fogalmazódott meg, mint a felajánlási mechanizmus egyszerűsítése.

Többen javasolták, hogy az 1+1%-ot lehessen összevonni, s az adózó rendelkezhesen 2%-ról, akár „világi” nonprofit szervezetnek, akár egyháznak kíván felajánlást tenni. Viszont csak elvétve vetették fel azt, hogy az 1%-ot megoszthassák több szervezet között.

Általános az a megítélés, hogy a felajánlások megtétele és a szervezethez történő eljutása között igen hosszú az „átfutási idő”. A rendelkezések - az adóbevallásokkal együtt - március hónapban az adóhatóságokhoz megérkeznek, s a törvény szerint a kedvezményezetteket minden év szeptember első napjáig kell értesíteni (ez általában, ha kis késéssel is, de megtörténik). Ezt követően a nonprofit szervezetnek 30 napja van nyilatkozatának megtételére, a szükséges igazolások beszerzésére, s ezek megküldése után, általában október hónapban, tehát fél évvel a rendelkezések megtétele után jut el az adomány a címzetthez. Azt mindenki elismeri, hogy a feldolgozásra, összesítésre, a kedvezményezettek értesítésére és nyilatkozatára idő kell, de jellemző az a vélemény, hogy „az állam fél évig használja a pénzünket”.

1998-ban és 1999-ben is 200-300 millió forint közötti nagyságrendű volt összességében azon a felajánlásoknak az összege, amelyekről az adózók rendelkeztek, de különböző okok miatt nem jutottak el a címzetekhez (az adószám nem volt pontos, a boríték rosszul volt záradékolva, a kedvezményezett szervezet nem működött még három éve, nem módosították a jogszabálynak megfelelően a létesítő okiratot, nem nyilatkoztak határidőre, olyan kicsi volt az összeg, hogy nem volt érdemes fogadni, stb.). Számosan tették fel a kérdést, hogy mi lett ezen felajánlások sorsa? Természetesen „bennragadtak” a költségvetésben. Egyöntetű a civil szervezetek azon véleménye, hogy miután ezen 1%-okat a nonprofit szektor támogatására szánták, ezt valamilyen formában arra is illene fordítani. Vagy növelni kellene a „bennragadt” 1%-ok összegével az Országgyűlés Társadalmi Szervezetek Bizottsága által elosztásra kerülő támogatásokat, vagy egy önálló „Civil Alapot” lehetne ebből a forrásból képezni, amelyből pályázat útján a nonprofit szervezetek a működési költségeikhez kérhetnének támogatást (a különböző pályázatok mindenekelőtt program és témafinanszírozáshoz kötődnek, és számos

szervezetnek jelent gondot a működéshez szükséges források előteremtése). A felvetéssel szemben áll az a vélemény - ezt nem civil szervezetek képviselői fogalmazták meg -, miszerint a törvény szándéka éppen az, hogy az adózó választhassa meg az általa támogatásra méltónak tartott szervezetet, ezért más nem dönthet arról, hogy e szervezet helyett - ha bármilyen oknál fogva nem fogadja vagy fogadhatja a felajánlást - hova kerüljön az 1%-a. A javaslat elhangzott az Országgyűlésben is a 2000. évi költségvetési vitában - nem került elfogadásra.

Hasonló logikából vetődött fel az is, hogy a fel nem ajánlott Szja 1%-ok valamilyen formában kerüljenek a civil szervezetekhez. Ötleként elhangzott - a már korábban is nevesített - Országos Civil Alap, de szóba jött olyan megoldás is, hogy a fel nem ajánlott 1%-ok az adózók lakhelye szerinti önkormányzatokhoz kerüljenek visszaosztásra, és ott legyen kötelező a nonprofit szervezetek támogatására fordítani. Ez a felvetés gyakorlatilag automatikussá tenné, hogy az évente befizetett Szja 1%-a a civil szférához kerüljön, és háttérbe szorulna a rendelkezés személyes jellege.

Összegzés

A szektor részéről megfogalmazódott kritikák és a törvény módosítását szolgáló javaslatok, valamint a továbbfejlesztéssel kapcsolatos új ötletek ellenére is vitathatatlan, hogy az Szja 1+1%-a felajánlásának lehetősége a nonprofit szektor számára felbecsülhetetlen értékű jelentőséggel bír. Ez a szervezetek általános véleménye, s az elégedetlenség annak szól, hogy ebből a forrásból sokkal többet lehetne profitálni. E jogosultsága az adózóknak egy apró, de nagyon fontos lépés a demokratikus önrendelkezési formák között, az öntudatos polgári magatartás kialakulásában. Ugyanakkor az 1%-ok felajánlása évente egy alkalommal jelzésértékű is, hogy mit gondol a civil szféráról a lakosságnak azon része, amely az anyagi és szellemi javak előállításából döntő részt vállal. Az adózók - némi túlzással fogalmazva - évente szavaznak a nonprofit szervezetekről, és nagyon figyelemreméltó, hogy hányan mennek el szavazni (vagyis hányan rendelkeznek az 1%-ról), és kikre adják voksukat (kik kapják az 1%-ot). Lehet ötletelni arról, hogy milyen módon egyszerűsíthető a felajánlás, de a hatályos törvényi keretek között most mégis a civil szervezetek kezében van a nagyobb siker kulcsa. A nyilvánosság, a szektor egészének és egyes szervezetei teljesítményének prezentálása, a lehetséges támogatók megszólításának és elérésének meggyőzőbbé tétele, a visszajelzés a támogatás értelméről - ezeket a tennivalókat senki más nem végezheti el a civil szervezetek helyett. A szektor mennyiségi növekedése és minőségi mutatóinak javulása automatikusan nem vonzza az 1%-os felajánlásokat, ennek érdekében a célirányos, az adóbevallások időszakára időzített, sokszínű kampányt kell folytatni.

Tagadhatatlan, hogy erre elsődlegesen a tartalmilag és formailag „karbantartott” szervezetek képesek, amelyek tevékenységéről nemcsak január-március hónapokban, hanem az év más időszakában, folyamatosan kapnak impulzusokat a lehetséges támogatók. Az 1%-os jogszabálynak tehát hajtóereje is van.

Ezen megállapítás mellé gyorsan odailleszhető a „hosszú távú” jelző is. Három év tapasztalata alapján kimondható, hogy a jól működő és kommunikálni képes szervezetek tervezhető, biztos bevétele az 1%, és ez nagyon kevés más forrásról állítható. A már három éves múlttal rendelkező, a hatályos törvények szerint működő óvodai, iskolai és egészségügyi alapítványok, a nagyobb tagsággal rendelkező szervezetek évi „cash-flow”-jában október hónapban a bevételek között bizonyosan megjelenik az 1%-os adomány.

A hosszú távú tervezhetőség a szektor nagy optimizmusa. Arra ugyanis, hogy ez a lehetőség, az adózóknak ez a jogosítványa megszűnjön, a civil szféra egyetlen szereplője sem gondol. Nem lehet olyan rossz a költségvetés állapota, nem sérülhet úgy a társadalmi demokratizmus gyakorlata, hogy 2 vagy 5 esetleg 10 milliárd forint sorsáról ne azok és úgy döntsenek, akik a legvalósabb értékítéllettel rendelkeznek közvetlen környezetük nonprofit szervezeteiről.

Itt van 2000. január-márciusa, a negyedik kampány, az adóbevallások és a rendelkező nyilatkozatok megtételének időszaka. A tennivalók három év tapasztalatainak birtokában megfogalmazhatók:

A törvény követelményeivel összhangba kell hozni a formális és tartalmi elemeket, hogy a szervezet egyáltalán támogatható legyen (létesítő okiratok, bejelentkezések, köztartozások, stb.);

Rövid, tömör prezentációs anyag készítése a szervezetről, amely meggyőz arról, hogy támogatásra méltó közhasznú tevékenységet végez, valamint tartalmazza a rendelkező nyilatkozathoz szükséges adatokat;

Olyan konkrét célok megfogalmazása, amelyek a szervezet általános tevékenységén túl vonzóak és mozgósítók lehetnek;

A lehetséges támogatók tudatos számbavétele, és a hozzájuk vezető stratégiák kidolgozása. A megkeresés módjának optimális kiválasztása (személyes, írásos, hirdetéses, szórólapos, stb.);

A korábbi években már megnyert támogatói kör mellé további adományozók felkutatása;

Mindezt pontosan és gyorsan szükséges elvégezni. Ha valahol, akkor itt igaz: az idő pénz! Amely szervezet csak februárban kezdi el kampányát, már lemarad.

A szektornak tudatában kell lenni: a kormányzat készül a nonprofit szervezeteket érintő jogszabályok módosítására, ez érintheti az 1%-os törvényt is. Az eredmények felmutatása lehet kezünkben a legmeggyőzőbb érvrendszer.